

ADOPTOIDUT LAPSET LASTENSUOJELUN ASIAKKAINA

Meri Johanna Lehtovaara

Helsingin Yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2014

Tiivistelmä

Tavoitteena tällä tutkielmalla on tuottaa ja lisätä tietoa adoptoitujen lasten päätyemisestä lastensuojelun asiakkaiksi. Tarkoituksena on tarkastella ja analysoida, mitkä psykososiaaliset tekijät adoptoitujen lasten elämässä ovat johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen. Tutkimuksen taustalla on Pelastakaa Lapset ry:ssä tehty havainto adoptoitujen lasten lastensuojelun asiakkuuksien lisääntymisestä. Etsin tutkielmalla vastauksia siihen miten lastensuojelun asiakkuus on alkanut ja millaisina adoptoitujen lasten lastensuojelun asiakkuuden alkamisen syyt näyttäytyvät. Teoreettisena viitekehystenä on psykososiaalinen ja kiintymyssuhteeseen liittyvä tarkastelu, joka kohdistuu adoptoitujen lasten sosiaalisiin suhteisiin ja psyykkiseen kokemukseen.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijät, joilla on ollut työn tai aiemman kokemuksen kautta tullutta tietoa näistä lapsista. Aineisto on kerätty viitenä ryhmähaastatteluna ja tulosuudessa on kyseessä sosiaalityöntekijöiden kollektiivinen näkemys asiasta. Analyysimenetelmänä on ollut aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Tutkimusaineistossa asiakkuudet ovat alkaneet monin eri tavoin; vanhempien oman, lastensuojelun ja ympäristöltä tulevan huolen perusteella. Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen on monimuotoista. Joissakin tapauksissa huoli lapsesta ja perheestä on ilmaantunut melko nopeasti lapsen Suomeen tulon jälkeen. Joidenkin lasten kohdalla puolestaan koulunkäynnin aloitus ja murrosikä näyttävät liittyvän myös lastensuojelullisen huolen ajoittumiseen. Adoptoitujen lasten lastensuojeluprosesseissa on neljä keskeistä osa-aluetta, jotka näyttävät vaikuttavan osaltaan tutkimusaineistossa esiintyvien lasten lastensuojelun asiakkuuden syntyyn: 1) perheyhteisön vuorovaikutuksessa esiintyvät ongelmat 2) lapsen käytös- ja mielenterveysongelmat 3) adoptiovanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat ja 4) adoptiovanhemman tai -vanhempien uupuminen ja pulassa oleminen.

Adoptoitujen lasten lastensuojelun asiakkuuteen vaikuttavia psykososiaalisia ongelmia ovat perheyhteisön vuorovaikutuksessa olevat ongelmat, jotka ensisijaisesti liittyivät adoptiovanhemmuuteen ja adoptiovanhempien kykyyn ymmärtää ja vastata lapsen tarpeisiin. Lastensuojelun asiakkaaksi tulleilla perheillä oli osittain alentunut kyky vastata lapsen tarpeisiin tunne- ja vuorovaikutustasolla. Adoptiovanhemmilla saattoi olla myös päihde- ja mielenterveysongelmia, jotka luonnollisesti heikensivät myös kykyä vastata lapsen tarpeisiin. Lastensuojelun asiakkuuteen päätyneillä adoptiolapsilla saattaa olla käytös- ja mielenterveysongelmia, jotka johtuvat yleensä adoptiolapsen menneisyydestä ja koetuista traumaista. Keskeistä näyttää olevan miten adoptiovanhempi pystyy hyväksymään menneisyyden osana lasta, puhumaan siitä lapsen kanssa ja hyväksymään ja näkemään lapsen oireilevan käyttäytymisen osana menneisyyden traumaa. Jos vanhempi ei kykene tähän ja saa riittävää tukea voi heillä olla suurempi riski uupua lapsen kanssa ja se voi johtaa haluun irtautua kokonaan lapsesta. Adoptiovanhemman myönteinen, avoin ja sensitiivinen suhtautuminen ja vuorovaikutus lapsen kanssa, voi siten ennustaa vahvempaa kiinnittymistä ja sitoutumista lapseen tulevaisuudessa.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA AIKAISEMPAA TUTKIMUSTA.....	5
2.1 Adoptoidut lapset.....	5
Adoption historiaa Suomessa ja vallitseva lainsäädäntö.....	6
Aikaisempaa adoptiotutkimusta.....	10
2.2 Psykososiaalinen lähestymistapa.....	21
Kiintymyssuhde.....	25
Kiintymyssuhteen erityisyys adoptiolapsilla.....	28
Kiintymyssuhde adoptiovanhemmilla.....	29
2.3 Lastensuojelun sosiaalityö.....	32
Lastensuojelun asiakkuus.....	34
Aikaisempaa tutkimusta.....	38
3 TUTKIMUSMETODOLOGISET RATKAISUT.....	41
3.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävä.....	41
3.2 Tutkimukseen osallistujat.....	42
3.3 Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	43
3.4 Tutkimuksen aineisto ja analyysi.....	44
4 LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA OLEVAT ADOPTOIDUT LAPSET.....	48
4.1 Lastensuojelullisen huolen ilmitulo.....	48
4.2 Lasten ikä sekä adoptoivan perheen rakenne.....	51

4.3 Kotimaiset ja kansainväliset adoptiot aineistossa.....	53
4.4 Lasten taustat ennen adoptiota.....	54
5 LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDEN SYNTYMISEEN VAIKUTTANEET PSYKO- SOSIAALISET TEKIJÄT.....	56
5.1 Perheyhteisön vuorovaikutuksen ongelmat.....	56
5.2 Lapsen käyttäytymiseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat.....	62
5.3 Adoptiovanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat.....	67
5.4 Adoptiovanhemman/vanhempien uupuminen ja pulassa oleminen.....	69
5.5 Adoptiovanhemmuudessa arvioituja riskitekijöitä.....	74
6 YHTEENVETOA.....	76
7 POHDINTA.....	81
LÄHTEET.....	88
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämän pro gradu -tutkielman aihe on *adoptoidut lapset lastensuojelun asiakkaina*. Adoptoiduilla lapsilla tarkoitan tässä tutkielmassa lapsia, jotka ovat vierasadoption¹; kotimaisen tai kansainvälisen, kautta tulleet Suomeen adoptioperheeseen ja ajautuneet adoption jälkeen lastensuojelun asiakkaiksi. Adoptiotyö on lähtökohtaisesti lastensuojelua, jonka tarkoituksena on löytää lapselle perhe, jossa hän voi asua loppulapsuutensa turvallisissa ja rakastavissa olosuhteissa. Kotimaisissa vierasadoptioissa lapsi adoptoidaan yleensä vastasyntyneenä ja lastensuojeluasiakkuus voi olla lyhytaikainen tai sitä ei ole ollenkaan. Ulkomailta adoptoidut lapset ovat puolestaan aina lähtökohtaisesti lastensuojelun kautta perhesijoitukseen tulleita lapsia. Heille tarjotaan kansainvälisen adoption mahdollisuutta, koska heille ei ole omassa syntymämaassaan löytynyt perhettä. Adoption vahvistamisen jälkeen lastensuojelun asiakkuus poistuu, ellei siihen ole tarvetta. Suomessa lastensuojelun asiakkuus syntyy adoptoidulle lapselle, kun sille todetaan erikseen olevan tarvetta. (Pasanen & Arnkil 2013, 65 - 66.)

Tässä tutkielmassa on tarkoitus tarkastella nimenomaan adoption jälkeen tapahtuvaa lastensuojelun asiakkuuden syntymistä. Lastensuojelun asiakkuus Suomessa syntyy lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen, jonka perusteella arvioidaan asiakkuudelle olevan tarvetta. Asiakkuus perustuu lastensuojelulliseen huoleen koskien lapsen ja perheen tilannetta. Avohuollon tukitoimin pyritään antamaan perheelle riittävää tukea, mutta joskus perheen tai lapsen tilanne kriisiytyy tai vaatii puuttumista siten, että lapsi tai nuori joudutaan sijoittamaan kiireellisesti tai huostaanottomaan. Lakisääteiset kriteerit sijoitukselle ja huostaanotolle täytyy kuitenkin aina täyttyä. Adoptoiduilla lapsilla, jotka joutuvat uudelleen sijoitukseen separaatiokokemus syntyy tällöin toistuvasti. Tästä syystä mahdollinen uudelleen sijoittaminen, olisi toivottavaa estää, mikäli se on mahdollista.

¹Vierasadoptio tarkoittaa, että adoptoitava lapsi ja perhe eivät ole biologista sukua. Adoptio voi olla kotimaisen tai kansainvälisen adoption kautta tapahtunut. Vrt. Perheen sisäinen adoptio tarkoittaa sukulaisen tai puolison lapsen adoptiota.

Tutkielmani pohjautuu käytäntötutkimukseen, jonka toteutin vuonna 2012 Pelastakaa Lapset ry:lle, osana maisterivaiheen yliopisto-opintojani. Käytäntötutkimuksen avulla perehdyin osaltaan sosiaalialan adoptiotyöhön ja siihen liittyviin kysymyksiin, josta minulla ei ollut aikaisempaa omakohtaista kokemusta. Seuraavassa avaan sitä mistä tutkielmani tutkimusasetelma on lähtöisin.

Pelastakaa Lapset ry:n yksi toimintamuoto on ollut pitkään adoptiotoiminta ja järjestö on toiminut adoption palvelunannon² lisäksi adoptioneuvonnan³ antajana. Tuntuma adoptoitujen lasten lisääntymisestä lastensuojelun asiakkaina, on herättänyt huolta järjestössä ja järjestön sosiaalityöntekijät ovat saaneet yhteydenottoja sekä adoptoitujen lasten vanhemmilta että lastensuojelun sosiaaliviranomaisilta kyseisestä asiasta. Tästä johtuen, järjestö on nähnyt tärkeäksi selvittää tarkemmin adoptoitujen lasten lastensuojeluun ajautumisen prosessia, jota lähdin selvittämään käytäntötutkimuksen avulla. Käytäntötutkimusprosessin aikana itselleni syntyi halu jatkaa aiheen parissa ja syventää omaa tietämystäni aiheesta, joka johti myös ajatukseen pro gradu -tutkielmasta. Käytäntötutkimusprosessissa tieteelliseen tietoon perehtyminen jäi pintapuoliseksi ja yksi tarkoitus tälle pro gradu -tutkielmalle olikin syventää myös tutkimustietoa aiheesta.

Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella ja analysoida adoptoitujen lasten ajautumista lastensuojeluasiakkaiksi ja selvittää mitkä psykososiaaliset tekijät ovat johtaneet lastensuojeluasiakkuuteen. Psykososiaalinen ja kiintymyssuhteeseen liittyvä tarkastelu kohdistuu adoptoitujen lasten sosiaalisiin suhteisiin ja psyykkiseen kokemiseen. Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöitä, joilla on ollut tietoa näistä lapsista, joko oman työnsä kautta tai aikaisemman työn kautta. Haastattelut on toteutettu ryhmähaastatteluina Suomen eri Pelastakaa Lapset ry:n alue-toimistoissa. Analyysimenetelmänä olen käyttänyt laadulliseen tutkimukseen soveltuvaa aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tarkastelemalla psykososiaalisia tekijöitä, tarkoitan, että olen kiinnostunut niistä psykologisista ja sosiaalisista tekijöistä, joilla on voinut olla vaikutusta lastensuojelun asiakkaaksi ajautumiseen.

Tämän tutkielman tavoitteena on lisätä tietoa lastensuojelun asiakkaina olevista adoptoiduista lapsista. Adoptoiduista lapsista lastensuojelun asiakkaina ei ole aikaisempaa kotimaista tutkimustietoa saatavilla. Myöskään lastensuojelun avohuollon asiakkaista ei ole täsmällistä ja ajankohtaista tietoa ole saatavilla, koskien sitä keitä nämä perheet ovat (Eronen 2007, 5 - 6; Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 17).

Adoptioita koskevia tutkimuksia on kuitenkin 2000- luvun jälkeen tehty lisääntyvässä määrin eri tieteen alojen piirissä. Pitkään kotimainen adoptioita koskeva tutkimuksellinen materiaali oli keskittynyt selkeästi vain harvoihin tutkimuksiin; muun muassa Rautanen (1972), Lahti (1991) ja Varilo (1993). Suomalainen adoptioita käsittelevä tutkimuksellinen materiaali on pääasiassa ollut eri julkaisuissa ilmestyneitä artikkeleita tai lastensuojeluun liittyviä yleisteoksia, joissa on käsitelty adoptiota (Parviainen 2003, 11). 2000-luvulla on tuotettu selkeästi enemmän adoptiota koskevia tutkimuksia muun muassa Parviainen (2003), Eriksson (2007) ja Sukula (2009) sekä useita pro gradu – tutkielmia. Adoptiojärjestöt ovat kuitenkin tehneet omia aihetta koskevia tutkimushankkeita. Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen ja tutkija Mirjam Kalland ovat kirjoittaneet paljon adoptiota ja kiintymyssuhteita käsittelevää kirjallisuutta Suomessa.

Kansainvälisesti adoptiota käsittelevää tutkimuksia löytyy laajalti. Adoptiolapset ovat psykiatrian ja psykologian kannalta olleet pitkään kiinnostuksen kohteena ja adoptiolapsen kiintymykseen liittyvät kysymykset ovat olleet esillä (esimerkiksi Van den Dries ym., 2009). Adoptiolapsia on myös tutkittu etnisen sopeutumisen kannalta (Simon & Roorda, 2000) ja adoptioon suhtautumisen kannalta (Barfoedin, 2008). Varsinaisesti lastensuojelun asiakkaana olevista adoptiolapsista en löytänyt tutkimustietoa tai se on osittain hajanaista, mutta esimerkiksi adoptioprosessien purut ja adoptioiden keskeytykset ovat olleet 2000-luvun jälkeen huolenaiheena Yhdysvalloissa ja Englannissa. Useilla mailla on adoptiolasten kanssa pidempi historia kuin meillä ja tämä vaikuttaa sekä käytäntöihin, tutkimukseen ja kokemukseen adoptoiduista lapsista.

Tutkielmani teoreettisessa taustoituksessa (luku 2) tuon esiin adoptoituja lapsia koskevaa lainsäädäntöä ja historiaa sekä lapsen näkökulman adoptioon (2.1). Lisäksi tuon esiin psykososiaalista lähestymistapaa (2.2) ja lastensuojelun sosiaalityötä ja asiakkautta määrittäviä tekijöitä ja sitä koskevaa lainsäädäntöä (2.3). Luvussa kaksi tuon lisäksi esiin oman tutkielmani kannalta keskeisiä tutkimuksia. Luvussa kolme käyn läpi tutkimusmetodologisia ratkaisuja ja luvussa neljä ja viisi oman tutkielmani tuloksia. Luvut kuusi ja seitsemän sisältävät yhteenvetoa ja pohdintaa adoptoiduista lapsista lastensuojelun asiakkaina.

² Palvelunantajan tehtävät:

Lapsen adoptioiminen ulkomailta on Suomessa sallittua ja laillista vain siihen toimiluvan saaneiden palvelunantajien kautta. Näitä palvelunantajia on Suomessa kolme: Helsingin kaupungin sosiaalilautakunta, Pelastakaa Lapset ry sekä Interpedia. Adoptiopalveluksi kutsutaan välitystehtävää eri viranomaisten ja adoptiohakijoiden välillä. Adoptiopalvelun tarkoituksena on välittää ulkomailla asuvalle lapselle adoptiovanhemmat Suomesta. Palvelunantajan tehtävänä on avustaa adoptionhakijaa alle 18-vuotiaan lapsen kansainväliseen adoptioon liittyvissä toimenpiteissä sekä valvoa, että adoptio toteutetaan lapsen edun mukaisesti, kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuja lapsen oikeuksia kunnioittaen ja ilman, että kukaan saa siitä taloudellista hyötyä. Palvelunantajan tehtävänä on erityisesti: ¹välittää lapsi, joka asuu vieraassa valtiossa ja joka tarvitsee adoptiovanhemmat ja jolle ei voida löytää sopivia adoptiovanhempia asuinpaikkavaltiossaan, Suomessa asuvalle adoptionhakijalle. Tehtävänä on myös ²avustaa adoption vahvistamiseen liittyvissä toimenpiteissä, ³auttaa adoptiolasta ja tämän huoltajia sekä adoptiolapsen kuoltua tämän jälkeläisiä ja näiden huoltajia saamaan tietoja lapsesta ja hänen alkuperästään maasta josta hän on ⁴saapunut ja antaa näiden tietojen yhteydessä tietojen saajalle tarpeellinen tuki ja ohjaus. (Kokkonen 2013, 618; Adoptiolaki 2012/22, § 33)

³ Adoptioneuvonta:

Adoptiolain mukaan adoptiota haluavien täytyy saada adoptioneuvontaa ennen kuin adoptio on mahdollinen (Adoptiolaki 2012/22, § 21). Adoptioneuvontaa annetaan oman kunnan sosiaalitoimistosta tai adoptiotoimistosta, jotka ovat saaneet sosiaali- ja valvontaviraston luvan harjoittaa adoptioneuvontaa kuten Pelastakaa Lapset ry (Adoptiolaki 2012/22, § 22). Jos adoptioneuvonta antaa adoptiotoimisto, on sen pyydettävä lapsen ja hakijoiden kotikunnan toimielimeltä lausunto heidän olosuhteistaan. (Kokkonen 2013, 616; Adoptiolaki 2012/22, §21- 22.)

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA AIKAISEMPAA TUTKIMUSTA

Tässä luvussa tuon esiin teoreettista näkökulmaa adoptioista; suppeasti sen kotimaista historiaa ja nykyistä vallitsevaa lainsäädäntöä ja lapsen näkökulmaa adoptioon. Lopuksi tuon esiin adoptioita koskevaa yleistä kotimaista ja kansainvälistä tutkimusta laajemmin ja oman tutkielmani kannalta merkityksellisiä tutkimuksia. Osuudessa (2.2) käsitteelen psykososiaalista lähestymistapaa ja niukalti kiintymyssuhdetta ja kiintymyssuhteen erityisyyttä adoptiolapsilla ja kiintymyssuhteeseen vaikuttavia tekijöitä adoptiovanhempien näkökulmasta. Lisäksi tuon vielä esiin lastensuojelun sosiaalityötä (2.3) lähinnä lainsäädännön kannalta ja muutamien lastensuojelun tutkimusten kannalta.

2.1 Adoptoidut lapset

Adoption tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde lapsen ja vanhemman välillä. Kaikissa adoptiota koskevissa päätöksissä on ensisijassa otettava huomioon lapsen etu. (Adoptiolaki 2012/22, § 1 - 2.) Adoptiolla tarkoitetaan lapseksi ottamista oikeudellisena toimenpiteenä, jolloin lapsen ja adoptiovanhempien tai -vanhemman välille muodostetaan uusi perhesuhde. Lapsen suhteet biologisiin vanhempiin katkeavat juridisesti ja adoption myötä muodostetaan uusi juridinen suhde lapsen ja adoptiovanhempien välille. Tämän suhteen pohjalta oletetaan myös sosiaalisten ja psykologisten suhteiden syntyvän. Adoptio takaa, että lapsen oikeudellinen asema on sama kuin biologisten lasten. (Simon & Roorda 2000, 3; Parviainen 2003,7, 54 - 58; Mäkipää 2007, 205). Adoptioperhe perustuu siten verisiteet korvaaville sopimuksille, jota säätelevät Suomen kansalliset lait kuten uusi adoptiolaki (2012/22), kansainväliset sopimukset, kuten Haagin sopimus⁴ ja YK:n lastenoikeuksien sopimus⁵ (Högbacka 2009, 163 – 164).

Adoptiolla on aina myönteinen lähtökohta, koska sen tarkoitus on, että lapsi saa vanhemmat ja vanhemmat saavat lapsen. Adoption ensisijainen tarkoitus on kuitenkin lastensuojelullinen eli lähdetään liikkeelle lapsen tarpeesta saada sopivat vanhemmat. Lap-

sen hoitotilanne on voinut pitkään olla poikkeava ja väliaikainen kuten esimerkiksi lastenkoti, mutta adoptioon saattaa liittyä kuitenkin myös surua, menetyksiä, pettymyksiä ja identiteettiriistoja. Erokokemukset saattavat vaikuttaa lapsen kiinnittymiseen, siten että lapsi saattaa olla pitkään uudessa adoptioperheessä varautunut ja kiintymyksen kehittyminen saattaa pitkittyä. Aiempi persoonallisuuden kehitys ja adoptiota edeltävät suhteet vaikuttavat myös siihen miten pian lapsi kykenee kokemaan uusissa suhteissa perusturvallisuutta. (Lahti 1991, 21, 25.)

Adoption historiaa Suomessa ja vallitseva lainsäädäntö

Vuonna 1925 Suomessa säädettiin ensimmäinen adoptiolaki, joka käynnisti virallisen adoptio toiminnan. Lain oli tarkoitus antaa turvaa sekä lapselle että adoptiovanhemmille. Adoptio toiminta alkoi hiljalleen Koteja Kodittomille Lapsille -yhdistyksen kautta ja toiminnan alkamisen myötä joitakin kasvattilapsisuhteita⁶ muutettiin adoptioiksi. Vuoden 1937 lastensuojelulain voimaantulon jälkeen myös adoptio toiminta selvästi vilkastui, koska järjestön yhteistyö kuntien kanssa aktivoitui. (Kauppi & Rautanen 1997, 60 - 61.)

⁴ Haagin sopimus (29.5.1993), 30.5.1997/497, SopS 29, on yleissopimus lastensuojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa. Yleissopimuksen allekirjoittaneet valtiot tunnustavat, että lapsen tulisi täysipainoisen kehityksen vuoksi kasvaa perheessä onnellisuuden, rakkauden ja ymmärryksen ilmapiirissä. Yleissopimuksessa mainitaan, että jokaisen valtion pitäisi ensisijaisesti pyrkiä omalla toiminnallaan edistämään sitä, että lapsi voi pysyä omassa perheessään, mutta samalla allekirjoittaneet valtio tunnustavat, että kansainvälisellä lapseksiottamisella voidaan antaa pysyvä perhe lapselle, jolle ei voida löytää omasta kotimaastaan perhettä. Allekirjoittaneet valtiot sitoutuvat myös siihen, että kansainväliset lapseksiottamiset toteutetaan lapsen edun mukaisesti ja hänen perusoikeuksiaan kunnioittaen. Lisäksi allekirjoittaneet valtiot sitoutuvat samalla estämään lasten myynnin ja kaappaamisen. (Kokkonen 2013, 628.)

⁵ YK:n lasten oikeuksien sopimuksella sopimusvaltiot, jotka tunnustavat tai sallivat lapseksiottamisen, takaavat että lapsen etuun kiinnitetään ensisijassa huomio. (<http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf>[Viitatuspäivä 30.3.2014]

⁶ Kasvattilapsi oli lapsi, joka usein oli täysi- tai puoliorpo tai avioliiton ulkopuolella syntynyt, tai lapsi, jonka vanhemmat eivät hänestä huolehtineet. Kasvattilapsen oli ottanut joku muu yksityinen henkilö kuin lapsen omat vanhemmat, huolehdittavakseen pidemmäksi aikaa joko korvausta vastaan tai maksuttomasti kasvattaakseen ja hoitaakseen häntä. (Kauppi & Rautanen 1997, 33.)

1970-luvulla tapahtui samaan aikaan kotimaisten adoptioiden määrän vähentyminen, Suomesta ulkomaille tehtyjen adoptioiden loppuminen sekä kansainvälisen adoptiotoiminnan käynnistyminen (Parviainen 2003, 12 - 13). Kansainvälinen adoptiotoiminta käynnistyi Suomessa hitaasti. 1970-luvulla Pelastakaa Lapset ry:ssä valmistauduttiin adoptiolasten vastaanottamiseen kehitysmaista, mutta kansainvälisiin adoptioihin suhtauduttiin odottaen ja epäröiden. Epävarmuutta koettiin siitä, että silloisen ottolapsilain mukainen niin sanottu heikko adoptio ei antanut riittävää oikeusturvaa ja turvallisuutta ulkomailta tuleville lapsille. Lisäksi kehitysmaista useimmiten puuttui sekä adoptiolapsilaki että järjestetty adoptiolapsitoiminta, eikä adoptiokäsitteeseen ollut kaikissa maissa sama. (Kauppi & Rautanen 1997, 203 - 205.)

Vuonna 1980 uuden adoptiolain myötä katsottiin, että oli syntynyt mahdollisuus ulkomailta adoptoitujen lasten aseman turvaamiseen Suomessa ja aktiivisempi yhteydenpito kehitysmaihin alkoi. Kuitenkin varsinainen kansainvälinen adoptiotoiminta käynnistyi kunnolla vasta 1985 kun ottolapsilakiin tuli kansainvälisiä adoptioita koskevia säännöksiä. Pelastakaa Lapset ry on toiminut tämän lain voimaantulosta lähtien adoptioneuvontaa antavana adoptiolapsitoimistona, mutta myös kansainvälisen lapseksiottamispalvelun antajana, jonka tarkoitus on tehdä yhteistyötä kansainvälisten viranomaisten kanssa. (Kauppi & Rautanen 1997, 203 - 205.)

Suomeen tuli voimaan 1.7.2012 uusi adoptiotoimintaa säätelevä adoptiolaki (AdL, 22/2012). Aikaisempi laki lapseksiottamisesta (laki lapseksiottamisesta 153/1985) oli säädetty vuonna 1985 ja siten adoptioita koskeva lainsäädäntö oli keskeisiltä osiltaan lähes 30 vuotta vanha. Vuoden 1985 laki koettiin vanhentuneeksi, koska adoptioiden toimintakentässä oli tapahtunut merkittäviä muutoksia. Tilanne oli muuttunut siltä osin, että adoptiolasta haluavia vanhempia oli selvästi enemmän kuin adoptiovanhempia tarvitsevia lapsia. Lakiuudistuksen taustalla olivat myös Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet, sillä Suomi allekirjoitti vuonna 2008 Euroopan neuvoston uudistetun yleissopimuksen lasten adoptioista (SopS 39/2012). Sopimuksen ratifiointi edellytti, että kansallisiin säännöksiin tehtiin muutoksia. Yleissopimus saatettiin voimaan adoptiolain hyväksymisen yhteydessä ja lainsäädäntö vastaa tällä hetkellä yleissopimuksen vaati-

muksia. Euroopan neuvoston yleissopimuksen lisäksi adoptioasioissa Suomea sitoo myös YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991), Pohjoismaiden vuonna 1931 tehty avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskeva sopimus (SopS 21/1991), Haagin yleissopimus lasten suojelusta ja yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa (SopS 29/1997) sekä Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva yleissopimus (SopS 12/2011). Euroopan unionilla ei ole adoptiota koskevaa lainsäädäntöä. (Peltonen & Timonen 2013, 12 - 13.)

Uuden adoptiolain (AdL, 22/2012) yleinen ja ensisijainen tavoite on edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Tämän lisäksi tavoitteena on ollut yhdenmukaistaa adoptioprosessia kotimaisissa ja kansainvälisissä adoptioissa, parantaa asiaan osallisten oikeusturvaa, ehkäistä itsenäisiin adoptioihin liittyviä riskejä sekä kehittää adoptioasioiden hallintoa. (Peltonen & Timonen 2013, 13.)

Adoptiolaki (20.1.2012/22, § 1) määrittää adoption tarkoituksen seuraavasti: *”adoption tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde adoptoitavan ja adoptionhakijan välille.”* Adoption vahvistamisen jälkeen myös vanhemmuus (§ 18) siirtyy eli kun adoptio on vahvistettu, adoptiolasta pidetään adoptiovanhempien eikä aikaisempien vanhempien lapsena. Lapsen etu määritellään adoptioissa (§ 2) seuraavalla tavalla: *”kaikissa alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toimenpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä erityisesti siihen, miten voidaan turvata parhaiten pysyvä perhe sekä tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapselle, joka ei voi kasvaa omassa perheessään.”* (Kokkonen 2013, 614 - 615.) Pysyvyyden teema on ollut uuden lain laadinnassa keskiössä. Pysyvyys lapsen näkökulmasta on haluttu huomioida jatkamalla lainsäädännön määrittelemää adoptio-oikeutta vain adoptiopareille ja rajaamalla avoliitossa ja rekisteröidyssä parisuhteessa elävät sen ulkopuolelle⁷. Merkittävä muutos uudessa laissa tehtiin pysyvyyden edistämiseksi kotimaisten adoptioiden kohdalla säätämällä kotimaiset adoptiot luvanvaranvaraisiksi eli myös kotimaiset adoptiot tuotiin lupamenettelyn piiriin kansainvälisten adoptioiden jo ollessa. Lupamenettelyllä on haluttu varmistaa, että hakija ei ilman adoptiolupaa saa ottaa lasta luokseen adoptiotarkoituk-

sessä eli käytännössä estää lapsen sijoittaminen perheeseen ennen käräjäoikeuden virallista lupaa. (Peltonen & Timonen 2013, 27 - 30.)

Adoptiolaisissa (20.1.2012/22, § 28) on määritelty toimenpiteet sijoituksen epäonnistumisen varalle. Jos adoptio- neuvonnanantaja havaitsee ennen adoption vahvistamista, että lapsen sijoitus adoption hakijoiden luokse ei ole lapsen edun mukainen ratkaisu, täytyy sen järjestää lapselle adoptiotarkoituksessa uusi sijoitus yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Jos uuden adoptio- perheen järjestäminen on mahdollista, on adoptio- neuvonnan antajan ja lastensuojelun viranomaisten ryhdyttävä muihin tarpeellisiin toimenpiteisiin lapsen edun mukaisen hoidon järjestämiseksi lapselle. (Kokkonen 2013, 617.)

Aikaisempaan adoptiolainsäädäntöön ei sisällynyt sääntelyä adoptiolapsen ja biologisen vanhemman yhteydenpidosta. Adoptio saattoi merkitä sitä, että kaikki yhteydenpito adoptiolapsen ja biologisten vanhempien välillä katkesi adoption vahvistamisen myötä. Käytännössä kuitenkin tehtiin juridisesti sitomattomia sopimuksia yhteydenpidosta.⁸

⁷ Käytännössä yksin adoptoivat voivat elää edellä mainituissa parisuhteissa, mutta adoptio koskee tällöin vain yksittäistä hakijaa. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävä ei-adoptoiva puoliso voi joka tapauksessa adoptoida saman lapsen puolisonsa jälkeen (perheensisäinen adoptio) adoptiolain 8,2 §:n ja rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9,2 §:n nojalla. (Peltonen & Timonen 2013, 27 – 29.)

⁸ Eriasteisia avoimen adoption suullisia sopimuksia on ainakin Pelastakaa Lapset ry:ssä tehty ennen uuden lain voimaan tuloa ja siten on pyritty ylläpitämään yhteydenpitoa lapsen ja biologisten vanhempien välillä. (Kristiina Mattinen 2012, Pelastakaa Lapset ry.)

Uuden adoptiolain (2012/22) myötä lapsen perhesiteiden katkeamiseen on pyritty hakemaan muutosta siten, että lapsen perhesiteet eivät kokonaan katkea biologiseen perheeseen adoption myötä. Niin kutsutun *avoimen adoption* seurauksena, käräjäoikeudessa voidaan vahvistaa lapsen biologisten vanhempien ja lapsen välinen yhteydenpidon sopimus (§ 58). Näin ollen perhesiteet eivät adoption myötä enää välttämättä totaalisesti katkea. (Peltonen & Timonen 2013, 20 - 21.) Mäkipään (2007, 216) ajatusta siitä, että lapsesta tehdään adoption mahdollistamiseksi ikään kuin laillisesti orpo ja lapsi kuolee biologisille vanhemmille, mutta syntyy adoptiovanhemmille, voidaan sikäli pitää vanhentuneena. Huomionarvoista on, että avoimen adoption ja lastensuojelun sijoitusten välillä nähdään yhteys siten, että esimerkiksi sijaisvanhemmat voivat adoptoida sijaishuollossa heillä olleen lapsen, joka on pitänyt yhteyttä biologisiin vanhempiin. Uusi adoptiolaki ei kuitenkaan tuo adoptiota lastensuojeluun täysin uutena vaihtoehtona, koska lastensuojelun asiakkaita ja sijoitettuja lapsia on adoptoitu ennenkin. Enemmänkin on kyse siitä, että uuden lain myötä adoption ja lastensuojelun välinen suhde tunnistetaan institutionaalisesti uudella tavalla. (Pösö 2013, 35 – 37.)

Aikaisempaa adoptiotutkimusta

Seuraavaan olen koonnut aikaisempaa adoptiotutkimusta kotimaisten ja kansainvälisten tutkimusten osalta, jotka olen eritellyt. Adoptoiduista lapsista lastensuojelun asiakkaina ei ole aikaisempaa kotimaista tutkimustietoa. Adoptioita koskevat kotimaiset tutkimukset olivat pitkään keskittyneet vain harvoihin tutkimuksiin (Rautanen 1972; Lahti 1991; Varilo 1993), mutta 2000-luvun jälkeen mielenkiinto adoptioita kohtaan eri tieteen alojen piirissä on lisääntynyt (muun muassa Parviainen 2003; Eriksson 2007; Sukula 2009). 2000-luvulla on myös tehty selkeästi enemmän adoptioita koskevia pro gradu -tutkielmia. Adoptiojärjestöt ovat tehneet paljon omia adoptioita käsitteleviä tutkimushankkeita.

Huolimatta siitä, että adoptiotyö on osa sosiaali- ja lastensuojelutyötä, siitä ei ole juuri-kaan tuotettu sosiaalityön tieteenalalta kotimaista väitöskirjatasoista tutkimustietoa.

Tämä saattaa johtua adoptiotyön erityisyydestä sosiaalityön ja lastensuojelun kentässä tai toisaalta siitä, että muut tieteenalat ovat tuottaneet aiheesta tasaisesti tutkimustietoa. Sosiaalityöntekijän peruskoulutus ei sisällä adoptiotyötä käsittelevää tietoutta, mutta kuitenkin sosiaalityön alalla on valtakunnallisesti tuotettu 2000-luvulta alkaen lukuisia adoptioita käsitteleviä pro gradu -tutkielmia. Pro gradu -tutkielmia on sosiaalityön lisäksi tuotettu muun muassa kasvatustieteen ja sosiaalipsykologian alalta. Näkökulmissa on korostunut joko adoptiovanhempien näkökulma (muun muassa Järvenpää 2011; Jokinen 2012; Kestilä 2007; Tuomi & Niemelä 2008; Helo 2006; Selin 2007) ja Pihlajamäki 2005) tai adoptiolasten (muun muassa Heiska 2007; Nurmi-Ahola 2007; Kiuru 2006 ja Virkki 2006). Pääpaino vanhempiennäkökulmassa ovat olleet adoptioäitien kokemukset ja harvinaisempaa on ollut isänäkökulma (muun muassa Kajastie 2010). Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta adoptioita ei ole juurikaan tutkittu (poikkeuksena muun muassa Markkanen 2009).

Adoptio on ollut pitkään lastenpsykiatrian kannalta erittäin tärkeä tutkimuskohde. Lastenpsykiatriassa on pohdittu paljon pysyvien ihmissuhteiden merkitystä. Pitkään on tiedetty, että ilman intensiivisiä ihmissuhteita lapsi ei voi menestyä, vaikka hänen hoitonsa olisikin hyvää. Toisaalta on myös havaittu, että hyvätkään ihmissuhteet eivät auta, mikäli ne eivät ole pysyviä. Tämän tiedon valossa on tehty johtopäätös, että lapsen lukuisat sijoitukset eivät tue hänen kehitystään terveeksi ja normaaliksi, vaikka kaikki sijoituspaikat olisivatkin olleet hyviä. (Varilo 1993, 8, 150 - 151.)

Adoptoitujen lasten psyykkistä hyvinvointia on viimeisten vuosien aikana tutkittu runsaasti. Aiheesta tehdyt monet tutkimukset ja katsaukset painottavat adoptiolasten olevan enemmän samanlaisia kuin erilaisia biologisten lasten kanssa psyykkisen kehityksen suhteen. Toisaalta Ruotsissa tehty väestöpohjainen tutkimus, jossa on kartoitettu vuosina 1963 -73, 1968 -75, 1970 -79 ja 1973 -84 syntyneitä henkilöitä osoitti, että Ruotsin ulkopuolelta adoptoiduilla lapsilla oli aikuisiässä kolme - neljä -kertainen itsemurha- ja psyykkisen sairastavuuden vaara ja kolme - viisi -kertainen todennäköisyys laitos- tai sijasiperhesijoitukseen kymmenen ikävuoden jälkeen verrattuna samanlaisen sosioekonomisen taustan omaaviin ruotsalaislapsiin tai perheiden biologisiin sisaruksiin. Myös jonkinasteisesta sosiaalisesta sopeutumattomuudesta pidettiin samasta tutkimuksesta

saatua tulosta, jonka mukaan adoptiolapset itsenäistyivät lapsuudenkodistaan muita hitaammin ja olivat tutkimuksen aikaan suuremmalla todennäköisyydellä naimattomia ja lapsettomia kuin ruotsalaiset ikätoverinsa. (von Borczyskowski ym. 2006; Lindblad ym. 2003; (Hjern ym. 2002; Elmund ym. 2007; ref. Pesonen ym. 2008, 1835 - 1836, 1840.)

Ilpo Lahti (1991) on psykiatrisessa tutkimuksessaan tutkinut yhdeksääkymmentä adoptiolasta ja heidän perhettään. Tutkimuksella on pyritty selvittämään sitä, minkälainen yhteys on adoptiolapsen varhaisiin elämänvaiheisiin liittyvien traumaattisten tapahtumien ajankohdilla ja väliaikaissijoituksilla, hänen nuoruusiän psyykkiseen terveyteen ja identiteetin kehittymiseen ja mitkä adoptioperheen sekä vanhempien ominaisuudet edistävät mielenterveyttä. Aineiston lapset olivat adoptoitu kolmen ensimmäisen elinvuoden aikana ja olivat tutkimushetkellä nuoruusiässä (14 – 21-vuotiaita). Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää adoptiolasten varhaisvaiheiden, myöhemmän kasvuympäristön ja adoption merkitystä, ei niinkään mielenterveydenhäiriöitä. Tutkimustulosten perusteella 2/3 adoptiolapsista arvioitiin psyykkisesti terveiksi. Neuroottistasoisista ongelmista kärsiviä oli noin 19 prosenttia ja neuroosia vaikeammista ongelmista kärsiviä noin 13 prosenttia. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroja. Epidemiologisiin väestötutkimuksiin verrattuna tutkimuksen adoptiolapsilla oli jonkin verran enemmän mielenterveydellisiä häiriöitä. Erityisesti neuroosia vaikeampien häiriöiden määrä oli selvästi suurempi kuin nuoruusikäisen väestön tutkimuksissa saadut arviot. Tämän ajateltiin kertovan siitä, että adoptiolasten varhaisissa kohtaloissa ja myöhemmissä kasvuolosuhteissa on ollut kuitenkin keskimääräistä enemmän ongelmia. (Lahti 1991, 120 - 121, 126.)

Esko Varilo (1993) on tutkinut adoptiolapsisijoitusta arviointi- ja toimenpideprosessina. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, missä määrin ja millä tavoin adoptioprosessi ja siinä olevat arvioinnit vaikuttavat sijoituksen onnistumiseen eli lapsen menestymiseen psyykkisessä kasvussaan. Tutkimuksessa on haluttu arvioida voidaanko näiden tekijöiden perusteella ennustaa adoption onnistumista. Tutkimus on keskittynyt vain Pelastakaa Lapset ry:n välittämiin adoptiolapsiin. Otosjoukko koostui 414 henkilöstä, jotka olivat syntyneet 1954 - 56. Tutkimus ajoittuu sodanjälkeiseen aikaan jolloin Pelastakaa Lapset ry:n adoptiolapsityötä oli juuri ryhdytty kehittämään ja kehitystyö oli

alkuvaiheessa. Sodan jälkeen adoptiota tarvitsevia lapsia oli paljon ja suhteessa paljon enemmän kuin perheitä, joita heitä pystyi vastaanottamaan. Tutkimus on kvantitatiivinen tutkimus ja keskeistä tutkimuksessa on ollut onnistumisen ja epäonnistumisen määrittely. Epäonnistuneeksi ottolapsisijoitukseksi tulkittiin adoptoidun henkilön päätyminen mielenterveys- tai rikosrekisteriin. Tutkimuksen perusteella, verrattuna normaaliväestöön vaikutti siltä, että adoptiolapset selviytyvät psykososiaalisesti keskitasoisesti tai jonkin verran keskimääräistä paremmin, kuin arvioitiin, että ilman adoptiota he olisivat kuuluneet riskilapsiin. (Mt., 138 - 142, 155.)

Lapsen mielenterveyden kannalta oli merkityksellisin, se aika joka jää syntymän ja lopullisen adoptioperheeseen sijoittamisen väliin. Todennäköisyys psyykkisille häiriöille oli sitä suurempi, mitä huonompaa hoitoa ja turvaa lapsi oli silloin saanut ja mitä enemmän sijoituspaikan vaihtoja oli tapahtunut. Sen sijaan adoptioperheeseen saapumisiällä ei nähty olevan niin suurta merkitystä kuin on oletettu. Ensimmäisen elinvuoden puolivuotinen ajanjakso vaikutti edullisemmalla ajankohdalla. Neljän ikävuoden jälkeinen sijoittaminen on puolestaan ollut harvinaista tuolloin ja on todettu, että siitä on ollut vaikea tehdä johtopäätöksiä. Suurin merkitys on nähty olevan kuitenkin adoptiovanhempien kasvattajaominaisuuksilla. Adoptiovanhempien lapseen kohdistuvalla kiintymyksellä ja kodin turvallisuudella on sen sijaan tutkimuksessa keskeinen merkitys. (Varilo 1993, 154 - 155.)

Heikki Parviainen (2003) on tutkimuksessaan luonut kokonaiskuvan kotimaisesta ja erityisesti kansainvälisestä adoptiotoiminnasta Suomessa vuosina 1970 - 2000. Tutkimuksessa on selvitetty kansainvälisen adoptiotoiminnan käynnistymisen ja muutosten syitä kotimaan adoptiotoiminnassa tapahtuneiden muutosten, väestökehityksen, adoptiojärjestöjen toiminnan, lainsäädännön ja ulkomaalaisasenteita tarkastelemalla. Tutkimukseen on koottu mahdollisimman kattavat tilastot kaikista saatavilla olevista adoptiotiedoista koskien kansainvälisiä ja kotimaisia adoptioita vuosina 1970 - 2000. Tutkimuksessa on tarkasteltu kuinka painopiste siirtyi kotimaisista kansainvälisiin adoptioihin, tapahtuiko adoptiolasten ikäjakaumassa ja kansainvälisten adoptiolasten luovuttajamaissa muutoksia aikavälillä 1970 - 2000. Adoptioperheiden osalta on tarkasteltu adoptiovanhempien siviilisäätystä, ikää, aikaisempia lapsia, asuinpaikkaa ja äidinkieltä sekä näissä tapahtuneita

ta vaihteluja ja verrattu niitä muuhun väestöön. Perheiden osalta on tarkasteltu myös adoption taustalla olevaa lähtötilannetta. Lisäksi on selvitetty millaisia vaikutuksia abortin laillistamisella vuonna 1970 oli syntyvyyteen ja kotimaisen adoptiotoiminnan vähenemiseen, eri järjestöjen osuutta kansainväliseen adoptiotoimintaan ja myös lainsäädännön kehitystä ja yhteyksiä adoptiotoimintaan. Kansainvälisten adoptioiden kohdalla on tarkasteltu myös asenteiden ja adoptiotoiminnan yhteyksiä. (Mt., 12 - 15.)

Seija Sukula (2009) on tutkinut kansainvälisen adoptioprosessin kautta yksin adoptoineiden naisten kokemuksia. Tutkimuksen kohteena on ollut se, millaisia merkityksiä naiset antavat äitiyden kokemuksilleen. Tutkimus on narratiivinen ja koostuu 19 yksin adoptoineen naisen tarinasta. Adoptiotarinat kätkevät sisälleen erilaisia tarinan juonteita. Merkittävä yhteinen tarina oli matka selviytymisestä. Tarinat jakautuivat neljään tarinatyyppiin. Vahvuuden tarinat näyttäytyivät päättäväisyytenä, sinnikkyutenä ja ennakoluulottomuutena viedä adoptioprosessi loppuun. Vahvuus nähtiin henkisenä vahvuutena, joka liittyi adoptiolapsen mukana tullessiin elämänpaineisiin. Vahvuus oli näkynyt myös ennakoituna, toimintana ja puolustamisena ja vastaamisena lapsen sopeutumiseen liittyviin haasteisiin. Toisena tarina tyyppinä olivat väsymyksen tarinat. Nämä sisälsivät myös kertomuksia äitiyden kielteisistä tunteista ja väsymyksestä. Adoptioäidit toivat esille sen, kuinka näistä tuntemuksista puhuminen voi olla vaikeaa. Väsymyksen tarinat linkittyivät erityisesti vanhemman ja lapsen yhteiseen alkuun, oman elämäntilanteen muutokseen ja lasten sopeutumiseen. Yhteisen alkutaipaleen haasteina koettiin kieleen, tapoihin, terveyteen tai vuorokausirytmiiin liittyvät tekijät. Ympäristön kummastelevat reaktiot ja alkuajan vastoinkäymiset kasvattivat adoptioäitien paineita onnistumiseen. Syyllisyys ja häpeä linkittyivät alun haasteisiin ja mielikuvat, jotka olivat ennen adoptiota, eivät aina kohdanneetkaan todellisuuden kanssa. Syyllisyyttä koettiin myös mielessä välähtävistä negatiivisista tunteista adoptiolasta kohtaan. Väsymys yhdistyi myös masennuksen kaltaisiin tunteisiin. Kiintymyksen tarinoissa korostui huolenpito, hoiva, rajojen luominen ja rakkaus. Adoptioäidin ja -lapsen ulkonäössä koettiin yhtäläisyyksiä, ylpeyteen kuului ilo lapsesta ja lapsen taidoista ja osaamisesta. Ylpeyteen kuului se, että lapset olisivat ylpeitä omasta alkuperästään. Kiintymys oli äideillä myös ymmärrystä lapsen ainutlaatuisia kokemuksia kohtaan ja kiintymyksen syntyminen oli molemminpuolista lähestymistä ja vuorovaikutuksellisen aloitteen tekemistä. Adoptioäidit kokivat, että muille adoptio näyttäytyi erikoisena, mutta he itse joutuivat puolustamaan tavalli-

suuttan hakiessaan palveluja perheelleen tai tavatessaan lähipiiriään tai tuntemattomia-kin ihmisiä. Eron tekeminen biologisen ja adoptiovanhemmuuden välillä tuntui äidistä tarpeettomalta, varsinkin kun adoptiosta oli kulunut jo vuosia. (Sukula 2009, 122 – 132.)

Vuonna 2007 Suomessa käynnistyi laaja FINADO -tutkimus¹⁶, jossa on tarkasteltu Suomeen ulkomailta adoptoitujen henkilöiden fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa sekä sopeutumista Suomeen. Aikaisempaa kattavaa tutkimustietoa ei ole ollut saatavilla asiasta. Tutkimuksen tavoitteena on ollut parantaa terveydenhuollon ja sosiaalitoimen ammattilaisten osaamista adoptoitujen lasten erityistarpeiden kohtaamisessa sekä selvittää millaisia terveyden- ja sosiaalihuollon palveluja perheet tarvitsevat. Hankkeeseen osallistuvat FINADO – tutkimusryhmän lisäksi kaikki suomalaiset adoptiopalvelunantajat eli Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ja Helsingin kaupunki. (<<http://www.pelastakaa-lapset.fi/toiminta/lastensuojelu/kehittamishankkeet>>[Viittauspäivä 1.3.2014].)

FINADO -tutkimuksella (2012) on selvitetty muun muassa Suomessa olevien, kansainvälisen adoption kautta tulleiden lasten kokemuksia koulukiusaamisesta. Tutkimuksessa havaittiin, että vaikean kiintymyssuhdehäiriön omaavilla lapsilla (reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö) on yhteys tulla kiusaamisen uhriksi tai myös olla itse kiusaaja. Sosiaalisten taitojen puute oli myös yhteydessä kiusatuksi tulemiselle. Kaltoin kohdellut lapset ovat usein taipuvaisempia selittämään väärin toisten käyttäytymistä, joka tekee heistä enemmän haavoittuvia olemaan kiusaamisen uhrina tai itse kiusaamaan, huolimatta siitä, vaikka nykyiset olosuhteet lapsilla olisivatkin turvalliset. Reaktiivisen kiintymyshäiriön omaavilla lapsilla on myös herkempi taipumus impulsiiviseen ja aggressiiviseen käytökseen, jolla he pyrkivät puolustamaan itseään. Tutkimuksessa ei havaittu olevan yhteyttä kiusaamiskäyttäytymisen, lapsen iän ja adoptiota edeltävien sijoitusten lukumäärässä. Suomalaiset adoptoidut näyttäytyivät tutkimuksessa olevan melko heterogeeninen ryhmä. Suomeen adoptiolapset saapuvat hyvin erilaisilla terveystiedoilla ja hyvin eri puolilta maailmaa. Tutkimuksessa oltiin tietoisia adoptiota edeltäviin kokemusten vaikutuksesta lapsen myöhempään kehitykseen, mutta tämän tutkimuksen puitteissa niitä ei ollut pystytty huomioimaan. Tutkimuksessa havaittiin myös kiusaamisen ja van-

hempien negatiivisen kokemuksen välinen yhteys, joita selitettiin sillä, että lapsen käyttäytymiseen liittyvät haasteet ovat usein läsnä melko varhaisesta vaiheesta ja tämä saattoi vaikuttaa vanhempien tyytymättömyyteen. Vanhempien negatiiviset kokemukset puolestaan vaikuttivat lapsen sopeutumiseen. (Raaska ym. 2012a, 604 – 607.)

Finado -tutkimuksella on tarkasteltu myös psykologisten oireiden yhteyksiä reaktiiviseen kiintymyssuhdehäiriöön ja oppimisvaikeuksiin. Tuloksissa oli nähtävissä reaktiivisen kiintymyssuhdehäiriöön liittyvien käyttäytymispiirteiden olevan yhteydessä lapsen vanhempaan Suomeen saapumisikään, itäeurooppalaiseen taustaan tai jos lapsella oli useampia kuin yksi sijoituskokemus taustalla. Oppimisvaikeudet kytkeytyivät puolestaan, myös useisiin sijoituskokemuksiin, itäeurooppalaiseen tai afrikkalaiseen taustaan ja lapsen vanhempaan ikään Suomeen saapuessa sekä poikasukupuoleen. Suomalaisilla kansainvälisen adoption kautta tulleilla adoptiolapsilla esiintyy kolminkertaisesti oppimisvaikeuksia verrattuna keskimääräiseen väestöön. Lapsen kiintymyshäiriöön viittaava käyttäytyminen saattaa olla kytköksissä myöhemmin ilmeneviin oppimisvaikeuksiin. (Raaska ym. 2012b, 697, 700 - 703.)

Kansainvälisiä tutkimuksia

Kansainvälisellä areenalla tutkimustietoa adoptiolapsista on tehty hyvinkin laajasti psykiatrian ja psykologian puolella koskien lasten kiinnittymistä ja psyykkistä vointia. Tutkimustietoa, koskien adoptoitujen lasten lastensuojelun asiakkuutta, en löytänyt kansainväliseltäkään puolelta, mutta adoptioprosessien purkamiset ja adoptioiden keskeytykset ovat olleet 2000-luvun jälkeen huolenaiheena Yhdysvalloissa ja Englannissa. Useilla mailla on adoptiolasten kanssa pidempi historia kuin meillä Suomessa ja tämä vaikuttaa sekä käytäntöihin, tutkimukseen ja kokemukseen adoptoiduista lapsista.

Garrett ja Sinkkonen (2003) ovat vertailleet Englannissa ja Suomessa tapahtuvia adoptioita. Merkittävä ero adoptiokäytännöissä on se, että Isossa-Britanniassa vahvistetaan paljon adoptioita, joissa sijaisvanhemmat adoptoivat sijaislapsensa. Lain mukaan sijais-

vanhempien on mahdollista adoptoida sijaislapsi kahdentoista kuukauden sijoituksen jälkeen. Isossa-Britanniassa adoption näkökulma on aina ollut enemmän lastensuojelullinen ja adoptio on siellä yksi pitkäaikaisen sijoituksen vaihtoehto. Suomessa adoptiot ja lastensijoittaminen huostaanoton jälkeen on eroteltu lainsäädännön keinoin toisistaan. Suomessa lainsäädäntö tukee lapsen biologisen perheen ensisijaisuutta ja huostaanotto-päätökset ovat voimassa toistaiseksi ja ne tulee purkaa välittömästi kun edellytykset huostaanotolle eivät enää täyty. Suomessa laki määrää lapsen oikeutta pitää yhteyttä biologisiin vanhempiin ja toisinpäin. Kuitenkin nämä kontaktit biologisiin vanhempiin voivat olla myös vahingollisia lapsen psyykkiselle kehitykselle ja estää siten lapsen kiinnittymistä uuteen perheeseen. Tällaisissa tapauksissa vanhemmilla on usein mielen-terveyden häiriöitä ja he haluavat lapsen palauttamista ja riskinä on, että sijoitukset voi-vat jäädä lyhytaikaisiksi ja siten tehokkaasti tuhoavat lapsen kapasiteettia muodostaa merkityksellisiä kiintymyssuhteita myöhemmässä elämässään. Tämä on asia, joka on nähty puoltavan Britannian adoptiokäytäntöä lastensuojelullisissa sijoituksissa. (Garrett & Sinkkonen 2003, 19 - 22.) Samalla tavalla kuin sijoitettujen lasten määrää tulee Hei-non (2012, 157) mukaan tarkastella suhteessa siihen politiikkaan ja käytäntöihin, joita kyseisessä maassa kulloinkin harjoitetaan, tulisi adoptoitujenkin lasten tilannetta tarkas-tella vastaavalla tavalla. Lasten hyvinvointi kytkeytyy ympäröivään hyvinvointipolitiik-kaan.

Mary Ann Davis (2011) on tehnyt koosteen väestön adoptiokäyttäytymisestä Yhdysval-loissa. Yhdysvalloissa on kolmen tyyppisiä adoptioita; kansainvälisiä, sijaisperheen kautta tapahtuvia ja yksityisiä adoptioita. Selvityksessään hän toteaa, että sadan viimei-sen vuoden aikana on Yhdysvalloissa tapahtunut merkittävä muutos adoptioissa liittyen sosiaaliseen hyväksyttävyyteen sekä etnisten taustojen suhteen että lasten fyysisten ja psyykkisten haasteiden suhteen. 1970-luvun jälkeen adoptiovanhemmat eivät ole olleet vain valkoihoisia, keski- tai yläluokkaan kuuluvia, taloudellisesti turvattuja, avioliitossa olevia vaan heitä alkoi olla enemmän myös etnisistä vähemmistöistä, matalammista tu-loluokista ja he olivat iältään myös vanhempia. Lisäksi adoptioita tapahtuu enemmän myös sukulaissuhteiden sisällä ja avioliitossa elävien lisäksi adoptoiva saattaa olla yk-sinhakija tai eronnut. Nämä muutokset vaikuttavat edelleen tapahtuvien adoptioiden lu-

kumäärään ja siihen miten heitä adoptoidaan iän, etnisyyden, fyysisen ja psyykkisen terveyden suhteen ja mihin maihin heitä adoptoidaan ja mistä maista. (Davis 2011, 6.)

Yhdysvalloissa adoptoitavat lapset ovat jakautuneet selvästi ”adoptoitaviin” ja ”ei-adoptoitaviin” lapsiin. Adoptoitaviksi lapsiksi on nähty fyysisesti ja psyykkisesti terveet, nuoret, ilman sisaruksia olevat, eurooppalaiset tai valkoihoiset. Davis (2011) on kuvannut Yhdysvalloissa olevaa värisokeaa rasismia, jossa valkoihoiset vauvat on nähty ”terveinä vastasyntyneinä” ja tummaihoiset puolestaan ”erityistarpeisina”. Tummaihoisista maksetut adoptiopalkkiot ovat olleet halvempia kuin valkoihoisista maksetut. (Mt., 9, 47.)

Rita J. Simon (2000) on haastatellut Yhdysvalloissa tutkimukseensa adoptoituja henkilöitä, joita on tutkittu etnisen sopeutumisen kannalta. Tutkimus perustuu lähtökohtaan, jossa etnisiltä juuriltaan erilaisia lapsia on adoptoitu Yhdysvalloissa etnisesti erilaisiin perheisiin kuten tummaihoisia lapsia valkoihoisiin perheisiin. Tutkimus on lähtöisin kysymyksestä kokevatko tummaihoiset lapset, jotka ovat kasvaneet valkoihoisissa kodeissa, identiteettinsä ristiriitaiseksi vai eivät. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita siitä miten kasvaminen tummaihoisena valkoisten keskuudessa vaikutti lasten sosiaaliseen elämään ja siinä on haluttu saada aikuisten adoptoitujen oma kokemus näkyviin. Adoptoidut kokivat, että etninen tausta oli tärkeä ja se vaikeutti joidenkin lasten kohdalla ”kuulumisen” tunnetta. Valkoihoisissa perheissä kasvaneet tummaihoiset lapset kokivat, että huolimatta rakkaudesta, perhe ei välttämättä koskaan täysin ymmärtänyt, että kulttuuri olisi pitänyt huomioida kasvatuksessa, koska useat kokivat kulttuuriset erot mustien ja valkoisten välillä hyvin suureksi.

Coakley & Berrick (2008) ovat koonneet yhteenvetoa Yhdysvaltojen, Kanadan ja Britanniaa koskevasta keskeytyneitä adoptioita koskevista tutkimuksista. Näissä maissa on tyypillistä, että lastensuojelun toimenpiteenä sijoitetut lapset, on mahdollista adoptoida sijoitusperheisiin. Tällä tavoin on pyritty mahdollistamaan lastenolosuhteiden pysyvyys. Adoptioprosessissa olevat lapset odottavat adoption laillista vahvistamista sijoituksen aikana (kuten Suomessakin). Sijoituksen kautta adoptoitujen lasten lukumäärä on

kasvanut Yhdysvalloissa vuodesta 1998 (36 000) vuoteen 2002 (51 000) ja puolestaan Englannissa vastaavassa ajassa 2200:sta 3500:an. Lisääntyneiden adoptioiden määrän kasvaessa, myös keskeytyneiden adoptioiden lukumäärä on lisääntynyt. Adoptioiden keskeytymisellä tarkoitetaan sijoituksen ja adoption laillisen vahvistamisen välistä aikaa, joka voi olla vuosia pitkä prosessi, näin ollen lapsi palautuu adoptiotoimistoon uudelleen välitettäväksi. Yhdysvalloissa on 1970-luvulta alkaen tehty tutkimuksia keskeytyneiden adoptioiden lukumäärästä. 1971 keskeytyneiden adoptioiden prosenttiosuus oli 2,8 %, kun puolestaan vuonna 1990 keskeytymisprosentti on tutkimuksesta riippuen kasvanut 6 – 11 %. (Mt., 101 - 102.)

Keskeytyneiden adoptioiden adoptiovanhemmille yhdistävinä piirteinä olivat adoptiovanhempien kyvyttömyys kohdata ja käsitellä lapsen emotionaalisia ja käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. Keskeytyneet adoptiot olivat vierasadoptioita, jotka eivät olleet sijoituksen kautta tulleita. Adoptiovanhemmilla ei ollut muita lapsia kotona ja lapsilla oli enemmän kuin yksi aikaisempi sijoituskokemus, perheen tulot olivat keskimääräistä korkeammat ja adoptoidulla lapsella oli eri etninen tausta suhteessa adoptiovanhempiin. Keskeytymiset tapahtuivat useammin myös silloin kun perheellä oli omia biologisia lapsia tai muita adoptoituja lapsia. Adoptiovanhempien iässä oli hieman poikkeavuutta tutkimuksesta riippuen, joko selkeästi vanhemmat adoptiovanhemmat olivat olleet keskeytyneessä adoptiosuhteessa useammin tai sitten kyseessä olivat juuri nuoremmat. Keskeytyneisiin adoptioihin olivat lisäksi yhteydessä adoptiovanhempien korkeampi koulutustausta, hyvä sosioekonominen tausta, hyvä tulotaso, jäykkyys rajojen asettamisessa, lyhyempi avioliiton kesto ja usein adoptioon oli hakeuduttu lapsettomuuden kautta. Yksin adoptoivat eivät olleet mitenkään yliedustettuina keskeytyneiden adoptioiden määrää katsottaessa, mutta silti arvioitiin, että erityistarpeisten lasten kanssa oli hyötyä siitä, jos vanhempia oli kaksi. Syyksi siihen, että koulutetuimmilta äideiltä adoptiot keskeytyivät herkemmin, arvioitiin sitä, että näillä vanhemmilla yleensä pitkän koulutuksen vuoksi aikaisempi kokemus vanhemmuudesta puuttui ja toisaalta oli todennäköisempää, että adoptioäiti kävi kodin ulkopuolisessa työssä. Tilanne, jossa molemmat adoptiovanhemmat käyvät kodin ulkopuolella töissä, on arvioitu johtavan lisähaasteisiin uudessa perhesysteemissä. Toisaalta myös koulutetuilla vanhemmilla voi olla tiukempia älyllisiä odotuksia omien adoptiolastensa suhteen kuin vähemmän koulutetuilla. Sukulaisten adoptioissa oli myös vähemmän keskeytymisiä. (Coakley & Berrick 2008, 105 - 109.)

Coakley & Berrickin (2008, 105 - 106) yhteenvedossa keskeytyneistä adoptioista adoptoitujen lasten ominaisuuksista oli puolestaan listattu, että keskeytyneissä adoptioissa lapset olivat jo vähän vanhempia; alle kaksi -vuotiaita oli keskeytyneiden adoptioiden joukossa selvästi vähemmän. Lapsilla saattoi olla useita sijoituspaikkoja takana. Poikalapset olivat yliedustettuina keskeytyneiden adoptioiden perheissä ja lasten käyttäytymisessä oli saattanut olla ongelmia. Lapsen käyttäytymisen haasteiden kanssa ja adoptioiden keskeytymisten välillä nähtiin olevan vahva yhteys. Käyttäytymisen haasteet liittyivät adoptiolapsiin, joilla oli erityisiä tarpeita (children with special needs), jotka sisälsivät usein myös emotionaalisia ja kognitiivisia haasteita. Erityistarpeisiin adoptiolapsiin lasketaan kuuluvaksi myös lapset, joita on käytetty seksuaalisesti hyväksi tai jotka ovat sikiöaikana altistuneet huumeille. Ne lapset, jotka olivat kiinnittyneet biologisiin vanhempiin, eivät olleet kyenneet kiinnittymään adoptiovanhempiin ja vaikutus näkyi adoptioiden keskeytymisenä. Sisarusten sijoittaminen yhdessä nosti myös keskeytymisen riskiä. Yhteisesti vietetyllä ajalla oli merkitystä eli niillä lapsilla, jotka olivat viettäneet vähemmän aikaa sijaisperheessä ennen adoptiota, oli suurempi riski adoption keskeytymiseen. Etnisen taustan vaikutusta adoption keskeytymiseen oli ollut vaikeaa todentaa, mutta joissakin tutkimuksissa nähtiin, että eri etnisen taustan omaavien lasten sijoittaminen valkoisiin perheisiin saattoi ennustaa adoptioiden keskeytymistä. Huomionarvoista oli, että keskeytyneiden adoptioiden prosesseissa ei mitattu sijoituspaikan tasapainoisuutta kasvuympäristönä, jolla on myös saattanut olla vaikutusta. (Mt., 107 – 108.)

Ruotsi on ollut yksi suurimmista kansainvälisten adoptiolasten vastaanottajamaista. Vuodesta 1969 on kansainvälisen adoption kautta saapuneita lapsia saapunut 44 000 joka vastaa noin prosenttia kaikista ruotsalaisista lapsista. (Lindblad 2004, 11.) Ruotsissa toimii valtionlaitoshallituksen (Statens institutions styrelse, SiS) sijaishuoltoyksikkö Folåsa, jossa on 22 paikkaa 13 - 18-vuotiaille nuorille, joille on yhteistä se, että he ovat pääasiassa adoptoituja. Osastolla järjestetään hoitoa psykososiaalisista ongelmista, päihteiden väärinkäyttöongelmista kärsiville sekä rikollistaustaisille nuorille. Valtio rahoittaa myös tutkimustoimintaa ja tutkimuksia tuotetaan Folåsa-yksikön sisällä. Statens institutions styrelsen (2012, 11) tilastotietojen mukaan nuorisokodissa olevista nuorista

3 prosenttia oli vuonna 2012 adoptoituja. Adoptiolapsista koottavan tiedon tekee hankaksi osittain se, että tieto on hajanaista, esimerkiksi Inga Tideforsin (2010) tekemässä tutkimuksessa lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä Ruotsissa oli aineiston 45:stä poistaa yhdellä adoptiotausta. Tausta tuli esiin koska lasten taustatietoja kartoitettiin tutkimuksessa. Eli tämä lapsi edustaisi oman tutkimukseni aineistoa. (<<http://www.statinst.se/folasa>>[Viittauspäivämäärä 3.11.2013].)

Ruotsissa Elizabeth Martinell Barfoed (2008) on tutkinut adoptioon suhtautumista. Tutkimuksessa hän on haastatellut aikuisia adoptoituja, sekä ruotsalaisia kotimaan adoptoituja että kansainvälisen adoption kautta tulleita, mutta tarkastellut myös lehdistössä ilmennyttä adoptiokeskustelua. Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus, jossa on konstruktionistinen ja narratiivinen lähestymistapa. Tulosten mukaan henkilökohtaiset kokemukset jakautuivat monimutkaisiksi kokemuksiksi tai ei-monimutkaisiksi kokemuksiksi. Monimutkaisissa kokemuksissa esiintyi hylätyn lapsen teema joka linkittyi psykologisiin ja sosiaaliseen tulkintaan ”erilaisena olemisesta”. Toisessa tavassa puolestaan ”välittu” lapsi kasvoi rakastavassa perheessä ja tässä tulkinnassa ei esiintynyt erilaisuutta suhteessa toisiin ja vastakohtana edelliseen adoptio itsessään ajateltiin olevan epäoleellinen seikka. Lehdissä olevien kirjoitusten tulkinnassa esiintyi kaksi diskurssia, joissa adoptio nähtiin joko ratkaisuna tai ongelmana. Ratkaisuna adoptio oli vanhemmille, jotka eivät voineet saada lasta tai lapselle jolla ei ollut vanhempia. Ongelmallisessa perspektiivissä adoptio käsitettiin puolestaan enemmän yksilöllisenä ongelmana, kuten identiteettiin liittyvinä. (Mt., 257 - 260.)

2.2 Psykososiaalinen lähestymistapa

Olen valinnut psykososiaalisen lähestymistavan tutkittavaan aiheeseen. Psykososiaalisuudella tässä tutkielmassa tarkoitetaan, että tarkastelun painopiste on ihmissuhteiden ja psyykkisen kokemisen alueella. Yritän saada selvyyttä siihen, miten sosiaaliset ongelmat ja psyykinen pahoinvointi ovat kytkeytyneet toisiinsa (kts. seuraava kappale Granfelt 1993). Elämän kokonaisuudessa menneisyys vaikuttaa nykyisyyteemme ja osaltaan myös psyykkiseen hyvinvointiimme. Tämän vuoksi adoptoitujen lasten kohdalla on tär-

keää tarkastella koko elämänhistoriaa ja ottaa huomioon myös lapsen eletty elämä ennen adoptiota.

Riitta Granfelt (1993) käsittää psykososiaalisen työn sosiaalityön orientaatioksi, jossa terapeutin ulottuvuus on tietoisesti tunnustettu työn osa-alue, jossa ei rajata ulkopuolelle taloudellisia, sosiaalisia tai psyykkisiä ongelmia. Psykososiaalinen työ yrittää ratkaista, miten sosiaaliset ongelmat ja psyykinen pahoinvointi ovat kietoutuneet toisiinsa asiakkaiden elämässä. Psykososiaalinen orientaatio lähtee ajatuksesta, että tutkimuksen kohteena ovat sekä sosiaaliset että psyykkiset kysymykset. Tavoitteena on tietoisesti jäsentää psykologian osuutta sosiaalityön tietoperustassa, vaikkakaan se ei ole terapeutista työtä kapeassa psykologisessa merkityksessä. Työn painopiste on sosiaalisten resursien välittämisessä, sosiaalisten oikeuksien valvonnassa ja yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Psykososiaalisessa työssä terapeutisuus ei kadota sosiaalipoliittista näkökulmaa, koska psykososiaalisen työn ydin on sosiaalipolitiikassa. Terapeutisuudella pyritään ymmärtämään asiakkaan tarpeita ja valitsemaan sen pohjalta työotteen ja toimintastrategian. (Mt., 222 - 223.)

Psykososiaalinen työn tavoitteeksi nähdään muutostyö jolla tavoitellaan myönteisen kehityksen edistämistä ihmisten elämäntilanteessa. Muutostyö edellyttää onnistuakseen teoreettista ymmärrystä muutoksen toteutumisen ehdoista. Psykososiaalinen työ pyrkii saamaan muutoksen aikaan ihmisen ajattelu- ja toimintatavoissa. Psykososiaalisen työn keskeisenä käsitteenä onkin ymmärtäminen. (Bernler & Johnsson 2001, 42, 98.)

Bernler & Johnsson (2001) ovat määritelleet viisi psykososiaalisen työn kriteeriä, jotka työssä pitää olla jotta voidaan puhua psykososiaalisesta työstä. Työssä täytyy olla psykososiaalinen näkemys, jonka mukaan ihmisen ja ympäristön välisellä vuorovaikutuksella on merkitystä sekä henkilökohtaisen identiteetin kehitykselle että psykososiaalisten ongelmien synnylle ja hallinnalle. Psykososiaalisessa työssä ihminen on nähtävä yhteyksissään ja on nähtävä sisäisten ja ulkoisten tekijöiden keskinäinen vuorovaikutus. Työn on myös perustuttava teoriaan, joista on oltava apua tilanteen analysoinnissa ja toiminnassa. Psykososiaalinen työ sisältää metodeja tai muutosstrategioita, joita sosiaa-

lityössä käytetään korjaavassa tai ennaltaehkäisevässä työssä ja työssä suuntaudutaan asiakkaan sosiaalisiin verkostoihin, jotka arvioidaan asiakkaan kannalta keskeisiksi. Lisäksi psykososiaalinen työ käsitetään muutostyönä, jolloin työntekijä tuottaa muutoksen asiakkaan elämäntilanteessa, joko ulkoisten resurssien avulla tai puuttumalla suoraan asiakkaan elämäntilanteeseen. Työntekijä voi aikaansaada muutoksen myös suoralla ohjauksella eli ehdottamalla, kehottamalla ja antamalla suoria neuvoja asiakkaalle. Työntekijä voi myös yrittää aikaansaada muutosta epäsuoralla ohjauksella, jonka avulla pyritään edistämään asiakkaan tietoisuutta tilanteestaan. (Mt., 19 - 20.)

Tässä tutkimuksessa psykososiaalisen orientaation avulla pyrin ymmärtämään adoptoidun lapsen psyykkisiä ja sosiaalisia tekijöitä, joilla on vaikutusta lapsen turvallisuuden kokemiseen ja sitä kautta edelleen lapsen kehittymisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen puoleen. Tiedostamalla ja tekemällä selkeämmin näkyväksi adoptoidun lapsen tarpeet pystymme myös jatkossa kohdentamaan sosiaalityön resurssit ja palvelut tarpeita vastaavaksi. Adoptoitujen lapsien kohdalla kiintymyssuhteisiin liittyvät kysymykset ovat lähtökohtaisesti niin vahvasti esillä, että olisi miltei mahdotonta ulkoistaa psykologiset kysymykset lapsen kehityksestä.

Psykososiaalinen työskentelyorientaatio adoptiotyössä

Adoptiotyön keskeinen ajatus on löytää lapselle uusi koti ja uudet vanhemmat. Työskentelyssä keskeistä on adoptioneuvonnan antaminen⁹. Adoptioneuvonta on yksi osa sosiaali- ja lastensuojelutyötä, jossa on hyödynnetty psykologisia ja käyttäytymistieteellisiä teorioita (Sukula 2009, 31). Adoptioneuvonnalla pyritään selvittämään adoptiolasta hakevien parien tai yksinhakijoiden motiiveja, arvioimaan heidän kykyään vanhemmuuteen ja toisaalta antamaan valmiuksia tulevaan elämään adoptiolapsen kanssa. Työskentelyssä keskeisesti siten arvioidaan adoptionhakijoiden psyykkisiä- ja sosiaalisia valmiuksia vanhemmuuteen. Adoptioneuvonnan jälkeen sosiaalityöntekijän tulee kirjoittaa selvitykseen arvionsa hakijan kelpoisuudesta ja sopivuudesta adoptiovanhemmaksi. Jos adoptioneuvontaa ei ole annettu tietyn lapsen adoptoimista varten, selvityksessä on esitettävä myös arvio adoptoitavaksi sopivan lapsen iästä ja muista ominaisuuksista. (Kok-

konen 2013, 625; VNA adoptiosta 3.5.2012/202, § 3.) Sosiaalityöntekijän tekemällä arvioinnilla on keskeinen rooli adoptoitavan lapsen edun kannalta. Lapsi ei saisi päätyä perheeseen, jossa adoptio voi suurella todennäköisyydellä epäonnistua.

Adoptioneuvonnan aikana tulevat adoptiovanhemmat joutuvat miettimään omaa sukupuutaan ja omaa perhetaustaansa ja heidät pyritään tekemään tietoisiksi omista vahvuuksistaan ja toisaalta ehkä heikkouksistaan jotka voivat liittyä esimerkiksi omaan taustaan. Virallisesti laaditussa selvityksessä tulee näkyä hakijan henkilöllisyys, syyt joiden vuoksi hakija tahtoo adoptoida lapsen, hakijan tausta, perhesuhteet ja muu sosiaalinen ympäristö sekä hänen taloudellinen tilanteensa. Lisäksi siinä tulee näkyä hakijan ja hänen perheensä terveydentila ja siihen vaikuttavat tekijät. Adoptioneuvonnan antaja toimittaa selvityksen suoraan asianomaiselle palvelunantajalle, jos selvitys on laadittu adoptioluvan hakemista varten ja adoptionhakija saa kansainvälistä adoptiopalvelua. Muussa tapauksessa selvitys lähetetään suoraan adoptiolautakunnalle, kun adoptioneuvonnan antaja on saanut tiedon lupahakemuksen vireillepanosta lautakunnassa. Lupa adoptiosta eli asia ratkaistaan lautakunnassa äänten enemmistöllä. (Kokkonen 2013, 625 - 627; VNA adoptiosta 3.5.2012/202; § 3 – 4, § 17.)

⁹ Adoptioneuvonnan tehtävänä on, että adoptioneuvonnanantaja valvoo lapsen edun toteutumista prosessin kaikissa vaiheissa. Tehtävässä on ¹⁾ annettava tietoa asianosaisille henkilöille adoption tarkoituksesta, edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista. ²⁾ annettava adoptiovanhemmille tietoa sosiaalipalveluista ja taloudellisista tukitoimista, joita he voivat käyttää sekä auttaa heitä tekemään adoptioasiassa perusteellisesti harkittu ratkaisu. ³⁾ Neuvonnan tehtävänä on auttaa hakijoita arvioimaan omia valmiuksiaan adoptiovanhemmiksi ja valmistautumaan adoptiovanhemmuuteen. ⁴⁾ Lisäksi tehtävänä on selvittää ja arvioida adoption edellytyksiä ja ⁵⁾ selvittää lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpidon edellytyksiä ja tarvittaessa avustettava sopimuksen tekemisessä. ⁶⁾ Lisäksi on ohjattava tarvittaessa hakijat hakemaan kansainvälistä adoptiopalvelua ja ⁷⁾ ohjattava heitä hakemaan adoptiolupaa. Adoptioneuvonnan antajan ⁸⁾ on huolehdittava lapsen sijoittamisesta hakijoiden luokse ja ⁹⁾ viivytyksettä lapsen sijoittamisen jälkeen tuettava ja seurattava sijoituksen onnistumista lapsen edun kannalta sekä ¹⁰⁾ huolehdittava siitä, että hakijat viivytyksettä hakevat adoption vahvistamista ja avustettava tarvittaessa hakemuksen tekemisessä. (Kokkonen 2013, 616- 617; Adoptiolaki 2012/22, § 24)

Kiintymyssuhde

Kiintymyssuhdeteoria raamittaa tutkimustani, koska se tukee ajatusta ihmisestä sosiaalisena olentona. Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsuuden varhaiset ihmissuhteet toimivat harjoituskenttänä tunteiden ja ajattelun kehittymiselle. Vuorovaikutussuhteessa lapsi oppii keinot herättää vanhempien huomion ja saada lohtua ja turvaa. Tämän kokemuksen kautta lapsi oppii myös onko hän hoivan arvoinen, voiko ihmisiin luottaa ja onko heidän käyttäytyminen ennakoitavissa. (Punamäki 2001, 174.)

Sosiaalisessa kanssakäymisessä vauva tai lapsi oppii lukemaan häntä hoitavan aikuisen viestejä. Adoptoitujen lasten kohdalla lapsen eletty elämä on läsnä nykyhetkessä. Se millaisia kokemuksia lapsella on taustallaan voi vaikuttaa myös siihen, miten lapsi kiinnittyy ja kiintyy uuteen perheeseen. Myös adoptiovanhempien valmiudet vastata lapsen tarpeisiin on keskeistä. Kiinnittyminen vaatii aikaa ja luottamusta ja lapsen tarpeisiin vastaamista.

Kiintymyssuhdeteoria tutkii vauvan tai lapsen kiinnittymistä aikuiseen ja sitä kuinka vanhempi omalla toiminnallaan vaikuttaa tämän suhteen laatuun (Bowlby 1969/1982; Kalland 2001, 198 – 199.) Vauvan ja häntä hoivaavan aikuisen välille, syntyy tiivis suhde, josta voidaan erotella kaksi prosessia: vauvan kiinnittyminen vanhempaansa ja vanhemman kiintymys lapseen. Vauva kiinnittyy vanhempaansa saadessaan ravintoa ja turvaa. Myöhemmin hän kiintyy vanhempaansa, erityisesti kun vanhempi vastaa hänen psyykkisiin ja fyysisiin tarpeisiin herkällä ja luotettavalla tavalla. Vanhemmuuden kiintymyksen tarkoituksena on hoivata ja suojella lasta ja tähän tehtävään nainen valmistautuu jo raskausaikana. Varhaisvaiheen vanhemmuuteen liittyy vahvasti se, että vanhempi asettaa vauvan tarpeet omiensa edelle. Kyvyttömyys asettaa vauvan tarpeet etusijalle on näkyvä piirre lastensuojelun toimenpiteitä tarvitsevilla perheillä. (Kalland 2001, 199.)

Kiintymyssuhdeteorian mukaan tavoitteena on johdonmukainen ja herkkä vanhemmuus, jossa otetaan huomioon lapsen tarpeet ja vastataan niihin (Kalland 2001, 225.) Lapsen kiinnittyminen vanhempansa kehittyä vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa vauva orientoituu toista ihmistä kohti hakemalla katse- tai kehokontaktia häntä hoitavan aikuisen kanssa, mutta hänen kykynsä käyttäytyä valikoidusti on rajallinen. Toisessa vaiheessa lapsi ryhtyy selkeämmin orientoitumaan valikoidusti. Lapsen viestit muuttuvat erilaisiksi riippuen siitä kenen kanssa hän on vuorovaikutuksessa ja hän alkaa erottaa vanhempansa muista ihmisistä. Tässä vaiheessa lapsi tarvitsee turvallisen aikuisen apua ympäristön tutkimiseen. Kolmannessa vaiheessa lapsi käyttää vanhempia turvallisena perustanaan ja muun muassa etsii vanhempansa kun tämä katoaa näköpiiristä. Neljännessä vaiheessa joka on noin nelivuotiaana, vanhempi ja lapsi muodostavat neuvottelusuhteen, jolloin lapsi oppii yhteistyökykyisemmäksi eikä vaadi enää välitöntä tarpeiden tyydytystä. Lapsi on tähän mennessä oppinut luottamaan aikuisen lupauksien pitävyyteen eikä hänen tarvitse enää taistella saadakseen huomiota. Tässä vaiheessa lapsi on muodostanut kiintymyssuhteen työmallin, jossa lapsi on kiinnittynyt turvallisesti. Turvallinen kiinnittyminen edellyttää lapsen viestin huomaamista, sen oikeaa tulkintaa ja siihen oikea aikaista vastaamista. (Kalland 2001, 201 - 203.)

Jos lapsen kiinnittymisessä on ollut ongelmia, näkyvät varhaiset vauriot lapsen myöhemmässä käyttäytymisessä ja kehityksessä. Huonoissa kasvuolosuhteissa kasvaneen ja niistä traumatisoituneen lapsen käsitys omasta itsestään ja muista on vaurioitunut ja hänen käyttäytyminen heijastaa hänen odotuksiaan torjuvasta, epäluotettavasta tai ei-käytettävissä olevasta aikuisesta. Tällainen lapsi ei ole kokenut, että hänen tarpeisiinsa vastataan, eikä hän tästä syystä ole oppinut luottamaan aikuisiin. Lapsen valikoimatonta sosiaalisuutta pidetään tyypillisenä adoptoiduille ja sijoitetuille lapsille. Tällä tarkoitetaan, että lapsi ei vierasta vieraita ihmisiä vaan ottaa helposti kontaktia vieraisiin ja saattaa lähteä kenen tahansa matkaan. Tätä pidetään yhtenä varhaisen kiinnittymishäiriön merkinä. Muita merkkejä kiinnittymisen häiriintymisestä saattaa olla katsekontaktin välttäminen tai vain lyhyen katsekontaktin hyväksyminen vauvalla, poikkeava kehokontakti, jolloin lapsi saattaa tuntua sylissä pidettäessä jännittyneeltä tai passiiviselta. Stressitilanteessa lapsen voi puolestaan olla erityisen vaikeaa kestää aikuisen läheisyyttä, eikä lapsi hae tai siedä lohdutusta. Lapsi voi myös kokea fyysisen läheisyyden ristiriitaisena siten, että hän halua syliin mutta pyrkii sieltä välittömästi pois. Myöhemmin turva-

ton ja kaoottinen kasvuympäristö voi näkyä oppimis- ja keskittymishäiriöinä. Vanhempi lapsi saattaa käyttäytyä ikään kuin hän pyrki toistamaan traumoja, koska hän ei luota ihmissuhteiden pysyvyyteen tämä voi näkyä siten, että paradoksaalisesti lapsi voi pyrkiä käyttäytymään siten, että hänet taas hylätään. Kiintymyssuhteessa vaurioituneelle lapselle voi kehittyä ongelmia ihmissuhteissa. (Kalland 2001, 204 - 207.)

Kiintymyssuhdeteoria on auttanut ymmärtämään lasten pahoinpitelyn ja laiminlyönnin taustoja. Teorian avulla on saatu selitystä sille miksi aikuinen, joka on itse ollut lastensuojelun asiakkaana, toistaa usein kokemuksiaan omien lastensa kanssa. Toisaalta yhtä mielenkiintoisena on nähty miksi toiset vanhemmat kykenevät luomaan turvallisen suhteen omiin lapsiinsa, omista rikkinäisistä taustoistaan huolimatta. Laiminlyödyt ja pahoinpidellyt lapset kiinnittyvät myös vanhempaansa, mutta kiinnittyminen on turvatonta tai patologista. Lapsen ja aikuisen vuorovaikutussuhteet voivat vääristyä eri tavoin; vanhempi voi esimerkiksi hakea turvaa ja lohdutusta lapselta ja lapsen tarpeet jäävät huomioimatta. Tällainen on tyypillistä esimerkiksi päihteitä käyttävissä perheissä, jossa lapsi saattaa hoivata vanhempaansa. Toisaalta lapsen laiminlyönti ei välttämättä tule esiin millään lailla lapsen käyttäytymisessä, vaikka lapsen fyysisiä ja psyykkisiä tarpeita olisi jatkuvasti laiminlyöty. Tällaisissa tapauksissa lapsi on tehokkaasti oppinut tunteiden säätelyä ja tunnepitoisten viestien vaimentamista, mutta ei niiden ilmaisua. (Kalland 2001, 207 - 210.)

Van de Dries ym. (2009) ovat tutkineet adoptoitujen lasten kiintymyssuhteita ja verranneet tuloksia ei-adoptoituihin sekä sijoitettuihin lapsiin. Johtopäätöksissä he totesivat, että adoptoidut lapset voivat selviytyä varhaisvaiheiden vastoinkäymisistä ja muodostaa turvallisen kiintymyssuhteen yhtä usein kuin ei-adoptoidutkin lapset. Sama todettiin myös sijoitettujen lasten kohdalla. Teoria sai tukea myös Bowlbyn (1969/1994) näkemyksestä, jonka mukaan korjaavat kokemukset kiintymyksessä voivat parantaa kiintymyssuhteessa olevia vaurioita. Kuitenkin tässä nähtiin rajoitteena se, että jos adoptio oli tapahtunut ennen ensimmäistä ikävuotta, oli kiintymyssuhteen parantumiseen paremmat edellytykset kuin jos adoptio tapahtui ensimmäisen ikävuoden jälkeen, ja sama tulos havaittiin myös sijoitetuilla lapsilla. Adoptoiduilla nähtiin kuitenkin olevan huomattavasti vähemmän kiintymyssuhteesta johtuvia ongelmia kuin laitoslapsilla ja siksi adop-

tio nähtiin tehokkaana interventiona tarjota lapsille mahdollisuutta turvallisempaan kiinnittymiseen kuin mitä biologisilla vanhemmilla, jolla on puutteita vanhemmuudessaan, on mahdollisuus tarjota. (Mt., 410 - 421.)

Kiintymyksen erityisyys adoptiolapsilla

Lapsen näkökulmasta adoption keskeinen tarkoitus on tarjota lapselle pysyvä koti. Adoptiolapsi on adoptiovanhemmille yleensä hyvin toivottu ja kauan kaivattu lapsi. Adoptiolapsen onkin tarkoitus ottaa oma paikkansa perheensä ja tulla rakastetuksi omalla itsenään. (Sinkkonen 2001, 499.)

Vaikka adoptio on positiivinen asia sekä lapselle että perheelle monella tapaa, korostuu myös menetyksen teema, joka nousee keskeiseksi adoptoidun lapsen kokemuksessa. Adoptoitu lapsi on joutunut kohtaamaan elämässään erilaisia menetyksiä. Hän on menettänyt biologiset vanhempansa, mahdollisesti biologiset sisarukset ja myös alkuperäisen kulttuurin ja kielen. Adoptoidut lapset ovat usein kokeneet laiminlyöntejä ja saattaneet tulla moneen kertaan hylätyiksi. Tämän lisäksi monella on terveydellisiä ja kehityksellisiä ongelmia. (Kalland 2002, 184.) Menetyks kulkee adoptoiduilla lapsilla mukana aikuisuuteen saakka. Tästä konkreettisena esimerkkinä voidaan pitää aikuisten adoptoitujen omaa yhdistystä, joka on syntynyt tarpeesta saada jakaa tunteita ja ajatuksia toisten hylättyjen kanssa. Adoptoitu lapsi kantaa mukanaan kysymystä ”kuka olen ja mistä tulen”. Tarve selvittää omat juuret on vahva, huolimatta siitä, että suhteet adoptiovanhempien kanssa olisivatkin olleet hyvät. (Pelastakaa Lapset 1/2012.)

Adoptoitujen lasten taustoista ennen adoptiota on yleensä hyvin vähän tietoa, ja tätä voidaan pitää ongelmallisena paitsi lapsen itsensä kannalta, kun hän alkaa pohtia ja rakentaa omaa identiteettiään, mutta myös tulevien adoptiovanhempien kannalta, sikäli, että mitä selkeämpi ja elävämpi kuva lapsen uusilla vanhemmilla on lapsen menneisyydestä, sitä parempi mahdollisuus heillä on ymmärtää lapsen käyttäytymistä ja jakaa ja

rakentaa lapsen historiaa ja tulevaisuutta hänen kanssaan. (Pasanen 2003, 18 - 19, 23.) Pösö (2013, 46) muistuttaa, että tietoisuutta ”omista juurista” pidetään länsimaisissa yhteiskunnissa tärkeänä ja yhtenä adoption klassisista keskusteluteemoista. Lapsen edun näkökulmasta asia ei ole kuitenkaan yksinkertainen vaan sen rinnalla, että tuetaan lapsen oikeutta muistaa, pitää antaa lapselle myös oikeus unohtaa.

Lapsen kokemukset ennen adoptiota eli miten lasta on kohdeltu ennen adoptiota ja millaisia ihmissuhteita hän on kohdannut, vaikuttavat luonnollisesti lapseen. Laitoksessa vietetyn ajan pitkittyminen lisää lapsen riskiä psyykkisiin ongelmiin. Lapsi on saattanut kohdata traumatisoivia vuorovaikutuskokemuksia tai puutteita vuorovaikutuksessa ja lisäksi lapsi on saattanut kohdata fyysistenkin tarpeiden riittämätöntä täyttymystä kuten ravinnon puutetta. Kuluneella ajalla ja lapsen kokemuksilla on myös merkitystä. (Pesosen ym. 2008, 1837.)

Kiintymyssuhde adoptiovanhemmilla

Biologisen-, adoptio-, ja sijaisvanhemmuuden ohella vanhemmuuden voidaan ajatella olevan myös psykologista. *Psykologinen vanhemmuus* on käsitteenä monimutkaisempi, mutta siihen sisältyy lapsen ja vanhemmat välinen kiintymys sekä lapsen samastuminen vanhempaan. Biologinen, sijais- tai adoptiovanhemmuus ei takaa psykologista vanhemmuutta. Psykologisen vanhemmuuden voidaan ajatella rakentuvan ja vahvistuvan ajan ja luottamuksen kanssa. Lapsen kokiessa luottamusta vanhempansa, hän myös voi kokea turvallisuutta ja jatkuvuutta heidän välisessä suhteessa ja lapsen ja vanhemman välinen suhde voidaan nähdä toteutuvan myös psykologisen vanhemmuuden kannalta. (Valkonen 1995, 2 - 3.) Adoptoiduilla lapsilla psykologisen vanhemmuuden rakentuminen voidaan ajatella olevan hitaampi ja monimutkaisempi prosessi ja siihen vaikuttavat lapsen koetut traumat ja menetykset.

Adoptiovanhemmuuteen sisältyy jo lähtökohtaisesti paradoksi, sillä useimmiten taustalla oleva lapsettomuus ja siirtyminen adoptioon, tarkoittaa myös biologisen lapsen haaveesta luopumisesta, mutta toisaalta myös lapsihaaveen toteutumista adoptiolapsen kautta. Adoptiovanhemmuus rakentuu siten osittain menetysten kautta. Taustalla voivat olla rankat lapsettomuushoidot ja toisaalta päätös niiden suhteen luovuttamisesta. Hedelmättömyys voi olla kipeä ja henkilökohtainen asia. Oleellista on kyky käsitellä tätä menetystä, jotta voi vapautua rakentamaan uutta identiteettiä adoptiovanhempana sekä vapautua rakastamaan adoptoitua lasta. (Kalland 2002, 185.) Lahden (1991, 133 - 134) tutkimuksessa tuli ilmi että adoptioäitien kokema epäonnistuminen vanhempana oli hyvin vahvasti yhteydessä äitien työstämättömiin lapsettomuustraumoihin.

Adoptiovanhemmuuteen liittyvä odotusaika on erilainen kuin biologisen lapsen kohdalla oleva raskausaika. Adoptiovanhemmat eivät tiedä kuinka pitkä heidän odotusajansa on ja kaikki lapseen liittyvät seikat, kuten ikä ja sukupuoli, selviävät lopullisesti vasta kun tieto lapsesta vanhemmille tulee. Vanhemmilla on ollut mahdollisuus esittää toiveita näiden seikkojen suhteen, mutta mitään varmuutta mistään ei ole. Tulevat vanhemmat tietävät yleensä kovin vähän siitä millaisissa olosuhteissa lapsi on loppujen lopuksi kasvanut adoptioon saakka. Todennäköistä on, että lapsi ei suinkaan ole unelmien lapsen oloinen ja näköinen. (Kalland 2002, 185.)

Adoptioneuvonnan tarkoitus on arvioida vanhempien kykyä vanhemmuuteen, mutta myös valmistaa vanhempia vanhemmuuden haasteisiin. Adoptioneuvonnan aikana käsitellään hakijoiden valmiuksia adoptiolapsen vanhemmuuteen ja käydään läpi hakijoiden motiiveja, henkilöhistoriaa, nykyistä elämäntilannetta, parisuhdetta, ihmissuhdeverkostoja, menetyksiä, kasvatuskysymyksiä, adoptiolapsen erityisyyttä ja muita tarpeellisia asioita sekä työstetään myös hakijoiden mielikuvia lapsesta ja vanhemmuudesta. Adoptiovanhemmat ovat usein ensikertaa vanhempien roolissa ja heille vanhemmuuteen kuuluvat ristiriitaiset tunteet voivat tulla yllätyksenä. Vanhemmat voivat pelästyä kielteisiä tunteitaan ja puolustautua niitä vastaan kieltämällä ja tukahduttamalla niitä. Tämä puolestaan tukahduttaa vanhempien kannattelukykyä, koska suuri osa hänen voimavaroistaan kuluu tällöin omien työstämättömien tunteiden kannatteluun. Konkreettisesti se voi näkyä siten että, vanhempi voi hätäntyä kun vauva

tai lapsi on itkuinen ja hankala tai hän ei välttämättä uskalla asettaa rajoja lapselle tai suhtautuu turhan vakavasti lapsen erilaisiin tunteen purkauksiin. Vanhemman itseluottamuksen horjuminen vanhemmuudessa voi aiheuttaa sen, että kaikki lapsen oireilu liitetään varhaiseen menetykseen ja siihen tosiasiaan, että hän on adoptoitu. Tällöin vanhempi kokee herkästi syyllisyyttä ja korjaamisen tarvetta ja vanhempi-lapsisuhteesta tulee vaimea ja varovainen, ja tämä puolestaan vaikuttaa kielteisesti lapsen turvallisuuden tunteeseen sekä vanhempien kykyyn osoittaa lapselle spontaania rakkautta ja lämpöä. (Kalland 2002, 185 - 186.)

Adoptio vaikuttaa äidin mielikuvaan itsestään äitinä. Yleensä äiti saa luonnollista vahvistusta äitiydelleen vuorovaikutuksessa oman lapsensa kanssa, mutta adoptiolapsen kanssa äiti saattaa tarvita tavallista enemmän vahvistusta äitiydelleen. Adoptoidun lapsen kohdalla vuorovaikutus voi olla puutteellista, koska lapsi ei aikaisempien kokemustensa pohjalta pysty dialogiseen vuorovaikutussuhteeseen, joka kannattelisi myös äitiyttä. Näin ollen äiti, joka tarvitsisi tavallista enemmän vahvistusta äitiydelleen, saakin sitä tavallista vähemmän. Merkittävä ja huomioitava seikka on, että osa adoptioäideistä masentuu lapsen saamisen jälkeen ja jopa neuroottistasoista masennusta esiintyy runsaasti. Masennusoireet ovat yhteydessä muun muassa vanhempien kokemaan syyllisyyteen siitä, etteivät he rakastuneetkaan lapseen hetkessä. Myös lapsen voimakas oireilu lisäsi masennuksen todennäköisyyttä. Lisäksi Lahden (1991, 134) mukaan epäonnistumisen kokemukset vanhempana liittyivät myös vahvasti äitien käsittelemättömiin lapsettomuustraumoihin. Masennuksella on puolestaan vaikutuksia vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja edelleen perheen selviytymiseen. (Kalland 2002, 186 -187.)

Varilon tutkimuksen (1993) mukaan tärkeimmät lapsen adoption onnistumiseen vaikuttavat tekijät ja henkilöt ovat adoptiovanhemmat. Tutkimuksessa nousi esiin kolme keskeistä adoptioperheen ominaisuutta; kiintymys, pysyvyys ja jäykkyys. Lapsen ennuste on parempi, jos adoptioäiti kykenee kiinnittymään lapseen nopeasti ja syvästi verrattuna niihin äiteihin jotka eivät ilmaise kiintymystään. Myös isän kohdalla on todettavissa sama ilmiö mutta lievempänä. Tulosten mukaan lapsi kykenee kestämään yhden suuren menetyksen, mutta ei useampia. Biologisten vanhempien menettäminen on adoptiolap-

selle menetys, mutta josta adoptiolapset näyttävät selviytyvän hyvin. Merkittävää on kuitenkin, että puolet lapsista, jotka menettävät tämän jälkeen toisen tai molemmat adoptiovanhemmat, häiriintyvät vakavasti. Avioeron kautta tapahtuva menetys on joutanut lapsen vakaviin häiriöihin ja kuoleman kautta tapahtuva menetys sekä vakaviin että lieviin häiriöihin. Tätä seikkaa on selitetty sillä, että avioerossa usein menetetyn vanhemman mielikuva tuhoutuu varsin pahasti ja toisaalta jäljelle jääneen vanhemman mielikuva saa vakavia vaurioita. Kuolema puolestaan on helpompi menettämisen tapa, koska mielikuvat siinä säilyvät hyvinä. Tämän vuoksi on nähty perustelluksi, että adoptiovanhempia valitessa parisuhteen toimivuutta ja pysyvyyttä arvioidaan ja terveystieteet ovat hyvin tiukat. (Varilo 1993, 150 - 151.)

Adoptiovanhempien jäykkyys saattoi huonontaa selvästi lapsen ennustetta. Jäykkyydellä tarkoitettiin voimakkaita, jätkeä, uskomuksiin perustuvia periaatteita, jotka kohdistuivat lapseen ja erityisesti jos ne olivat uskonnollisia, poliittisia tai kasvatuksellisia ja ne muodostuivat tärkeämmiksi kuin lapsi itse. Lapsen terveille psyykkiselle kasvulle on välttämätöntä, että lapsi itsessään voi kokea olevansa tärkeämpi vanhemmilleen kuin mikään häneen liittyvä asia. Jäykkyys saattoi tulla esiin myös vanhempien ihmissuhdetavoissa, suhtautumisessaan toisiinsa tai muihin ihmisiin. Lisäksi jäykkyydellä arvioitiin olevan mahdollista selittää myös sijoituksen epäonnistumiseen vaikuttavia tekijöitä kuten jos lapsi hankitaan korvaamaan ”omaa” biologista, kuollutta tai kehitysvammaista lasta, korjaamaan avioliittoa tai olemaan leikkitoveri. (Varilo 1993, 151 - 152.)

2.3 Lastensuojelun sosiaalityö

Tässä aluvuossa käydään läpi sitä mitä sosiaalityö lastensuojelussa pitää sisällään, millaisia raameja lastensuojelulaki tuo lastensuojeluun ja mitä sosiaalityön asiantuntijuus lastensuojelussa on. Tämä auttaa ymmärtämään sitä miten adoptoidut lapset asettuvat lastensuojelun asiakkuuteen ja mikä on lastensuojelun näkökulmasta työprosessi, jonka mukaan lainsäädäntö velvoittaa toimimaan. Huomionarvoista on että adoptio-osaaminen ei itsestään selvästi linkity sosiaalityöntekijöiden koulutukseen, eikä sosiaalityöntekijäl-

lä ole välttämättä aikaisempaa kokemusta adoptiolapsista lastensuojelun asiakkaina. Kiintymyssuhteeseen liittyvästä osaamisesta ja ymmärryksestä on hyötyä, mutta osaaminen ja tieto voi olla oman kiinnostuksen varassa. Toisaalta sosiaalityöntekijän ammattitaitoa on osata myös pyytää apua ja verkostoitua ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa.

Lastensuojelun kohderyhmänä ovat olleet aina turvattomat lapset, vaikka eri aikoina turvattomuuden syyt ovat vaihdelleet. Lasten ja nuorten suojelun tarpeeseen ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, erilaiset vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmat, lasten ja nuorten koulunkäyntivaikkeudet, psyykkiset ongelmat sekä päihteiden käyttö. Nykyisin keskeistä on lasten pahoinvointi ja heidän laiminlyöminen, mutta yksiselitteistä syytä lasten pahoinvointiin ei kuitenkaan ole, vaan useat tekijät vaikuttavat suojelun tarpeeseen. (Kananaja ym. 2010, 161).

Lastensuojelutyön ydin on lapsen ja hänen läheistensä tilanteelle herkistyminen niin, että avun ja suojelun tarpeisiin voidaan vastata. Lastensuojelutyön tulee rakentua huolellisesti tehtyihin tilannearvioihin, jotka perustuvat keskeisesti lapsen ja hänen läheistensä tuottamaan tietoon. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee huolehtia siitä, että lapsen etu tulee huomioiduksi lastensuojeluprosessin kaikissa vaiheissa. Lisäksi sosiaalityöntekijä vastaa myös siitä, että lapsen tilannetta selvitetään tarkoituksenmukaisesti ja että tarvittavat lastensuojelutoimenpiteet toteutetaan asiakassuunnitelmaan kirjatulla tavalla. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä johtaa asiakasprosessia toiminnan suunnittelulla ja tavoitteiden asettamisella yhdessä asiakkaiden ja eri toimijoiden kanssa sekä valmistee ja toimeenpanee päätöksiä. (Heinonen & Sinko 2011, 89 - 90.)

Lastensuojelulaki sekä oikeuttaa että velvoittaa sosiaalityöntekijää puuttumaan perheiden ja ihmisten yksityisyyteen. Juridiset päätökset kuuluvat työhön, mutta ovat kuitenkin vain yksi osa työtä. Vuorovaikutus voidaan mieltää työn tärkeimmäksi alueeksi. Kuitenkin vuorovaikutussuhteeseen vaikuttaa väistämättäkin se tosiasia, että lastensuojelun perusolemukseen sisältyy jännite lapsen ja perheen välillä, koska lastensuojelussa vanhempien rooli lapsen huoltajana ja kasvattajana on aina arvioinnin kohteena, sillä lastensuo-

jelutyön päätehtävä on jatkuvasti arvioida lapsen etua ja sen toteutumista. (Kananaja ym., 2010, 162.)

Lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuus kulminoituu siihen, että sosiaalityöntekijän tulee kyetä analysoimaan laajaa asiakkuuden kokonaisuutta ja kaikkien sen osa-alueiden yhteensovittamista. Sosiaalityöntekijän koordinoijan roolin vuoksi joudutaan osaamisen kehittämisessä panostamaan erityisesti prosessin hallintaan ja –johtamiseen. Lastensuojelu on vuosien mittaan muuttunut yhä enemmän myös verkostoissa toimimiseksi. Toimijoilla saattaa olla hyvinkin erilaiset toimintatavat ja kulttuurit, erilainen työskentelyn rytmi ja erilainen tapa puhua ja jäsentää asioita. Lapsen etu työn yhteisenä tavoitteena saattaa pirstaloitua, tai siitä alkaa löytyä erilaisia painotuksia, jotka alkavat vetää toimintaa ristiriitaisiin suuntiin. Sosiaalityöntekijällä on oltava vahvan sisällön asiantuntijuuden lisäksi taito toimia asiantuntijatiimin ohjaajana muiden osaamista hyödyntäen sekä kyky ymmärtää oman osaamisen rajat. Sosiaalityöntekijän on myös toimittava lapsen edun, oikeuksien ja osallisuuden asiantuntijana. (Heinonen & Sinko 2011, 93 - 95.)

Lastensuojelun asiakkuus

Lastensuojeluasiakkuudella tarkoitetaan lastensuojelulain (417/2007) mukaista lapsen tuloa lastensuojelun asiakkaaksi. Lastensuojelun asiakasprosessi rakentuu siten, että huoli lapsesta tulee vireille yleensä lastensuojeluilmoituksen kautta. Ilmoitusvelvollisia ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja uskonnollisten yhteisöjen sekä turvapaikanhakijoiden vastaanotto toimintaa, hätäkeskustoimintaa tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön työntekijät sekä näiden toimialueiden luottamustointa hoitavat henkilöt. Ilmoitusvelvollisuus koskee myös terveydenhuollon yksityisiä ammatinharjoittajia ja palveluntuottajia. Myös muu henkilö, esimerkiksi muu työntekijä, naapuri tai omainen voi tehdä lastensuojeluilmoituksen salassapitovelvoitteiden estämättä. (Taskinen 2007, 30, 33.) Lastensuojeluilmoituksen tuloa jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi sosiaalityöntekijän on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen tai vastaavan yh-

teydenoton vastaanottamisesta ratkaistava, onko asian vireille tulon johdosta ryhdyttävä 27 §:ssä tarkoitetun lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen vai onko asia selvästi luonteeltaan sellainen, ettei se johda toimenpiteisiin. (LsL 2007/417, § 26.)⁹

Asian vireille tulon jälkeen tehdään selvitys lastensuojelun tarpeesta. Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa ja sen tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 16 ja 17 §:ssä säädetään. Selvitys on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta. Huoltajalle ja lapselle on ilmoitettava selvityksen valmistuttua lastensuojelun asiakkuuden mahdollisesta jatkumisesta. (LsL 2007/417, §27.)¹⁰ Joissakin kunnissa lastensuojelutarpeen selvitykset tehdään erillisessä alkuarviointitiimissä ja asiakkuus siirtyy avohuollon tiimiin tämän jälkeen, mikäli asiakkuus jatkuu. Tällöin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vaihtuu. Joissakin kunnissa puolestaan sekä selvityksen tekemisestä että avohuollon asiakkuudesta vastaa sama sosiaalityöntekijä.

Mikäli selvityksessä todetaan että tarvetta lastensuojelun asiakkuudelle on, niin asiakkuus perheen ja lapsen kanssa aloitetaan ja laaditaan asiakassuunnitelma asiakkaana olevalle lapselle. Asiakassuunnitelmaan kirjataan jatkosuunnitelmat muun muassa avohuollon tukitoimet, joiden tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskyyä ja -mahdollisuuksia (LsL 2007/417 § 34). Jos lastensuojeluasiakkuudessa avohuollon tukitoimet todetaan riittämättömiksi, voidaan päätyä lapsen huostaanottoon¹¹ ja sijoittamiseen. Lapsen ollessa välittömässä vaarassa sosiaalityöntekijän velvollisuus on sijoittaa lapsi kiireellisesti¹². (Taskinen 2007, 30, 33.) Usein haastavin tehtävä sosiaalityöntekijälle lastensuojelutyön alkaessa on päästä selville perheen kokonaistilanteesta. Perheen kriisit voivat johtaa siihen, että lastensuojelun tulee puuttua

tilanteeseen välittömästi, toisaalta on myös niitä perheitä, joiden kriisit toistuvat tai elämäntilanne on vuosia koetellut lapsen hyvinvointia ja lastensuojelun tukea on tarvittu koko lapsuuden ajan. (Kananoja 2010, 161 – 162.)

Yleisesti ajatellaan, että lastensuojelun asiakkuuden tarve syntyy perheessä olevien ongelmien seurauksena. Heinon (2007) mukaan olisi yksinkertaistavaa väittää, että lastensuojelun asiakkuuden aiheuttaisivat ja aikaansaisivat pelkästään perheeseen liittyvät tekijät tai että asiakkuutta laukaisevat tekijät olisivat pelkästään lähiyhteisön sietokyvyssä. Hän tuo esiin, että myös palvelujärjestelmien toiminta ja ammatillisten menetelmien kehittyminen liittyvät lastensuojelun asiakkuuden määrittymiseen. Yksistään sosiaalityöntekijän ja sosiaalitoimiston määrittely ei kuitenkaan synnytä lastensuojelun asiakkuutta, vaan on kysymys kokonaisuudesta, jossa kaikki edellä mainitut näkökulmat kohtaavat. Lastensuojelun asiakkuus on myös yhteiskunnallinen ilmiö ja tiedot lastensuojelunasiakkaista voisivat vaikuttaa esimerkiksi myös yhteiskuntapoliittisiin johtopäätöksiin tai subjektiivisluonteisten oikeuksien säätämiseen. (Mt.17 - 18.)

Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat kasvaneet jatkuvasti ja jatkavat kasvuaan. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen tilastollisen vuosikirjan (2012, 92) mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on kasvanut vuodesta 1992 23 456 asiakkaasta vuoteen 2011 mennessä 81 459 asiakkaaseen. Vuoden 2008 jälkeen tapahtuvaa asiakasmäärien tuntuva kasvua (67 347 vuonna 2008) selittää osaltaan uuden lastensuojelulain (417/2007) madallettu ilmoittamiskynnys. Asiaksmääriin vaikuttaa myös, että lastensuojelussa tukea pyritään tarjoamaan entistä varhaisemmassa vaiheessa. (Mt., 29.) Pohdittavaksi jää ovatko myös asiakkaiden ja perheiden ongelmat lähtökohtaisesti vaikeutuneet viime vuosina tai vuosikymmeninä. Yhteiskunnalliset olot vaikuttavat perheiden elämään ja perheiden ongelmat voivat jäädä viranomaisilta piiloon. Tästä kertoo muun muassa 2000-luvulla tapahtuneet useat perhesurmat Suomessa. Suomalaisen tavallisenkin lapsiperhearjen haastavuus tulee ilmi Maritta Törrösen (2012) teoksessa, jossa hän on tarkastellut lapsiperheiden elämää ja koettua hyvinvointia arjen näkökulmasta 2000-luvun alun Suomessa. Tutkimuksessa tuli esiin, että vaikka perheet arvostavat lähtökohtaisesti terveyttä, perhettä, rakkautta ja turvallisuutta, niin arjen paineet kasvautuvat työn ja perheen ristipaineessa. Työelämässä olevat vanhemmat kaipaavat tii-

viimpää yhteyttä perheen jäseniin ja työssä olevat haastatellut naiset puolestaan toivat esiin työn ja kodin yhdistämisen vaikeuden sekä tunteen siitä, että aika ei enää riitä sen jälkeen, kun on palannut töihin. Yhteiskunnallisesti perhe ei sovi individualistiseen ajankuvaan vaan on arvoriidassa yksilöllisten arvojen kanssa. Huolimatta siitä, että perheet itse arvostavat perhettä yhteisönä niin se ei saa kuitenkaan arvostusta yhteiskunnassa. (Mt. 112 -113, 137.)

^{9,10} (<<http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>[Viittauspäivä 28.2.2014])

¹¹ Huostaanotto on lastensuojelutyön viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys. Se on toimenpide, jossa puututaan voimakkaasti lapsen perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin sekä toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaan perheen itsemääräämisoikeuteen. Siten se on oikeusturvakysymys sekä lapsen, perheen että työntekijöiden kannalta. Huostaanoton lakisääteiset kriteerit täytyy täytyä ennen siihen ryhtymistä.(<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkäsikirja/työprosessi/huostaanotto>>[Viittauspäivä 1.11.2012].)

¹² Jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa, hänet voidaan sijoittaa kiireellisesti perhehoitoon tai laitoshuoltoon taikka järjestää muulla tavoin hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. Kiireellisestä sijoituksesta päättää 13 §:n 1 momentin mukaan määräytyvä viranhaltija, jonka päätöksen perusteella kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää. (LsL 2007/417, § 38) (<<http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>[Viittauspäivä: 28.2.2014].)

Aikaisempaa lastensuojelua koskevaa tutkimusta

Tähän olen koonnut muutamia lastensuojelua koskevia tutkimuksia, joilla ajattelen olevan kosketuspintaa oman tutkielmani kanssa. Lastensuojelun avohuollon asiakkaita ei Suomessa ole juurikaan tutkimustietoa tuotettu. Sijoituksia ja sijaishuoltoa koskevia tutkimuksia on enemmän, mutta olen halunnut rajata ne pois muutoin lukuun ottamatta Valkosen (1995) tutkimusta.

Eronen (2007) on tehnyt *selvityksen lastensuojelua koskevasta tutkimustiedosta 2000-luvulla*. Hänen mukaan lastensuojelusta ja lasten hyvinvoinnista ja sen uhista käytävä yhteiskunnallinen keskustelu ja lapsiin ja perheisiin kohdistunut hanketoiminta, on 2000-luvulla ollut vilkasta. Eronen määrittää kuitenkin kaksi keskeistä aukkoa tämänhetkisessä lastensuojelututkimuksessa. Ensimmäinen aukko on lastensuojelun käsitteen teoreettisen pohdinnan ja keskustelun puuttuminen ja toinen on lastensuojelututkimuksen ohuus ja tutkimusta ohjaavan organisaation puuttuminen. Lastensuojelusta ei tuoteta järjestelmällistä ja säännöllistä erityisesti lastensuojelun ytimeen keskittyvää tietoa. Lasten elämänoloista kertovat tutkimukset kertovat hyvin vähän siitä mitä ovat lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ja perheet. Tietoa perheistä miten he elävät ja millaista tukea he saavat tarvittaisiin ja myös siitä mitä lastensuojeluna valtakunnallisesti tehdään. (Eronen 2007, 5 – 6.) Tämän tutkielman toivon osaltaan paikkaavan tätä tiedon puutetta, vaikka adoptoidut lapset lastensuojelun asiakkaina edustavatkin hyvin marginaalista ryhmää lastensuojelun asiakkaina. Tarja Heinon (2007, 31) lastensuojelunasiakkaita koskevassa tutkimuksessa adoptoituja lapsia otosjoukosta (N=330) oli yhteensä 4 lasta. Tässä todentuu adoptoitujen lasten marginaalinen asema lastensuojelun asiakkaista.

Kotimaisista tutkimuksista oman tutkimukseni kannalta keskeisempänä on edellä mainittu Heinon tutkimus (2007) *Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat?* Tutkimus perustui hankkeeseen, jolla pyrittiin selvittämään keitä ovat lastensuojelussa olevat lapset ja perheet. Tutkimuksen kohderyhmää olivat vuonna 2006 lastensuojelun avohuollon asiakkaiksi tulleet uudet lapset. Otoksena oli 330 lasta ja asiakkuuden selvitysprosessissa oli mukana yhdeksän kuntaa sosiaalityöntekijöineen. Lapsen kulttuurisen taustan selvityk-

sessä tuli ilmi, että kahdeksan prosenttia lapsista eli monikulttuurisissa perheissä. Monikulttuurisuus koostui erilaisista lähtökohdista olevista, mutta mukana tässä joukossa on todettu olleen myös ulkomailta adoptoituja lapsia. Faktorianalyysin avulla saatiin tuloksiksi kahdeksan asiakkuusprofiilia. Ensimmäisessä profiilissa asiakkuus kytkeytyi monissa vaikeuksissa olevaan nuoreen, toisessa väkivaltaan, kolmannessa lapsen hoidon laiminlyöntiin ja vanhempien avuttomuuteen. Neljännessä profiilissa asiakkuus kytkeytyi aikuisten riitelyyn ja riitoihin lapsesta, viidennessä vanhempien päihde-ehdoiseen elämään, kuudennessa nuoren itsenäisen selviytymisen pulmiin, seitsemännessä vanhempien jaksamattomuuteen ja vaikeuksiin työelämässä. Viimeisessä lastensuojelun asiakkuus kytkeytyi lapsen erityisyyteen ja sairauteen. (Heino 2007, 26, 64 - 66.)

Heinon selvityksessä (2007) lastensuojelun asiakkuuden käynnistäneet huolet olivat vaihdelleet lievistä ja konkreettisista vaikeisiin ja pitkälle edenneisiin, vakaviin ja monitahoisiin huoliin. Äitiin ja isään liitettiin huolta väkivaltaisuudesta, mielenterveydenpulumista sekä päihteidenkäytöstä. Jaksamattomuuden ja riittämättömän vanhemmuuden huolet olivat liittyneet äitiin. Isään liittyviä jaksamattomuushuolia oli ollut tapauksissa, jossa äiti oli kuollut ja isä oli jäänyt yksin lasten kanssa. Huoli lapsen kohdalla saattoi liittyä lapsen erityistarpeisiin tai terveydellisiin seikkoihin ja nuoren kohdalla asosiaalisuuteen ja itsensä tai terveytensä vahingoittamiseen. Ydinperheeseen keskittyvässä tarkastelussa huoli jaksamisesta liittyi äitiin ja äidin vanhemmuuteen. Yhdessäkään vastauksessa ei oltu huolissaan isän jaksamisesta vaan isään liittyvät huolet koskivat väkivaltaa, päihteidenkäyttöä sekä vanhempien välisiä riitoja ja tapamiskiistoja. (Mt., 40 - 43.)

Selvityksessä (2007) vanhemman/-pien jaksamattomuus tuli esiin useamman kuin joka kolmannen lapsen tilanteessa lastensuojelun asiakkuuden alkaessa. Keskeiset vanhemmuuteen liittyvät tekijät, jotka liittyivät merkittävästi tilanteeseen, olivat juuri jaksamattomuus (37 %), perheristiriidat (29 %), vanhempien riittämätön vanhemmuus (28 %), vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus (22 %), vanhempien mielenterveysongelmat (20 %) ja päihteiden väärinkäyttö (20 %). Keskeisimmät lapseen liittyvät huolet sisälsivät puolestaan huolta ja vaikeuksia koulunkäynnissä (22 %),

psykkisen terveyden ongelmia (14%), fyysistä sairastelua tai vammaa (10%) tai lapsen kehityksen viivästymää (10%). (Heino 2007, 58 - 59.)

Leena Valkosen (1995) tutkimus: Kuka on minun vanhempani?, tutkii perhehoitonuorten vanhempisuhteita. Tutkimuksen lähtökohta pohjaa ajatukseen, että perhehoidossa biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus kohtaavat toisensa. Sijaishuollossa kysymykset vanhemmuuden perusteista ovat konkreettisesti ja kipeästikin esillä. Koska lähtökohtaisesti perhehoitolapsi on kaksien vanhempien lapsi, haastaa perhehoidon asetelma kysymään vanhemmuuden perusteita ja lapsen ja vanhemman välisen tunnesuhteen syntymisen ja säilymisen edellytyksiä. (Mt., 3.) Samalla tavalla koen, että adoptoitujen lasten kohdalla on kyse samantapaisesta vanhemmuuden roolien psyykkisestä työstämisestä, joskaan ei aivan samanlaisesta tilanteesta. Psykologisen vanhemmuuden syntyminen on keskeistä molemmissa tilanteissa ja siksi koen, että Valkosen tutkimuksella on kosketuspintaa myös omaan tutkittavaan aiheeseen.

Tutkimuksen empiirinen aineisto on kerätty haastatteleamalla 18 sijaisperheessä kasvanutta nuorta. Huostaanottoikä nuorilla vaihteli nollassa kahteentoista vuotta, siten että kolme lapsista oli huostaan otettaessa alle vuoden ikäisiä, kymmenen oli 2 - 6 -vuotiaita ja viisi 7-12 -vuotiaita. Suurin osa perhesijoituksista oli tehty lähes välittömästi huostaanoton jälkeen. Haastateltavat nuoret olivat 18 - 25 -vuotiaita. Analyysimenetelmänä on ollut abduktiivinen sisällönanalyysi. Tuloksissa tuli ilmi, että kaikki biologisten vanhempien laiminlyönnit eivät olleet johtaneet nuorilla tunnesiteen puuttumiseen tai katkeamiseen. Suurin osa nuorista oli ikävöinyt biologisia vanhempiaan ja kaivannut heidän yhteydenpitoaan. Tapauksissa, joissa lapsen perustavimmat eli fyysiset ja turvallisuuden tunteeseen kohdistuvat tarpeet tulivat laiminlyödyiksi, psykologinen side jäi syntyväksi tai vaurioitui. Toisaalta myöskään perustarpeista huolehtiminen ei riittänyt synnyttämään psykologista vanhemmuutta. Psykologinen vanhemmuussuhde edellytti lapsen kokemusta siitä, että hän tuli rakastetuksi ja arvostetuksi. Eriarvoisuuden tunne ja lämmön ja hellyyden puute olivat olleet sijaisperheessä esteenä läheisen kiintymyssuhteen syntymiselle. Suurimmalle osalle nuorista sijaisvanhemmat olivat psykologisen vanhemman asemassa (Valkonen 1995, 3, 27 - 30, 96 - 99.)

3 Tutkimusmetodologiset ratkaisut

3.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen *tavoitteena on tuottaa ja lisätä tietoa adoptoitujen lasten päätyemisestä lastensuojeluasiakkaiksi*, koska taustalla on ollut huolta adoptoitujen lasten lastensuojeluasiakkuuksien lisääntymisestä ja joissakin tapauksissa uudelleen sijoitetuiksi. Tutkimuksen *tarkoituksena on tarkastella ja analysoida, mitkä psykososiaaliset tekijät adoptoitujen lasten elämässä ovat johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen*. Kiinnostuksen kohteena ja erityisessä tarkastelussa ovat olleet lapseen, vanhemmuuteen ja perheeseen liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset tekijät, mutta olen hakenut myös yleisluontoista tietoa muodostaakseni käsityksen aineistossa olevista adoptoiduista lapsista.

Haastatteleamalla Pelastakaa Lapset -järjestön sosiaalityöntekijöitä etsin vastauksia seuraavaan kysymykseen:

- 1) *Mitkä psykososiaaliset tekijät adoptoitujen lasten elämässä ovat johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen?*

Tämä tutkielma pohjautuu käytäntötutkimukseen, jonka tein keväällä/syksyllä 2012 Pelastakaa Lapset ry:lle. Aineisto on kerätty keväällä 2012 käytäntötutkimusta varten, mutta jo tuolloin tuli ajatus esiin pro gradu –tutkielman tekemisestä samasta aineistosta ja samasta aiheesta. Koska tutkimukseni pohjalla on käytäntötutkimus, ajattelen että on hyvä tuoda myös tässä tutkimuksessani esiin muutamia käytäntötutkimuksen lähtökohtia, jotka myös määrittävät tätä tutkielmaa.

Sosiaalityön käytäntötutkimus on lähestymistapa, joka tähtää uutta etsivän tutkijasta ja tiedonmuodostuskulttuurin vahvistamiseen sosiaalialalla. Se on tutkimusta, jonka ongelmanasettelu ja aihe liittyvät sosiaalialan käytäntöihin ja se on ensisijaisesti sovellettavaa tutkimusta, joka pyrkii palvelemaan monia erilaisia intressitahoja joko yhdessä tai erikseen. (Satka ym. 2005, 11 - 13.) Omassa tutkimusasetelmassani täyttyivät käytäntötutkimukselle asetetut kriteerit siten, että tutkimuksen aihe on käytännön tarpeesta nouseva; on tutkittu sosiaalityöntekijöiden käytännön työssä esiintyvää ilmiötä, josta ei ole aiempaa tutkimustietoa.

Alkuperäisiä käytäntötutkimukseen perustuvia kysymyksiä muokattiin yhdessä Pelastakaa Lapset ry:n kanssa yhteisen näkemyksen mukaisesti. Näiden tutkimuskysymysten pohjalta laadin haastattelurungon, jonka olen liittänyt mukaan (kts. liite 1). Tutkielmasta tulevaa tietoa voidaan hyödyntää adoptiojärjestöjen sisällä ja käyttää sitä niiden oman toiminnan kehittämiseksi esimerkiksi lisäämällä valmiuksia annettavaan adoptioeuvontaan. Tutkimuksen tavoitteena on palvella adoptoitujen lasten perheitä myös lastensuojelun asiakkuuden ennaltaehkäisemiseksi. Tietoa voidaan hyödyntää sekä adoptiotyössä, mutta myös lastensuojelun sosiaalityössä silloin kun adoptoidut lapset päätyvät lastensuojelun asiakkuuteen.

3.2 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimukseen osallistuvat henkilöt olivat sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat työskennelleet perhesijoitus- ja adoptiotyössä Pelastakaa Lapset ry:ssä tai joilla on aiemmista työtehtävistä kokemusta tai tietoa adoptiolapsista, jotka ovat ajautuneet lastensuojelun asiakkaiksi. Haastatteluissa esiin tulleet asiakastapaukset eivät siten ole kaikki Pelastakaa Lapset ry:n omien prosessien kautta esiin tulleita, vaan ne ovat voineet tulla sosiaalityöntekijöiden eteen esimerkiksi aiemman työn kautta.

Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina ja ryhmien koot ovat vaihdelleet sen mukaan, kuinka suuresta aluetoimistosta on ollut kyse eli kuinka paljon siinä on ollut

adoptio- ja perhetyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluun osallistui yhteensä neljä Pelastakaa Lapset ry:n aluetoimistoa: Etelä-Suomen eli Helsingin aluetoimisto, Pohjois-Suomen eli Oulun, Lounais-Suomen eli Tampereen ja Keski-Suomen eli Jyväskylän aluetoimisto. Itä-Suomen eli Joensuun aluetoimisto rajattiin pois sen lyhyen toimintahistorian vuoksi. Haastateltavat ryhmät olivat kooltaan: kahdentoista hengen ryhmä, neljän hengen ryhmä ja kaksi kolmen hengen ryhmää. Lisäksi tein vielä viidennen haastattelun Pelastakaa Lapset ry:n organisaatiossa, jossa haastattelin kahta adoptioiden kehittämistyöntekijää, joilla on myös kokemusta adoptoiduista lapsista lastensuojelun asiakkaina. Haastattelut kestivät 1,5 tunnista 2,5 tuntiin.

3.3 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Ihmistieteisiin luettavaa tutkimusta koskevat eettiset periaatteet jaetaan kolmeen osaluueeseen: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja yksityisyys ja tietosuojat (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4).

Itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen sisältyy oikeus tutkimuksen osallistumisen vapaaehtoisuuteen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4). Tutkimukseen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen minun puoleltani. Toisaalta haastatellut henkilöt olivat Pelastakaa Lapset ry:n työntekijöitä ja siten organisaation puolelta ehkä sitoutuneet oman työnsä kehittämiseen. Halusin, että haastatteluun osallistuvat ovat tietoisia tutkimuksen tarkoituksesta ja tietävät mihin osallistuvat jo hyvissä ajoin ennen haastattelua. Toimitin tutkimussuunnitelmani kaikille aluetoimistoille sähköisesti ja Etelä-Suomen aluetoimiston sosiaalityöntekijöille pidin viikkopalaverissa pienen koosteen tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista.

Kerroin jokaisen haastattelun alussa myös yksityisyyden suojan kunnioittamisesta siten, että kukaan yksittäinen työntekijä ei tulisi tunnistetuksi aineistosta. Kerroin työyhteisölle myös, että mikään yksittäinen asiakastapaus ei tule sellaisenaan tunnistettavaksi, koska tarkastelen ilmiöitä. Vuorovaikutustilanteessa pyrin kohteliaaseen ja tilaa antavaan vuorovaikutukseen ja jokainen haastatteluun osallistuva sai puhua tai olla

puhumatta. Toki haastattelutilanne on myös vuorovaikutustilanne, jossa haastateltava voi kysyä haastateltavilta lisäkysymyksiä ja tarkentavia kysymyksiä.

Litteroidessani tekstiä poistin henkilöiden nimet jotka tulivat mainituiksi. Lisäksi käytin analyysivaiheessa tytöstä ja pojasta vain nimitystä lapsi ja poistin myös adoptiomaata koskevat tiedot siten että minkään kohdemaan perusteella ei lasta tulisi tunnistetuksi. Analyysissani jaottelin adoptiot kotimaisiin ja kansainvälisiin adoptioihin. Olen pyrkinyt myös siihen, että en ole liikaa liittänyt tunnistettavia yksityiskohtia kirjoittaessani tietystä asiakastapauksesta. Tällä tavalla olen halunnut minimoida tunnistettavat tiedot. Litteroinnin jälkeen olen hävittänyt nauhoitetun materiaalin. Litteroidun tekstin olen säilyttänyt tutkielman valmistumiseen saakka, jonka jälkeen olen sen hävittänyt.

3.4 Tutkimuksen aineisto ja analyysi

Aineiston keruu toteutettiin kunkin aluetoimiston sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluina. Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa paikalla on samalla kertaa useita haastateltavia, mahdollisesti haastattelijoitakin. Tavoitteena on ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta tai teemoista. Ryhmähaastattelussa saatetaan saada tietoja tavallista enemmän, koska osallistujat voivat yhdessä muistella, herättää muistikuvia, tukea ja rohkaista toisiaan. Yhdessä haastateltaessa unohtaminen ja väärin ymmärtäminen ovat vähäisempiä. Ryhmähaastattelua voidaan pitää tehokkaana menetelmänä koska yhdessä haastattelussa saadaan haastatelluksi useita ihmisiä. (Eskola & Suoranta 1999, 95 - 97.)

Ryhmähaastattelussa keskustellaan tutkimuksen kohteena olevista asioista yhdessä siten, että haastattelija puhuu samanaikaisesti useille haastateltaville, mutta kysyy välillä kysymyksiä myös yksittäisiltä ryhmän jäseniltä. Ryhmähaastattelujen avulla voidaan tutkia esimerkiksi, miten henkilöt muodostavat yhteisen näkemyksen jostakin asiasta eli millaisista puheenvuoroista ja perusteluista keskustelu koostuu. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61.)

Ryhmähaastattelu oli tarkoitus toteuttaa teemahaastattelurungon avulla. Haastateltavien toiveiden mukaisesti aihetta käsiteltiin kuitenkin asiakastapaus -tyyppisesti siten että keskustelimme aina yhden lapsen tapauksesta erikseen, näin asiakastapaukset hahmottuivat minullekin selkeinä kokonaisuuksina, joista sain helpommin ”kiinni”. Olin kuitenkin lähettänyt sähköisesti kaikille osallistujille tutkimussuunnitelmani, jossa oli liitteenä myös teemahaastattelukysymykset, näin tutkimukseen osallistuvat tiesivät minkä tyyppisistä teemoista olin kiinnostunut.

Haastattelutilanteessa pyrin vapaaseen keskusteluun ja välitin tämän tiedon kaikille, sillä oli mielekkääpää kun kaikilla oli mahdollisuus halutessaan kommentoida tai esittää lisäkysymyksiä. Toisaalta tiedostin myös vastuuni haastattelun ”vetäjänä”, jonka tulisi johdattaa ja ylläpitää keskustelua tarpeen vaatiessa. En suunnitellut haastatteluja etukäteen vaan annoin tilanteen ja asioiden viedä.

Toteutin kolme haastatteluista paikan päällä varsinaisena ryhmähaastatteluna ja kaksi haastattelua tietoteknisten järjestelyjen avulla eli videoneuvottelulaitteen, jonka kautta pystyin toteuttamaan haastattelut reaaliajassa siten, että samalla näin haastateltavat ja he näkivät minut. Kolme haastatteluista toteutin kasvokkain tehtävänä ryhmähaastatteluna ja kaksi haastattelua toteutin videoneuvottelulaitteen avulla tapahtuvana. Suunnitelmat haastattelujen toteuttamisesta oli sovittu työyhteisön kanssa. Haastattelujen ajallinen kesto oli yhteensä yhdeksän tuntia ja kaksi minuuttia ja litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 119 sivua. Litterointi auttoi minua palaamaan aineistoon ja helpotti sen haltuunottoa.

Analyysimenetelmänä olen käyttänyt laadulliseen tutkimukseen soveltuvaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan pyrkimystä kuvata aineiston sisältöä sanallisesti. Analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, siten, että aineisto saadaan järjestetyksi tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta

sen sisältöä. Analyysin tarkoitus on luoda selkeyttä aineistoon, jotta siitä voidaan tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 106, 108.)

Olen käyttänyt tässä tutkimuksessa aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysia. Tuomen & Sarajärven (2011, 108) teoksessa sillä tarkoitetaan analyysin mieltämistä karkeasti kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineistolähtöisyyden valitsin, koska minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta tai käsitystä tutkittavasta ilmiöstä. Olin perehtynyt jonkin verran tutkimuskirjallisuuteen ennen haastatteluiden tekoa, mutta en ollut tietoisesti valinnut mitään teoriaa, joka olisi ohjannut tutkimustani tai jonka pohjalta tutkimuskysymykset olisi luotu. Aineisto johdatti minua psykososiaalisten kysymysten äärelle ja kiintymyssuhdeteoriaan, johon tutustuin paremmin analyysivaiheen jälkeen.

Pelkistin auki kirjoitetun haastatteluaineiston pienemmäksi materiaaliksi. Kirjoitin uudelleen jokaisen yksittäisen haastattelussa tulleen asiakastapauksen siten, että poimin tutkimuskysymysteni kannalta olennaisen informaation pelkistetyimmässä muodossa. Kävin läpi jokaisen lapsen tapauksen siten, että tein niistä luettelon johon jokaisen lapsen tapauksesta keräsin tutkimuskysymyksiäni vastaavia tietoja. Asiakastapauksia oli aineistossa yhteensä 38 kappaletta. Halusin jäsentää asiakastapaukset siten, että hahmottaisin selkeästi seuraavia asioita; minkä ikäisenä lapsi saapui Suomeen, minkälaiseen perheeseen, oliko yksin hakija vai molemmat vanhemmat, biologisia tai adoptiolapsia entuudestaan, minkälaisia ongelmia perheessä jne. Tein listauksen kuitenkin niin, että en rajannut tässä vaiheessa aineistosta mitään ulkopuolelle, koska en halunnut kadottaa aineistosta mitään. Tein listauksen sitä ajatellen, että pystyn palaamaan asiakastapauksiin helpommin sitä kautta eikä minun tarvinnut kahlata koko 119 sivuista materiaalia kohta kohdalta joka kerta.

Esimerkiksi:

* kansainvälinen adoptio

* lapsi ollut perheessä alle puoli vuotta kun yhteydenotto tuli

* adoptioäidin päihdeongelma

* jne.

Tämän jälkeen kaikista pelkistetyistä materiaalista kokosin toisiaan yhdistävät aihe-alueet yhteen, konkreettisesti leikkasin ja liimasin paperilla olevat pelkistetyt ilmaukset, jotka nimesin jollakin alustavalla teemalla (ryhmittely). Teemat järjestin tutkimuskysymysteni mukaisesti kahden kategorian alle, jotka olivat lastensuojelun asiakkuuden syntymiseen vaikuttaneet psykososiaaliset tekijät ja toisena lastensuojelun asiakkuuden ”profiilin” alle sijoittuvat teemat, jotka sisälsivät yleisluontoisia asioita. Aloin hahmottaa neljä isompaa kokonaisuutta, joiden alle tietyt teemat kuuluivat ja nämä nimesin seuraavasti: 1) perheyhteisön vuorovaikutuksen ongelmat 2) adoptiolapsen käyttäytymiseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat 3) adoptiovanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat ja 4) adoptiovanhemman tai -vanhempien uupumus ja pulassa oleminen. Seuraavaan kuvioon (kuvio.1) olen hahmottanut nämä neljä teemaa, jotka olivat aineistossani keskeisempiä psykososiaalisia syitä lastensuojelun mukaan tulolle.

**Perheyhteisössä toimimiseen liittyvät ongelmat Yksilön elämänhallintaan vaikuttavat
psykososiaaliset ongelmat**

Perheen vuorovaikutuksessa olevat ongelmat	Adoptiovanhemman/vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat
Vanhempien uupuminen ja pulassa oleminen	Adoptiolapsen käytös- ja mielenterveysongelmat

Kuvio 1. Keskeisimmät psykososiaaliset syyt lastensuojelun asiakkuudelle

Olen kvantifioinut aineistoa jonkin verran, hahmottaakseni joitakin asiakokonaisuuksia paremmin, lähinnä lastensuojelun asiakkuuden ”profiilin” alle sijoittuvien teemojen sisältöä, jotka sisälsivät yleisluontoisia asioita. Tällä en ole pyrkinyt tuottamaan tilastollisesti merkitsevää tietoa, enkä siihen edes pystyisi tämän aineiston puitteissa, vaan enemmän tuottamaan informatiivista tietoa. Eskolan & Suorannan (1999, 166)

mukaan määrällisen analyysin soveltaminen laadulliseen aineistoon ei ole paras mahdollinen tapa analysoida laadullista aineistoa, mutta sillä tavalla on suhteellisen helppoa saada tuntumaa tekstimassan hallintaan ja tällaisessa koin sen auttavan myös itseäni.

4 Lastensuojelun asiakkaana olevat adoptoidut lapset

Tavoitteena tällä tutkielmalla on tuottaa ja lisätä tietoa adoptoitujen lasten päätyemisestä lastensuojelun asiakkaiksi. Lähdin liikkeelle ajatuksesta ja halusta kartoittaa mitä Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijät tietävät lastensuojeluun ajautuneiden adoptiolasten lastensuojeluprosesseista kokonaisuudessaan. Halusin olla avoin kaikelle mahdolliselle näitä lapsia ja perheitä koskevalle tiedolle, enkä halunnut etukäteen rajata sitä tarkasti. Tutkimukseni pääkysymyksenä on ollut tutkia mitkä psykososiaaliset tekijät ovat johtaneet siihen, että adoptoidut lapset ja perheet ovat ajautuneet lastensuojelun asiakkuuteen. Mielenkiinnon kohteena ovat olleet toisaalta myös mitkä tekijät ovat ylläpitäneet asiakkuutta ja millaista apua perheet ovat tarvinneet sekä lastensuojelusta että Pelastakaa Lapset ry:ltä. Halusin tietoa siitä minkälaisena perheitä koskeva huoli on näyttäytynyt Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöille.

Luvussa neljä käyn läpi asiakkuusprofiilia lastensuojelullisen huolen ilmitulon (4.1), lasten iän ja adoptoivan perheen rakenteen (4.2), kotimaisten ja kansainvälisten adoptioiden esiintyvyyden (4.3) sekä lasten taustoihin liittyvien tekijöiden osalta.

4.1 Lastensuojelullisen huolen ilmitulo

Perheet olivat itse ottaneet joissakin tapauksissa yhteyttä Pelastakaa Lapset -järjestöön ja pyytäneet apua itselleen ja perheelleen. Perheiden omia yhteydenottoja oli aineis-

tossa yhdeksän. Muutamassa tapauksessa perheiden yhteydenotot, joiden perusteella lastensuojelun asiakkuus oli alkanut, koskivat tukiperhepyyntöjä. Tällöin perhe oli itse myös saattanut olla yhteydessä kunnan lastensuojeluun saman asian tiimoilta. Yhdessä tapauksessa adoptioäiti oli itse yhteydessä ensin lastensuojeluun, koska koki, että ei pärjää lapsen kanssa.

Muutamassa tapauksessa adoptioperheen ensimmäinen yhteydenotto Pelastakaa Lapset -järjestöön tuli jo lapsen hakumatalla tai heti Suomeen saapumisen jälkeen. Vanhemmat olivat näissä tapauksissa hätääntyneitä lapsen käyttäytymisestä. Eräässä tapauksessa adoptiovanhemmat ottivat itse yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:n työntekijään kun huoli perheessä lapsesta kasvoi muutaman vuoden perheessä olon jälkeen ja Pelastakaa Lapsista sosiaalityöntekijä lähti mukaan perheneuvolassa pidettävään neuvotteluun. Eräässä tapauksessa lastensuojelu oli tullut mukaan kun adoptioäiti oli kysynyt lastensuojelusta apua, kun vuorovaikutus lapsen kanssa ei toiminut ja välit olivat tulehtuneet. Tämän jälkeen pidettiin Pelastakaa Lasten ja lastensuojelun yhteinen neuvottelu, josta lastensuojelun asiakkuus alkoi.

Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi, että vanhempien omat yhteydenotot ovat kuitenkin aika paljon harvinaisempia, jos kyseessä on jokin rankka lastensuojelullinen huoli.

”...mut tosta, että miten adoptoitujen lasten vanhemmat itse ottaa yhteyttä niin se on musta aika paljon harvinaisempaa, jos mietitään näitä rankkoja tilanteita...”

Lastensuojeluilmoitus oli useassa tapauksessa käynnistänyt lastensuojelutarpeen selvityksen ja lastensuojelun mukaan tulon. Lastensuojeluilmoituksen tekijöinä olivat naapurit kolmessa tapauksessa ja koulu useassa. Yhdessä tapauksessa naapurit olivat olleet yhteydessä Pelastakaa Lapset ry:hyn ja heillä oli suuri huoli siitä miten lapsia naapurissa kohdellaan. Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä oli ohjannut heidät tekemään lastensuojeluilmoituksen. Samasta perheestä oli tullut myös yhteydenotto

koulun puolelta Pelastakaa Lapset ry:hyn. Toisessa tapauksessa naapuri teki lastensuojeluilmoituksen kunnan lastensuojeluun ja sieltä lastensuojelun sosiaalityöntekijä otti yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijään. Eräs perhe oli itse kertonut Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijälle, että heistä oli tehty lastensuojeluilmoitus ja sitä oli selvitelty lastensuojelun kanssa.

Eräässä perheessä oli Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijän pidempiaikainen, vuosia jatkunut jonkinasteinen huoli perheestä, ja lapsen mennessä kouluun, koululta tehtiin lastensuojeluilmoitus.

”... ja tässä sitten oli se seuranta jossa mä joka vuosi kävin ja joka kerta olin huolestunut ja itse asiassa sellainen perhe mille mä aina välillä soittelin, että mitä kuuluu...”

Toisessa tapauksessa lapsi ei ollut ollut yhtä täyttä vuotta perheessä, kun Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä oli kysynyt perheeltä, että tekeekö hän lastensuojeluilmoituksen ja lähdetäisikö sitä kautta hakemaan apua perheelle. Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä teki myöhemmin toisenkin lastensuojeluilmoituksen perheestä.

Yhdessä tapauksessa adoptioäiti teki lastensuojeluilmoituksia omasta tyttärestään, jolla oli biologinen lapsi. Kyseessä oli siis jo aikuinen adoptiolapsi ja huoli koski lapsenlapsen elämää. Toisessa tapauksessa jälkipalvelun tiedustelun myötä lapsen biologinen äiti oli ottanut yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:n ja oli huolissaan siitä, onko adoptiolapsella kaikki hyvin adoptioperheessä. Biologisten äitien yhteydenottoja oli yhteensä kaksi.

Eräässä tapauksessa perhe oli suunniteltu tulevan lastensuojelun asiakkaaksi jo ennen lasten Suomeen saapumista, koska kyse oli useasta sisaruksesta, joiden taustoista tiedettiin, että näillä lapsilla oli hyvin rankkoja kokemuksia. Sisarukset tulivat avoimena

esityksenä suoraan palvelunantajalta. Toisessa asiakastapauksessa lapsen oireilu ja käytös olivat niin rankkoja, että Pelastakaa Lapsilla oli konsultaatiosopimus kunnan kanssa siten, että Pelastakaa Lapsista työntekijä oli vuoden verran mukana varsinaisen seurannan päättymisen jälkeen. Harvinaisempaa oli, että lapsi itse oli hakeutunut lastensuojelun asiakkaaksi, mutta näin oli yhden 15-vuotiaan kohdalla, joka oli pyytänyt, että hänet sijoitetaan.

4.2 Lapsen ikä sekä adoptoivan perheen rakenne

Aineistossa olevia asiakastapauksia oli yhteensä 38 kappaletta. Aineistossa esiintyvät lapset olivat Suomeen tullessa vaihtelevan ikäisiä. Muutama lapsi oli tullut vauvana perheeseen, heitä oli määrällisesti kuusi. Yksitoista lasta oli iältään kolme - neljä -vuotiaita, kymmenen heistä oli kuusi - seitsemän -vuotiaita. Vanhin lapsi oli Suomeen tullessa 12 -vuotias. Pääasiallisesti lapset siis sijoittuivat ikähaarukaltaan nollan ja kahdeksan vuoden väliin ja vauvat olivat pääasiassa tulleet kotimaisina adoptioina.

Sisarussarjoja, joissa oli kerralla adoptoitu kaksi tai kolme lasta, oli yhteensä viisi. Joissakin perheissä saattoi olla myös entuudestaan biologisia lapsia, näitä perheitä oli yhteensä seitsemän, tällöin perheessä oli yleensä yhdestä kahteen biologista lasta. Joissakin perheissä puolestaan saattoi olla entuudestaan adoptiolapsia, yleensä yksi aikaisemmin adoptoitu. Joissakin tapauksissa ongelmat alkoivat kärjistyä tämän toisen adoptiolapsen tulon jälkeen, näitä perheitä oli muutamia. Eräässä perheessä sosiaalityöntekijä kuvasi, että hankaluudet alkoivat biologisten lasten kanssa, koska heidän oli vaikea hyväksyä adoptiolasta, koska lapsi oli temperamentiltaan niin erilainen ja hänellä oli vaikea kiintymyssuhdehäiriö.

Yksinadoptoivia aineistossa oli vain muutamia henkilöitä, yhteensä kolme. Yhden lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä pohti, että yksinhuoltajan voimavarat oli ehkä arvioitu väärin, koska yhden lapsen kanssa hänellä oli vielä mennyt ihan kohtuullisen hyvin, mutta toisen adoptiolapsen tullessa asiat kriisiytyivät.

Lastensuojelun asiakkuuden alkamisessa ei ollut mitään selkeää yhteneväisyyttä. Joissakin tapauksissa huoli lapsesta ja perheestä oli ilmaantunut melko nopeasti lapsen Suomeen tulon jälkeen. Huoli oli tuolloin tullut ilmi alle puolen vuoden sisällä lapsen Suomeen ja adoptioperheeseen saapumisesta. Toisissa tapauksissa huoli saattoi tulla ilmi ympäristölle muutaman vuoden lapsen Suomessa olon jälkeen. Kuitenkin alusta lähtien oli lasten sopeutuminen ollut kuitenkin haastavaa. Tällöin olivat kyseessä yleensä hieman vanhempana Suomeen tulleet lapset 7-12-vuotiaana saapuvat. Joidenkin lasten kohdalla huoli aktivoitui siinä vaiheessa kun lapsi aloitti koulunkäynnin. Erään lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä kuvasi, että ryhmässä olemisen vaikeus hankaloitti lapsen olemista ja mitä enemmän ryhmässä olemista tuli koulun myötä, sitä suuremmiksi alkoivat tulla myös vaikeudet.

Toisaalta myös murrosiässä olevat nuoret ovat useissa tapauksissa tulleet huolen kohteiksi ja lastensuojelun asiakkaiksi. Murrosikä on herkkää aikaa nuoren tunne-elämässä, kun nuori pyrkii rakentamaan omaa identiteettiään. Tästä syystä ei ole mikään ihme, että adoptoiduilla nuorilla nousee omaa biologista taustaa koskevat asiat pintaan ja kiintymyssuhteessa olevat häiriöt voivat korostua murrosiän myllerryksen myötä.

”..ne lastensuojelunasiakkuudet ovat alkaneet sitten siinä kohdassa kun he (2 adoptoitua lasta perheessä) ovat lähestyneet murrosikää ja on tullut sitten tää omien taustojen selvittelyn tarve ja siihen liittyvät asiat ja tän x:n kohdalla se eskaloitui siinä kohdassa kun hänellä alkoi sitten päihteidenkäyttö ja sitten siihen omaan kulttuuriin liittyvistä asioista, jonka adoptiovanhemmat sitten täysin kielsi, totaalisesti kielsi...”

Kuvauksessa tulee ilmi, että lapselle oli tullut murrosiässä tarve selvittää omaa taustansa ja kulttuuriaan, mutta vanhemmat olivat kykenemättömiä kohtaamaan ja ymmärtämään tämän tarpeen ja lapsen luontaista tarvetta rakentaa itseään ja identiteetti-

ään suhteessa siihen tietoon mitä hänellä on taustastaan ja saada lisää tietoa omista juuristaan.

4.3 Kotimaiset ja kansainväliset adoptiot aineistossa

Pääosa aineistossa olevista adoptoiduista lapsista oli kansainvälisen adoption kautta tulleita. Kotimaisia adoptioita oli huomattavasti vähemmän, niitä oli yhdeksän kappaletta kolmestakymmenestäkahdeksasta tapauksesta. Tähän voi osaltaan vaikuttaa se tosiasia, että kansainvälisten adoptioiden osuus on suurempi vierasadoptioiden kohdalla kuin kotimaisten.

Aineistossa esiintyvät kotimaassa adoptoidut lapset ovat adoptoitu vauvana, jotkut kotimaan adoptioista ovat kuitenkin adoptoitu lastensuojelun sijoituksen jälkeen. Tämä tarkoittaa, että lapsi on ollut ensin lastensuojelun asiakkaana ja sijoitettu sijaisperheeseen, joka on myöhemmin halunnut adoptoida lapsen. Yksi aineistossa olevista tällaisista adoptioista on toteutettu myös tahdonvastaisena adoptiona, joka tarkoittaa, että biologinen äiti ei ollut antanut suostumusta tälle adoptiolle.

Tässä työssäni en ole lähtenyt erittelemään erikseen aineistosta mistä maista kansainväliset adoptiolapset tulivat, osittain tämä siitä syystä, että minulla ei ollut kaikkien kansainvälisten adoptioiden kohdalla tietoa siitä mistä maista he olivat tulleet. Yleisellä tasolla lapsia oli kuitenkin aineistossani varmasti kaikista maista, joista Suomeen välitetään adoptiolapsia. Neljä kohdetta, joista tulee eniten adoptiolapsia Suomeen, ovat tilastokeskuksen mukaan: Etelä-Afrikka, Venäjä, Kiina ja Thaimaa.¹³

¹³ Vuoden 2009 tilastoitujen adoptioiden mukaan. (< <http://www.tilastokeskus.fi/til/adopt/index.html>> [Viittauspäivä 1.9.2012])

4.4 Lasten taustat ennen adoptiota

Lapsen tausta nousi haastatteluissa esille useissa tapauksissa. Useilla lapsilla mainittiin olevan rankkoja adoptiota edeltäneitä kokemuksia. Sosiaalityöntekijät käyttivätkin usein termiä ”rankka tausta”. Rankkaa taustaa ei aina ”avattu” haastattelussa, mutta joissain haastatteluissa enemmänkin seuraavilla tavoilla.

”... tällä lapsella oli ollut todella hankalat taustat, et hän oli ollut katulapsi suurin piirtein siellä x maassa..”

”...hyvin sillai vaikeasti alkoholisoituneista, rikoksia ja vaikeasta taustasta nää lapset..”

Kadulla asuminen, väkivaltakokemukset ja vaikeudet biologisissa perheissä ovat lasten kohdalla niin massiivisia, että adoptio on ollut näiden lasten kohdalla ollut ehkä ainoa mahdollisuus parempaan tulevaisuuteen. Joidenkin lasten taustalla oli myös seksuaalista hyväksikäyttöä.

Lapsen taustan ymmärrys on tärkeää monella tapaa. Rankan taustan sisällön avautuminen lisäsi omaakin ymmärrystä lapsen psyykkisen oireilun suhteen. Kaikista kansainvälisen adoption kautta tulevista lapsista ei kuitenkaan taustojen osalta ole kaikkea tietoa saatavilla ja tuloksissa oli myös lapsia joiden taustoista ei juurikaan tiedetty edes adoptiojärjestössä. Lapsen oireilu käyttäytymisellään saattoi viestittää, että taustalla saattoi olla traumaattisia tapahtumia, vaikka niistä ei olisikaan ollut tietoa. Tämän kaltainen tilanne oli seuraavaa esimerkkiä koskevan lapsen kohdalla.

”...sitten alkoi tulla niitä vaikeita tilanteita siihen liittyen niin kun koulussa, joskus myös kotona mutta pääsääntöisesti koulussa siihen liittyen että hän sekoitti niitä menneisyyden asioita siihen nykyisyyteen, niitä

muistoja alkoi tulla esiin, mutta hän ei enää hahmottanut mitä missäkin oli tapahtunut...”

Lapsen taustan ymmärrystä pidettiin eräässä haastattelussa hyvin tärkeänä. Eräs työntekijä pohti adoptiolasten taustaa seuraavalla tavalla.

”musta pitäisi tunnustaa, että näillä lapsilla on lastensuojelutausta, jolloin se rankkuus on juuri sitä mitä se on, sitä ei voi vähätellä...tietysti me varmaan mietitään just siltä kannalta kun me valmennetaan näitä perheitä, että millä lailla heille kertoo sitten realistisesti sen totuuden mistä nää lapset tulee ja mitä ne on kokenut, mutta silti pelottelematta...”

Työntekijän näkee, että lasten tausta pitää hyväksyä, eikä sitä voi vähätellä, mutta hän näkee haasteeksi adoptiovalmennuksen, jossa taustaan liittyvät asiat pitää kertoa realistisesti mutta silti siten, ettei vanhemmille synny turhaa pelkoa. Lapset ovat olleet omassa kotimaassaan lastensuojelun asiakkaita ja huostaan otettuja tai biologisten vanhempien luovuttamia. Mitä rankempia kokemuksia lapsella on elämässään ennen adoptiota, sitä enemmän hän tarvitsisi huolenpitoa, jatkuvuutta ja ymmärrystä ja rakkautta adoptiovanhemmiltaan eli sitä enemmän korjaavia kokemuksia.

5 LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDEN SYNTYMISEEN VAIKUTTANEET PSYKOSOSIAALISET TEKIJÄT

Lastensuojelun asiakkuuden syyt ovat usein hyvin monitahoisia. Lastensuojelun asiakkaiden kohdalla pystyy harvoin selkeästi sanomaan tarkkaan mistä ongelmat ovat alkaneet. Analyysin tässä luvussa minulla on kuitenkin tarkoitus määritellä psykososiaalisia syitä, jotka ovat johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen. Huomattava on, että ongelmat ovat usein myös osittain päällekkäisiä.

Olen jaotellut syyt, jotka ovat johtaneet lastensuojelun asiakkuuden syntyyn karkeasti neljään osa-alueeseen. Nämä ovat 1) perheyhteisön vuorovaikutuksessa esiintyvät ongelmat, 2) lapsen käyttäytymiseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat 3) adoptiovanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat ja 4) adoptiovanhemman tai vanhempien uupumus ja pulassa oleminen. Lisäksi olen koonnut viidenteen osa-alueeseen adoptiovanhemmuudessa olevia riskitekijöitä, jotka eivät suoraan ole johtaneet asiakkuuteen mutta ovat ehkä saattaneet vaikuttaa asiaan.

5.1 Perheyhteisön vuorovaikutuksen ongelmat

Äidin sensitiivisyyden puute

Aineistossa olevilla useilla adoptoitujen lasten äideillä esiintyi sensitiivisyyden puutetta suhteessa adoptoituun lapseen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan äidin ja lapsen välillä ei tuolloin muodostunut suhdetta johon olisi sisältynyt emotionaalista tukea, ymmärrystä ja herkkyyttä lasta kohtaan. Sensitiivisyyden puutteesta puhutaan seuraavissa esimerkeissä.

”sillä äidillä ei ollut mitään kykyä olla vanhempana sille lapselleen se isähän oli paljon lämpimämpi ja osasi olla sen lapsen kanssa, mut se äiti ei osannut olenkaan, ei ollenkaan...”

”mut tietysti onhan siinä ollu kun sillä äidillä ei ollut kykyä pitää sitä...se jos se äiti on ollut kuin joku kivipatsas, niin onhan se varmasti ollut sellaista oireilua, että jos se äiti on ollut kuin kivipatsas niin sehän on tehnyt sen dramatiikan niin olihan se varmasti sellaista aitoa hätää saada huomiota mut sit varmaan jos se äiti olis ollut niinkun sensitiivisempi äiti sen lapsen kanssa niin se oli ollu varmaan vaan uupunut ja ne olisi löytänyt sen väylän niin kun isä löysi sen sit”

Äiti ei kyennyt vuorovaikutustasolla vastaamaan lapsen tarpeisiin. Sosiaalityöntekijä kuvaa äitiä kivipatsaaksi, jolla hän tarkoittaa että äiti oli kykenemätön ilmeillään ja eleillään vastaamaan lapsen tarpeisiin ja se lisää lapsessa olevaa hätää, eikä vanhemman käytös toimi lasta rauhoittavasti tuolloin.

Seuraavassa sosiaalityöntekijä kuvaa sitä, että adoptioäiti (yksinhakija) ei kokenut saavansa ymmärrystä omille tunteilleen omassa lähiympäristössä olevilta ihmisiltä. Kuitenkin tunteet ovat varmasti äidille todellisia. Väsymyksellä ja uupumisellakin voi olla yhteyttä kielteisiin tunteisiin.

”et tää on suloisen....kuvan kaunis lapsi, joka tietysti varmaan vielä suhteessa ulkopuolisiin käyttäytyy hyvin kauniisti ja nätisti ja tää äiti oli hyvin ärtynyt että kukaan ei ymmärrä häntä siinä että miten kamala se on kun se herätti hänessä niitä kauheita tunteita kun hän oli nuutunut sen kanssa”

Toisessa tapauksessa sosiaalityöntekijällä oli huolta perheestä seurannan päättymisen jälkeen, mutta perhe kieltäytyi kaikesta avusta. Lopulta koululta tullut huoli aktivoi avuntarpeen uudelleen. Huolestuttavaa oli, että koulun näkökulmasta lapsi oli kiltti ja tunnollinen, ei ongelmalapsi ollenkaan, mutta vanhempien mielikuva lapsesta oli ihan toisenlainen. Vanhemmat näkivät lapsensa ongelmallisena ja heillä oli myös sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan kova vaatimustaso lasta kohtaan. Kova vaatimustaso saattoi antaa vanhemmille kuvaa siitä, että lapsi on ongelmainen koska hän ei pysyntykään vastaamaan vanhempien hänelle asettamaan vaatimustasoon.

”ja se oli ollut se äiti kotona sen kaks kuukautta sen lapsen kanssa eikä jaksanut enempää siinä tota kyl tuli mun huoli heti ja siinä oli samanlainen kuvio, et lämmin isä mut äidillä voimakkaat tunteet lasta kohtaan ja äiti vaikutti jääkylmältä..”

”se tyttöhän oli koulun näkökulmasta hirveän kiltti ja tunnollinen, siis ei siis mikään ongelmalapsi, mutta vanhemmilla oli semmoinen ajatus et se on hirveen ongelmallinen se lapsi ja niillä oli tosi kova vaatimustaso sille lapselle...”

Seuraavassa esimerkissä sosiaalityöntekijä kuvaa lapsen ja äidin välistä suhdetta siten, että äiti ei pärjää lapsen kanssa, mutta ei myöskään siedä häntä, jos kyseessä on jokin arjen haastava tilanne. Kuvaus voi liittyä Janhusen ja Saloheimon (2008, 32) kuvaamaan tilanteeseen siitä, että monet biologisetkaan äidit eivät ole päässeet aikaisemmin näkemään läheltä millaista äitien arki ja lapsen vuorovaikutus todellisuudessa on. Odotuksiin, jotka liittyvät äidin rakkauden heräämiseen voivat ohjata esimerkiksi elokuvien tarjoamat mallit. Adoptioäidin pärjäämättömyyteen voi liittyä hänen oma avuttomuutensa ja keinottomuutensa lapsen kasvatuksellisissa asioissa, joka voi heijastua kielteisinä tunteina ja pettymyksenä lasta kohtaan.

” äiti ei pärjää sen lapsen kanssa yksin ja ei siedä sitä et jos se on jotenkin hankala tai johonkin sanoo ei niin jos ei oo hauska shoppailuhetki vaan siis ihan arki niin äiti ei siedä sitä lasta ”

Useassa perheessä, joissa äiti oli ollut epäsensitiivinen, oli isä puolestaan ollut sensitiivisempi lasta kohtaan. Tämä oli huomiota herättävä asia perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta. Sosiaalityöntekijät kuvasivat näitä isiä sanoilla ”paljon lämpimämpi kuin äiti” tai ”mies on paljon tunteellisempi ja herkempi monella tavalla”. Mikä sitten aiheutti näissä äideissä näitä voimakkaita negatiivisia tunteita, jotka tulivat esiin aika nopeasti lapsen saapumisen jälkeen? Tämä voi liittyä odotuksiin siitä, että äidin rakkaus heräisi välittömästi ja heidän koettuihin pettymyksiin siitä, jos näin ei käynytkään. Tosiasiassa rakkaudentunteen herääminen biologiseenkin lapseen tapahtuu usein viiveellä, muutamien päivien, viikkojen ja jopa kuukausien jälkeen (Janhunen & Saloheimo 2008, 31). Toisaalta ei voi sulkea pois sitäkään vaihtoehtoa, että kaikki eivät kykene sensitiivisyyteen vanhemmuudessaan. Surullisena esimerkkinä tästä on 23.9.2013 uutisoitu 1-vuotiaan adoptiolapsen pahoinpitely, joka johti lapsen siirtoon toiseen adoptioperheeseen. Oikeudessa äiti kertoi ahdistuneensa siitä, että joutui jakamaan arkensa toisen henkilön kanssa, eikä tuntenut kiintymystä poikaan. Äiti myönsi kovakouraisen käsittelyn, mutta kiisti aiheuttaneensa niitä tahallaan.¹⁴

Kova vaatimustaso adoptiolasta kohtaan

Seuraavassa tarkastelen kovaa vaatimustasoa adoptiolasta kohtaan. Kova vaatimustaso saattoi esiintyä samoissa perheissä, joissa oli sensitiivisyyden puutettakin, mutta myös sellaisissa perheissä joissa perheissä oli myös ymmärrystä adoptiolasta kohtaan. Miellyttävänä kohteluna tuli yhden perheen kohdalla vuorovaikutuksessa ja kohtelussa oleva julmuus adoptiolasta kohtaan, jossa lasta rangaistiin eri tavoin, kun tämä ei täyttänyt niitä odotuksia ja vaatimuksia, joita hänelle asetettiin.

¹⁴ (<<http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/aiti-pahoinpiteli-adoptiolasta>>[Viittauspäivä 15.4.2014])

” jos sil jäi kirja kouluun niin se laitettiin isolla pakkasella hakemaan sitä kirjaa koulusta ja he halusi siirtää sen erityisluokalle, koska se oli niin tyhmä, kuten he itse sanoi, vaikka se pärjäs koulussa hyvin ja jos oli käyttäytynyt huonosti niin oli laitettu pakkaseen ilman vaatteita ja kun perheeseen oli ostettu oma koira, josta hänen piti huolehtia 7-vuotiaana ja jos hän oli unohtanut jonkun ulkoilutuksen tai ruokailun tai jonkun muun niin hänet laitettiin sinne ulos tai sit hänet saatettiin laittaa, mä luulen, että tätä tapahtuu vieläkin niin esimerkiksi perjantaista sunnuntaihin arestiin omaan huoneeseen, hänelle ei puhuttu mitään sen viikonlopun aikana ja hän joutui olemaan vaan siellä omassa huoneessa”

Edellinen esimerkki voidaan tulkita myös merkiksi vaarasta, joka uhkaa myös lapsen terveyttä. Fyysisenä väkivaltana voidaan pitää lapsen laittamista pakkaseen ilman vaatteita. Henkistä väkivaltaa on laiminlyönti, uhkailu ja pelottelu. Henkistä väkivaltaa ajatellaan harvemmin väkivaltana mutta siitä voi jäädä lapseen fyysistä väkivaltaa pidempiaikaisiakin vaurioita (Cacciatore 2008, 56). Perheestä tehtiin lastensuojelutarpeen selvitys, mutta selvityksen jälkeen lastensuojelun asiakkuutta ei aloitettu vaan perhe ohjattiin perheneuvolaan, jossa he lupasivat käydä, mutta kahden kerran käynnin jälkeen he kuitenkin kieltäytyivät menemästä. Perheneuvolassa ajatuksena olisi varmasti ollut työstää perheen vuorovaikutuksessa olevia ongelmia ja vanhemmuuden kysymyksiä, mutta avohuollon tukitoimista perhe voi halutessaan kieltäytyä. Tämä on viranomaisyhteistyössä oleva porsaanreikä, jolla voidaan helposti tiputtaa avun tarpeessa oleva lapsi viranomaistahojen ulkopuolelle.

Seuraavassa esimerkissä sosiaalityöntekijä pohtii vanhempien vaatimustasoa siten, että kuvaa sitä sanoilla normaaliuden tavoite, jolla hän tarkoittaa, että vanhemmilla ei ollut isoja tavoitteita lapsen kouluttautumiselle, mutta he halusivat tiukasti pitää kiinni lapsen koulun käynnistä vaikka koulu ja terapeutti olivat ehdottaneet koulusta taukoa lapsen psyykkisen voinnin takia.

”niille oli hirveän tärkeätä, et se lapsi olisi koulussa...et se oli näillä vanhemmilla, vaikka heillä ei ollut mitään isoja tavoitteita sille, että täytyy kouluttautua, heillä oli tavallaan tämmöinen normaaliuden tavoite että koulussa pitää käydä, et aina kun koulu ehdotti jotain sellaista taukoa vaikka sen lapsen psyykkisen voinnin takia, mikä olis toisaalta ollut ihan järkevää ja terapeutti ehdotti, niin se oli aina heille kauhean vaikeeta, et kun koulussa pitäis käydä, et se oli niillä niin kun semmoinen iso kysymys”

Coakleyn & Berrickin (2008) tutkimuksessa arvioitiin, että koulutetuilla vanhemmilla voi olla tiukempia älyllisiä odotuksia omien adoptiolastensa suhteen kuin vähemmän koulutetuilla ja osittain tämäkin voi näkyä keskimääräistä kovempaan vaatimustasona lasta kohtaan. Edellisessä tapauksessa sosiaalityöntekijä kyllä nimenomaan korosti, että kyse ei ole tällaisesta vaan pikemminkin normaaliuden tavoittelusta. Toisaalta, jos lapsen vointi ei salli koulunkäyntiä, niin se muodostuu vaatimukseksi.

Myös muutamassa muussa tapauksessa vanhemmat olivat laittaneet lapsen päivähoidon melko nopeasti lapsen Suomeen saapumisen jälkeen, huolimatta siitä, minkälaista ohjausta he olivat saaneet adoptioneuvonnassa. Adoptioneuvonnassa korostetaan, että lapselle olisi tärkeää olla alkuun adoptiovanhempien kanssa, että kiintymyssuhde alkaisi rauhassa rakentua lapsen ja vanhempien välillä. Päiväkotiin laittaminen liian varhain voi sekoittaa tätä kiintymyssuhteen rakentumista kun lapsen elämään tulee liian paljon uusia ihmisiä kerralla. Vanhemmat ovat tällä menettelyllä halunneet ehkä saada tukea omalle jaksamiselleen, mutta toisaalta olen sen analyysissäni huomionut vaatimuksena myös lasta kohtaan, koska vanhemmat ovat olleet kuitenkin tietoisia siitä, että se ei ole lapsen edun mukaista.

Seuraavassa sosiaalityöntekijä pohtii adoptiovanhempien kontrolloivuutta suhteessa perheen adoptoituihin lapsiin (kolme adoptiolasta perheessä). Hän näkee kontrolloivu-

den olevan paitsi selviytymisstrategia monilapsisessa perheessä, mutta myös este vapaan kiintymyksen rakentumiselle adoptiolasten ja -vanhempien välillä.

”mun on hirveän vaikea lähteä arvioimaan tätä koska mä olen ollut itekin tosi paljon hämmentynyt ja miettinyt mikä tässä on vääränlainen ja mikä oikeanlainen tapa toimia, mut he on niin kun valinneet hyvin kontrolloivan tyylin ja oikeasti se on ollut varmaan pakkotapa toimia, koska usean lapsen perheessä se härdelli ei ois koko aikaista ja saada jotakin järkee ja lapsilla tulee sen kautta jotakin turvallisuuden tunnetta ja sit se on ollut varmaan mikä on hämmentänyt ulkopuolisia ja osittain varmaan myös ammattilaisia just se kontrolloivuuden määrä, et he on hyvin tiukoja sen suhteen et kenen vuoro on milloinkin mitäkin tehdä tai saada ja miten ollaan, et se on hirveen tarkkaa kaikki, kaikki on hirveen aikataulutettua ja sit mitä mä ajattelen, että se on ollut varmaan selviytymisstrategia tälle perheelle, mut siinä ei ollut kauheesti tilaa tossa alussa niin vapaalle kiintymyksen rakentumiselle ja se on muodostunut ajan myötä heillä myös kahleeksi...”

5.2 Lapsen käyttäytymiseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat

Lapsen käyttäytymisessä ilmenneet ongelmat ovat voineet olla hyvin raskaita adoptiovanhemmille. Erään perheen lapsen kohdalla kiintymyssuhde alkoi rakentua hyvin, mutta käyttäytymisessä alkoi ilmetä suurempia ongelmia lapsen tullessa kouluikään. Ryhmässä oleminen alkoi muuttua hyvin vaikeaksi lapselle ja lapsen muistot ajalta ennen adoptiota aktivoituivat. Sosiaalityöntekijä kuvasi, että lapsella oli voimakas aikuisen tarve.

”et kun hänelle olisi ollut erityisen tärkeää semmoisen häiriöttömyyden turvaaminen näiden keskittymisvaikeuksien osalta ja sitten se turvallisuuden kokeminen mikä on varmaan vaikeeta tavallisessa koululuokassa, koska hänellä oli niin voimakas aikuisen tarve, et se keskittyminen ja huomiokyky herpaantui jos siinä ei ollut joku koko ajan läsnä, jossain vaiheessa hän sai sitten avustajan, mutta joka tapauksessa tää ensimmäinen koulu meni sillai et kun siellä alkoi tulla näitä vaikeuksia ja tapeluita toisten lasten kanssa ja sitten hän ei tahtonut olla paikalla ja asettuu sinne luokassa olemiseen niin ne kieltäytyivät ottamasta sinne kouluun”

Monen lapsen kohdalla lapsen käyttäytymistä kuvattiin siten, että lapsi on oireileva käyttäytymiseltään. Yhden lapsen kohdalla oireilevuus selittyi sillä, että lapsella oli isoa kehitysviivettä ja hän sai myöhemmin kehitysvammadiagnoosin. Vanhemman voi olla vaikea tulkita lapsen käytöstä tämän kaltaisessa tilanteessa, jossa hän on ensi kertaa vanhempana uuden lapsen kanssa. Mikä on lapsen taustan tuomaan oireilua ja mikä voi olla jotain muuta. Toisaalta lapsen käyttäytymiseen liittyviä haasteita ja oireilua saattaa lisätä Raaskan ym. (2012a, 604 – 607) tutkimuksessa tehtyjen havaintojen perusteella adoptiovanhempien negatiivisen kokemuksen ja lapsen käyttäytymiseen liittyvien haasteiden välinen yhteys, jota selitettiin sillä, että lapsen käyttäytymiseen liittyvät haasteet ovat usein läsnä melko varhaisesta vaiheesta ja se saattaa vaikuttaa vanhempien tyytymättömyyteen lapsen suhteen. Vanhempien negatiiviset kokemukset puolestaan vaikuttivat lapsen sopeutumiseen sitä heikentävästi.

Kouluikäisten lasten kohdalla ongelmana saattoi olla valehtelua, varastelua kotoa ja kaupoista, ongelmia koulussa, aggressiivisuutta ja väkivaltaa. Kolmelle lapselle tuli murrosiässä huumeongelma ja usealla on kuvattu olevan rankka murrosikä, johon on liittynyt myös päihteidenkäyttöä.

Adoptiolapsen ja biologisen äidin yhteydenpito

Aineistossa oli kolme tapausta, joissa tuli esiin biologisen äidin ja adoptiolapsen keskinäinen kanssakäyminen. Näissä biologisen äidin yhteydenpito oli myös vaikuttanut adoptiolapsen elämään siten, että se alkoi vaikuttaa lapsen psyykkiseen vointiin. Kaksi näistä oli kotimaista adoptiota ja yksi oli kansainvälinen. Yhdessä tapauksessa biologinen äiti ja adoptiolapsi olivat pitäneet adoptiovanhempien tietämättä salaa yhteyttä muutamana vuoden ajan.

”se lapsi alkoi olla jo tavallaan siinä pisteessä että se alkaa oikeesti mielensterveydeltään mennä sekaisin, että hän ei oikeen tiedä niitä realiteetteja, että minkälaista elämää hänen oikeastaan pitäisi elää ja kenen kanssa hänen pitäisi kaveeraa”

Sosiaalityöntekijä pohti sitä, että koska adoptioperheessä ei keskusteltu avoimesti biologisista vanhemmista ja vastattu lapsen tarpeeseen keskustella lapsen omista biologisista juurista ja biologisista vanhemmista oli mahdollisesti puhuttu jopa kielteiseen sävyyn, oli nuori itse alkanut etsimään tietoa ja löytänyt yhteyden biologiseen äitiinsä ja tilanne kärjistyi yhteydenpidon myötä. Sosiaalityöntekijä pohti, että perheen avoimuus lapsen biologisen syntyperän suhteen, olisi voinut ennalta ehkäistä ongelmia, mutta koki että perhe itse sivuutti asian joko tarkoituksella tai ymmärtämättömyydellään.

”...mä en tiedä onko siinä niin paljon kuin nykyään korostettu semmoista niin kun lapsen taustan merkityksen ymmärtämistä tavallaan kun ei tiedetä välttämättä minkälaisia ne on ne biologiset vanhemmat ja jos niillä on ongelmia niin siltikin ne voi olla...tai lapselle puhutaan tavallaan myönteiseen sävyyn niistä biologisista vanhemmista olipa ne tehnyt mitä tahansa...mä en tiedä onko siellä ihan semmoista ymmärrystä ...tää on nyt ihan mun omaa tulkintaa tai tuntumaa siitä että ehkä siellä

olis voinut olla jotain enemmänkin niin kun tän nuorenkin tilanteessa tää adoptioäiti olis lähtenyt oikeasti kysymään näitä tietoja sen nuoren kanssa tavallaan niin mä oisin voinut luulla et ei ois tullut näin hankala tilanne, koska nuori otti asian esille...et jotenkin he ei tarttuneet tai hoksanneet, että tää ois jotenkin tärkeä asia nyt, et semmoista ehkä avoimuutta mä voisin kuvitella että siellä olis voinut olla...”

Adoptiolasta hakevien kanssa käydään adoptioneuvonnan aikana läpi myös lapsen oikeutta itseään koskeviin tietoihin ja sen merkitystä lapsen identiteetin kannalta. Biologiset juuret ovat lasta itseään koskevaa tietoa, joka hänellä on mahdollisuus saada virallisesti tietoonsa adoptiojärjestöstä täytettyään 18 vuotta, tätä ennen tiedon siirtyminen jää adoptiovanhemman harkinnan varaan.

Adoptoitu nuori oli itse tuonut sosiaalityöntekijälle esiin, että adoptiovanhemmat puhuivat rumaan sävyyn biologisista vanhemmista. Sosiaalityöntekijä ajatteli, että niin ei saisi toimia ja koki ymmärrettävänä, että se saattoi lisätä nuoren kokemaa uhmaa entisestään. Sosiaalityöntekijä näki myös, että biologisten vanhempien arvosteleminen oli samalla lapsen arvostelemista. Tämä kuvaa hyvin sitä miten herkällä alueella liikutaan ja toisaalta miten merkitykselliseksi sosiaalityöntekijä mieltää biologisten vanhempien psykologisen roolin adoptoidun lapsen elämässä.

” tää nuori toi esille että kun ne oli niin rumasti puhuneet tän adoptiosisaruksen biologisista vanhemmista nää adoptiovanhemmat, niin mä ajattelin et jos siinä on semmoista, joka ei tietenkään ole kivaa, eikä niin pitäisi toimia...mikä sitten nostaa semmoista jonkinlaista uhmaa ja tietenkin se on lapsen arvostelemista samalla.”

Toisessa tapauksessa biologinen äiti piti yhteyttä sisarusarjan vanhimpaan lapseen sähköpostitse ja biologisen äidin rikkinäinen ja rikollinen elämäntapa aiheutti lisää murhetta lapselle ja sitä kautta lapsen elämään ja sekoitti osaltaan hänen psyykettään.

”biologinen äiti, joka oli vankilassa silloin tän adoption aikaan niin hän oli yhteydessä tähän lapseen suoraan ja siihen tuli semmoisia sidoksia, jotka aikalailla myllersi siinä tän lapsen elämää ja varsinaisesti se lastensuojelun asiakkuus tuli semmoisessa kohdassa kun hänen biologinen äitinsä oli tapannut x sukulaisensa ja tää lapsi sai sitten tietää näistä kun sitä yhteyttä oli sähköpostitse...”

Kolmannessa tapauksessa biologisella äidillä oli psyykinen sairaus ja hän piti yhteyttä adoptoituun lapseen. Adoptioperheen oli vaikea nähdä biologisen äidin sairauden vaikutusta hänen käyttäytymiseensä. Adoptio oli aikanaan viety läpi vastentahtoisena, mitä sosiaalityöntekijä myös pohti siltä kannalta, että se on ollut seikka, joka ei ole edistänyt biologisen vanhemman ja adoptiovanhempien keskinäistä ymmärrystä. Tämä heijastui myös lapseen ja aiheutti lapsen tilanteen huononemisen.

” siinä oli joitakin tapaamisia sen adoption jälkeen, mutta tää äiti oli skitsofreenikko ja sillä tavalla, omalla tavallaan hankala siinä tilanteessa mutta myös perheen oli vaikea sitä äidin sairautta nähdä ja sen lapsen taustaa ja siihen liittyviä pelkoja myös ja käytännössä tapahtui sitten niin että kun tää lapsi lähestyi sitten murrosikää niin hänellä tuli suuria vaikeuksia...”

” et jotenkin ajattelen että nykyisin vastentahtoista adoptiota ei helposti viedä eteenpäin, mutta siinä kohdassa se ei ollut kyllä hyvä juttu kun ajattelee, että sen adoptioperheen pitäis riittävästi arvioida sen lapsen taustan merkitystä ja tämmöistä positiivista sieltä vaikka siellä olikin sitä hankalaa”

Adoptiolapsilla tulee usein tarve selvittää omia juuriaan ja jotkut haluavatkin myöhemmin ehkä jopa tavata biologisia vanhempiaan. Aineistoni tapauksissa biologisen vanhemman ja adoptiolapsen yhteydenpito on ollut kuitenkin lapselle psyykkisesti vahin-

goittavaa ja haitallista. Lapsella ei ole ollut kykyä arvioida biologista vanhempaansa samalla tavalla kuin aikuisella on jo kykyä. Mielen-terveysongelmat eivät samalla lailla näyttäydy lapselle kuin ne voivat näyttäytyä aikuiselle. Biologinen äiti on lapselle kuitenkin myös äiti, oli tämä tehnyt mitä tahansa ja lapsi voi haluta rakastaa myös häntä puutteellisenakin. Toisaalta jos biologinen äiti tekee raakoja väkivaltatekoja, voidaan miettiä missä määrin yhteydenpito on silloin hyväksi lapselle. Lapsen voi olla hyvin vaikea elää kaksien vanhempien ristitulessa ja on luonnollistakin että se sekoittaa lapsen psyykettä. Lapsen edun mukainen toiminta on kuitenkin järkevää arvioida jokaisen tapauksen kohdalla erikseen. Joskus yhteydenpito adoptiolapsen ja biologisen lapsen välillä voisi toimia lapsen tarpeita tyydyttävänä, mutta silloin molempien osapuolten eli adoptiovanhempien ja biologisen äidin tulisi tietää omat rajat, joiden puitteissa voi toimia. Kenenkään etu ei ole käännättää lasta toista vastaan vaan silloin seuraukset voivat lapselle hyvin vahingolliset.

5.3 Adoptiovanhemman päihde- ja mielen-terveysongelmat

Muutamassa tapauksessa ilmeni adoptiovanhemmalla oleva päihdeongelma ja yhdessä myös selvä mielen-terveysongelma. Vanhemman uupuminen, sensitiivisyyden puute ja päihdeongelma kietoutuivat yhteen yhden äidin kohdalla. Lapsen saapumisen jälkeen äiti uupui ja menneisyydessä hoidettu alkoholiongelma nousi uudelleen esiin. Pelastakaa Lapset ry:n adoptio- neuvonnan antaneille sosiaalityöntekijöille alkoholiongelman esiin tulo ja asioiden äkillinen kriisiytyminen tulivat yllätyksenä. Alkoholiongelma oli adoptio- neuvonnan kohdalla vaikuttanut kuuluvan menneisyyteen, jonka äiti oli hoitanut ja johon hän oli saanut hoitoa ja perheellä oli selvästi ollut hyvä jakso elämässään.

” äiti oli uupunut, sillä oli päihdetausta ennen adoptio- neuvontaan tuloa. se oli kertaalleen hakenut....se oli ollut päihdekuntoutuksessa ja se to- dettiin itse asiassa siinä.... me oltiin yhdessä työparina ja todettiin, että se asia oli siinä kohtaa loppuun käsitelty. Käytännössähän me tiedetään, että siinä oli selkeesti perhe, joka toivo lasta ja tavallaan sitä totuutta

sen päihdeongelman tasosta ei tiedetty... siinä oli ollut joku retkahdus siinä odotusaikanakin (adoptiolapsen), mistä meille ei oo ilmoitettu”

”joo kyllä pyydettiin lausuntoja liittyen päihdekuntoutuksesta ja sit se oli sen päihdekuntoutuksen jälkeen terapiassa ja saatiin niitä lausuntoja”

Toisaalta sosiaalityöntekijöitä oli myös mietityttänyt neuvonnan aikana esiin tullut vanha päihdeongelma, mutta he ajattelivat, että se oli menneisyyttä. Sosiaalityöntekijät olivat pyytäneet päihdekuntoutuspaikasta lausunnot ja arvioineet tilannetta myös niiden valossa ja perheen tilanne oli vaikuttanut hyvältä. Menneisyyden ongelmat eivät saa liiaksi määritellä nykyhetkeä ja ihmisille pitää antaa mahdollisuus myös sen hetkisen arvon valossa. Toisaalta päihdeongelmat ovat monesti elinikäisiä ongelmia, joita kannattaa hoitaa päihteettömyyden ylläpitämiseksi, myös silloin kun henkilöllä on niin sanottu parempi eli päihteetön jakso.

Yhden adoptioäidin kohdalla mielenterveysongelmat näkyivät kodin kaoottisuutena, adoptiovanhempien koti oli hyvin epäsiisti ja adoptioäiti varastoi kotiin roskia ja eristäytyi muista. Sosiaalityöntekijä pohti sitä, että menneisyydessä annettu kunnan tekemä adoptioneuvonta näille vanhemmille on voinut olla hyvin lyhyt ja ohueksi jäänyt ja jättänyt siten ehkä viitteet mielenterveysongelmista piiloon, mutta toteaa myös että ihmiset voivat sairastua milloin vain.

”en tietysti voi olla varma, mutta semmoinen käsitys mulla on syntynyt, siitä mitä me ollaan keskusteltu, että se aikanaan annettu adoptioneuvonta näille vanhemmille on ollut hyvin lyhyt ja ohueksi jäänyt, se on ollut kunnan tekemä ja kuitenkin tästä on aikaa kun se on tehty..silloin on ollut varmaan toisenlainen kulttuuri et varmaan näkymiä siihen, et tässä ei oo kaikki ihan kohdallaan ja nää mielenterveyspulmat ovat olleet tavalla tai toisella jo jollain tavalla näkyvissä mutta että seula on ollut paljon väljempi kuin mitä se tällä hetkellä on, et me aika perusteellisesti pyritään tekemään tämä adoptioneuvonta tällä hetkellä, et mä ajattelen että se voi olla yksi syy siihen että

tää on mennyt niin kuin on mennyt, mutta tietysti ihmiset voivat sairastua milloin vain”

Tässä tapauksessa lapsi oli itse hakenut apua itselleen ja pyytänyt omaa sijoitustaan. Lapsi oli siten kykenevämpi arvioimaan aikuisen mielenterveyttä kuin adoptiovanhempi itse. Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Britanniassa, jossa on paljon kokemusta adoptioista, ei ole tutkimuksessa nähty olevan merkittävää eroa yksityisten toimistojen ja julkisen puolen adoptioiden keskeytymisessä. Vaikkakin yksityisen puolen toimiston valmennus eroaa yleensä julkisen puolen valmennuksista siten että yksityisen adoptiotoimiston palvelun hakijat valitsevat toimiston maineen perusteella ja sillä ajatuksella, että haluavat varmistua adoptiopalvelun laadukkuudesta. (Coakley & Berrick 2008, 109.) Toisaalta adoptiojärjestöissä voidaan kuitenkin arvioida olevan parhain asiantuntemus ja kokemus adoptioasioista, ainakin Suomessa, jossa kunnissa adoptioneuvontaa annetaan muun sosiaalityön ohella ja yksittäisen työntekijän kokemus siitä voi olla hyvin vähäinen.

5.4 Adoptiovanhemman/vanhempien uupuminen ja pulassa oleminen

Yhtenä osa-alueena ja syynä lastensuojelun asiakkuudelle näyttäytyi adoptiovanhemman tai vanhempien uupumus ja pulassa olemisen kokemus. Pulassa olemisen kokemus liittyi vahvasti lapsen käyttäytymiseen. Adoptiovanhempi tai adoptiovanhemmat saattoivat kokea lapsen käyttäytymisen erittäin haasteelliseksi ja vaikeaksi. Muutamat perheet olivat jo lapsen hakumatalla ottaneet yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:hyn, koska kokivat lapsen käyttäytymisen niin haastavaksi. Sosiaalityöntekijä tuo esiin, että vanhemmat olivat toivoneet pienempää lasta ja pettyneet huomattessaan kuinka iso lapsi jo oli. Seuraava esimerkki kuvaa lapsen haastavaa käyttäytymistä, joka yhdistyi siihen, että lapsi ei sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan vastannutkaan vanhempien odotuksia.

”niin 5-vuotias, kuusi jos mä oikein muistan. Hän tuli Suomeen mut perhe ilmoitti välittömästi jo silloin lähtömaassa kun olivat he soittivat tänne et tää on ihan hurja tää lapsi ja me annettiin konsultaatiota että lapset oirehtii ja he olivat saaneet jo sitä tietoa mut heillä oli se pettymys niin valtava et käytännössä he olivat toivoneet pienempää vaikka heillä on ikää mut se psyykinen ymmärrys tapahtui vasta sitten kun he tajusi miten iso tää lapsi on ja siinä oli vastaava et biologinen lapsi oli jo ennestään ja sitten he paikan päällä tajus tai siinä tajus toinen vanhemmista et toinen olis halunnut mut toinen ei, se äiti ei halunnut. Äiti hylkäs sen lapsen saman tien että ihan sen prosessin kautta tuli se ymmärrys...”

Erään työntekijän pohdinnassa vanhempien uupuminen voi myös tapahtua niin päinkin, että lapsi on niin takertuva vanhempaa kohtaan, että vanhempi uupuu lapsen takertuvuuteen ja sitovuuteen. Sama työntekijä pohtii, että silloin on vaara, että vanhempi kääntyy pois päin siitä lapsesta kun hänen pitäisi päinvastoin kääntyä lapseen päin. Uupumus kytkeytyi myös tukiverkoston puutteeseen ja haluan irtautua lapsesta kokonaan joissakin tapauksissa.

Tukiverkoston puute

Adoptio-neuvonnan aikana parin tai yksin adoptiota hakevan kanssa käydään läpi perusteellisesti tukiverkkoa, johon perhe voi adoption jälkeen turvautua. Useissa asiakastapauksissa yhdistävä tekijä oli, että tukiverkot olivat adoption jälkeen perheeltä tai yksin adoptoivalta kadonneet. Tämä herätti sosiaalityöntekijöissä pohdintaa mihin tukiverkot katoavat, sillä ilmiötä pidettiin aika tavallisenakin. Neuvonnassa hakija/hakijat yleensä kokevat, että tukiverkosta on, mutta lasten tulon jälkeen taas puolestaan koetaan, että verkostolta ei saakaan tarvittavaa apua. Aineistosta tuli myös esiin että, tukiverkko oli joissakin asiakastapauksissa kadonnut, kun lapsi oli osoittautunut haastavaksi adoptio-perheelle. Tällöin perheen ystävät ja sukulaiset eivät olleet uskaltaneet ottaa lasta hoitoon, pelätessään etteivät pärjää lapsen kanssa.

”...mut siinä vaikka tukiverkostoo oli kuitenkin olemassa, mutta kun lapsi oli niin rankka niin kukaan sukulainen ei halunnut häntä ottaa, et sit he itse oli väsyksiin asti itse sen lapsen kanssa”

Toisaalta voi olla, että konkreettista apua on vaikea pyytää sukulaisperheiltä, joilla on esimerkiksi itsellä omia pieniä lapsia. Näin oli yhden perheen kohdalla vaikka adoptioäiti oli adoptioneuvonnassa ilmoittanut nämä verkostokseen, jolta voisi saada tarvittaessa apua.

Vanhempien halu irtisanoutua lapsesta

Aineistossa tuli esiin, että jotkut adoptioperheet halusivat luopua jo adoptoidusta lapsesta. Aineistossa oli noin seitsemän lasta, jotka olivat huostaan otettuja tai sijoitettuja. Yksi tapaus oli pieni lapsi, 4-vuotias, joka huostaan otettiin ja sijoitettiin uudelleen vanhempien toivomuksesta. Tähän esimerkkiin liittyy seuraava lainaus:

” ...he irti sanoutui siitä lapsesta kokonaan ja he ei halunneetkaan pitää lasta...”

Erään 8-vuotiaan lapsen tarina näyttäytyi hyvin surullisena. Lapsella oli rankka tausta jo ennen adoptiota ja hän oli ollut sijoitettuna lastenkodissa. Lapsen adoptioäiti halusi kuitenkin luopua lapsesta, joten lapsi annettiin uudelleen adoptoitavaksi, mutta myös uudet adoptiovanhemmat hylkäsivät hänet lyhyen ajan jälkeen. Tämän jälkeen lapsi päätyi lastenkotiin 8-vuotiaana. Lapsi tuli hylätyksi siten yhteensä kolme kertaa ennen lastenkotiin päättymistä Suomessa.

”(adoptio)äiti lähti irtaantumaan työskentelystä lastensuojelun kanssa ja lakkasi käymästä sitä lasta katsomassa ja ilmaisi että hän haluaa antaa sen pois ja haluaa että se adoptio puretaan ja että lapsi sijoitetaan jonnekin muualle ja että se jää sitten lastensuojelun ja viranomaisten päätettäväksi, että mitä sille lapselle sitten tapahtuu, mutta hän teki hyvin selväksi, että hän haluaa eroon tästä lapsesta.”

Toistuvaa adoptiovanhempien hylkäämistä tämän lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä pohti seuraavasti. Hän kuvaa lapsen käyttäytymistä ankkurin heitoksi perheeseen, jolla lapsi testasi, että kestääkö perhe sen kaiken mitä hän on kokenut, mutta perhe ei kestänyt. Perhe torjui lasta, eikä antanut hänen kutsua adoptiovanhempia isäksi ja äidiksi.

” se lapsihan heitteli ankkuria sinne perheeseen heti ja toi niin kun nähtäväksi sen sinne perheeseen, että mitä hän on kokenut ja mitä hän tuottaa, että kestätkö kaiken tämän mitä olen kokenut, mutta se perhehän ilmaisi heti, että he ei kestä ja he torju sitä lasta niissä tilanteissa ihan selkeästi jättämällä yksin, laittamalla omaan huoneeseen, kieltämällä puhumasta niistä vaikeista asioista, että meillä ei puhuta tällaisia juttuja ja hälyttävää oli, että lapsi pyytää anteeksi, että se oli puhunut niin ikävästi äidille, no se kertoi siitä, demonstroi käyttäytymisellään et mitä hän on kokenut. Sitten se lapsi heti alkuvaiheessa kysyi, että saako hän käyttää heidän sukunimeään ja saako hän sanoa isäksi ja äidiksi, minkä nämä vanhemmat kielsi, mikä oli todella rankkaa sille lapselle...”

Tässä tilanteessa adoptiovanhemmilla ei ollut kykyä kestää lapsen käyttäytymistä ja tunnetiloja, joilla hän toi esiin omaa mennyttä kokemusmaailmaansa. Keimolan (2008, 66) mukaan eräs vanhemmuuden keskeisistä tehtävistä on auttaa lasta käsittelemään ja kohtaamaan tunteita. Lapselle on tärkeää jakaa tunteitaan vanhempiansa kanssa ja luottaa siihen, että vanhemmat kestävät kaikki hänen tunteensa, mikäli näin ei ole voi lapsi kohdata vaikeuksia tunne-elämässään aikuisena. Jos osa tunteista tai kaikki tunteet jäävät kielletyiksi, voivat ne aikuisena tuntua pelottavilta ja hallitsemattomilta ja ihmissuh-

teet voivat herättää tunteita laidasta laitaan. Tämän vuoksi omien tunteiden käsittelykyky ja vanhempien avulla opittu kyky rauhoittaa itseä ovat perustaitoja ihmissuhteissa selviytymisen kannalta.

Steele ym. (2007, 68 – 69) näkevät, että adoptiolapsen nimen käyttö häntä puhutellessa, lisää lapsen ja adoptiovanhempien yhteenkuuluvuuden tunnetta ja toimii viestinä lapselle yhteenkuuluvuudesta. Edellisessä sosiaalityöntekijän kuvaamassa tilanteessa adoptiolapsi oli selvästi hakenut nimenkäytöllä ja sillä, että olisi saanut kutsua vanhempia isäksi ja äidiksi, juuri yhteenkuuluvuuden tunnetta itselleen. Vanhempien kieltäessä lapselta tämän, he selvästi halusivat viestittää myös lapselleen omaa kokemustaan siitä, että eivät kokeneet lapsen kuuluvan heidän perheeseen.

Sosiaalityöntekijöissä, jotka olivat olleet mukana perheen ja lapsen kanssa työskentelyssä oli herännyt monenlaisia tunteita. Heille raskainta oli tuottaa uusi pettymys jonnekin kertaan hylätylle lapselle. Sosiaalityöntekijöiden kokemukseen liittyy myös itseen kohdistuva syyllisyys, siitä etteivät he kokeneet pystyvänsä valitsemaan lapselle oikeanlaisia perhettä.

1: ” ristiriitaisia tunteita...kyllähän sitä oli vihainen, kiukkuinen...siis semmoisia ihan että kuitenkin että sympatiat oli jotenkin ...et kun sitä lapsen tilannetta kun ymmärsi niin se tuntui hirveen vaikeelta se, että tämä perhe ei ymmärtänyt sitä sitten ollenkaan ja tietenkin pettymys ja se, että piti tuottaa sille lapselle taas tällainen pettymys, sitä mietittiin paljon sitä omaa virhearviointia, et lähdettiin siihen mätsäämään tätä perhettä ja tätä lasta, et mitä siinä oli nähtävissä ja olisko ollut nähtävissä ennalta, että se tilanne tuleekin menemään näin.”

2: ” niin se miltä itsestä tuntui niin tavallaan koki aika suurta epäonnistumista ja sit mielti paljon sitä missä olisi voinut tehdä toisin ja sitten harmitti ihan hirveesti se, että itse oli aiheuttamassa lisää taas tällaisen kokemuksen tälle lapselle, että tavallaan olisi halunnut olla pelastamassa sitä lasta

tai auttamassa parempaan alkuun niin sitten piti tämmöinenkin pettymys ja koukero vielä tuottaa sille lapselle et nyt sen on varmaan taas entistä vaikeampi vielä kiinnittyä mihinkään.”

Sosiaalityöntekijöiden kokema syyllisyys on inhimillistä. Sosiaalityön arvot kytkeytyvät kuitenkin vahvasti ajatukseen toisten auttamisesta ja toisenlaisen kokemuksen tuottaminen asiakkaalle tässä tapauksessa adoptoidulle lapselle, tuo mukanaan tunteen omasta epäonnistumisesta. Tämän kaltaiset tilanteet voivat olla hyvin vaikeita sosiaalityöntekijälle, jos hän jää ilman työnohjausta. Näillä sosiaalityöntekijöillä oli kuitenkin mahdollisuus purkaa tapahtunutta ammattilaisten kanssa.

Yhden lapsen kohdalle sattuva näin monen tahon hylkääminen on harvinaista, mutta sen lapsen kohdalle jolle se osuu, on se hyvin haavoittavaa ja traumatisoivaa. Varilon (1993) tutkimuksessa tuli esiin, että jos adoptioperhe oli tehnyt yrityksen adoption purkamiseksi, oli tästä usein seurauksena lapselle vakava psyykinen häiriö. Tässä kohtaa tulee näkyväksi se, että vanhempien tarkoitus ei ole valita lapsijoukosta heille sopivaa yksilöä, ikään kuin parasta mahdollista, vaan lähtökohtana pitääkin olla halu rakastaa ja halu sitoutua vaikeuksista huolimatta.

5.5 Vanhemmuudessa olevat riskitekijät

Seuraavaan olen koonnut asioita, jotka ovat osaltaan voineet olla vaikuttamassa ongelmien kärjistymiseen, mutta ne eivät ole olleet mitään suoranaisia syytä lastensuojelun asiakkuudelle. Olen kuvannut tätä osa-aluetta vanhemmuudessa olevina riskitekijöinä.

Yhtenä tekijänä olen ottanut jo aiemmin esiin tulleen seikan siitä, että adoptiovanhemmilla ei ole ollut kykyä vastata lapsen tarpeeseen ja kyselyihin oman biologisen taustansa selvittämiseksi. Tämä seikka tuli esiin useissa tapauksista. Joissakin tapauksissa sosi-

aalityöntekijät ovat pohtineet sitä, että aikoinaan annetussa adoptioeuvonnassa ei ehkä tarpeeksi korostettu silloin lapsen taustan ymmärrystä ja merkitystä. Tähän seikkaan liittyi myös joidenkin perheiden kohdalla se, että adoptiovanhemmat olivat puhuneet ruumasti biologisista vanhemmista, esimerkiksi adoptioäiti puhui toistuvasti kuinka oma lapsi on alkoholistin lapsi ja kuinka hän toistaa sitä omalla käyttäytymisellään. Erään toisen perheen kohdalla käytettiin myös puheen tasolla olevaa kiristämistä:

”että jos sun oleminen alkaa olla tuon kaltaista niin sinusta luovutaan pienempien takia”

Vanhemmilla saattoi olla myös kyvyttömyyttä ymmärtää lapsen erityistarpeita ja vastata niihin omalla toiminnallaan. Esimerkiksi vanhempien olisi erään lapsen kohdalla tullut ymmärtää tukiviittomien tarpeellisuus lapsen kannalta ja käyttää niitä. Adoptiovanhemmilla on saattanut olla vaikeuksia suhteuttaa asioita, kuten kuvattiin erään adoptioäidin kohdalla. Hän koki varastamisena sen kun lapsi otti keksejä kaapista ilman lupaa.

Erään lapsen kohdalla adoptioäiti ei kyennyt asettamaan lapselle rajoja, vaan lapsi selkeästi määräsi perheessä. Yhden perheen kohdalla vanhemmat tekivät paljon töitä ja adoptoiduille lapsille ei ollut riittävästi aikaa ja sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan adoptiovanhemmat eivät koskaan kiintyneet näihin lapsiin. Perheissä tapahtuva avioero saattoi myös pahentaa tilannetta lisää lapsen kannalta, mutta jossakin tapauksessa aikaisemmin tapahtuvan eron olisi koettu parantavan tilannetta lapsen näkökulmasta.

Adoptiovanhemman jaksamattomuus olla kotona adoptiolapsen kanssa saattoi näyttäytyä siten, että adoptiolapsi pistettiin päivähoitoon hyvin nopeasti lapsen Suomeen saapumisen jälkeen. Muutamassa tapauksessa oli toimittu näin. Toisaalta yksi perhe oli tietoisesti halunnut taistella juuri tätä ajatusta vastaan, kun kunnan puolelta ehdotettiin sairaalajaksoa lapselle. Perhe ei halunnut tuottaa lapselle yhtään erokokemusta lisää vaan halusi toteuttaa tutkimusjakson päiväkäyntinä.

Yhdessä tapauksessa adoptiovanhemmat olivat halukkaita saamaan toisen terveemmän adoptiolapsen koska ensimmäinen adoptiolapsi oli niin vahvasti erityistarpeinen. Tällainen lähtökohta adoptioprosessiin lähtevälle ei ole paras mahdollinen. Vanhempien näkökulmasta se voi olla inhimillinen, mutta ei olisi kummankaan lapsen edun mukainen. Toisessakin tapauksessa perhe oli epäonnistuneen adoption jälkeen kertoneet, että he olisivat halunneet terveen lapsen. Tämä lapsi ei ollut fyysisesti sairas vaan adoptiovanhemmat kokivat hänet sairaaksi kiintymyssuhdehäiriön vuoksi.

Muutamien perheiden kohdalla tuli esiin, että perheessä olevat biologiset sisarukset vaikeuttivat kiintymystä. Yhdessä perheessä biologiset sisarukset eivät hyväksyneet adoptiolasta ja toisessa puolestaan adoptiovanhemmat olivat läheisiä perheen biologisen lapsen kanssa, mutta eivät koskaan lähentyneet adoptiolapsen kanssa. Lapsi tuntui adoptiovanhemmista aina vieraalta.

6 YHTEENVETOA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella ja analysoida, mitkä psykososiaaliset tekijät adoptoitujen lasten elämässä ovat johtaneet lastensuojeluasiakkuuteen. Haastatteleamalla Pelastakaa Lapset –järjestön sosiaalityöntekijöitä, olen tarkastellut millaisissa tilanteissa lastensuojelu on tullut mukaan perheiden elämään ja selvittänyt millainen on Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöiden näkemys perheiden tilanteesta. Kokonaisuuden hahmottamiseksi olen halunnut tarkastella lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen liittyviä tekijöitä kuten lapsen ikää ja Suomessa oloaikaa (kansainväliset adoptiot) ja perheen rakenteeseen liittyviä tekijöitä. Asiakastapauksia oli aineistossa yhteensä 38 kappaletta.

Vanhempien omat yhteydenotot tai perheestä tullut lastensuojeluilmoitus olivat pääsääntöisesti käynnistäneet lastensuojelutarpeen selvityksen ja lastensuojelun mukaan tulon. Lastensuojeluilmoituksen tekijöinä olivat olleet naapurit ja koulu. Yksittäisempiä tapauksia olivat biologisten äitien yhteydenotot Pelastakaa Lapset ry:hyn, lapsen oma yhteydenotto lastensuojeluun, lasten saapuminen suoraan lastensuojelun asiakkaiksi tai Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijän tekemä lastensuojeluilmoitus. Vertailun vuoksi lastensuojelun asiakkuutta tutkineessa Heinon selvityksessä (2007, 40) asiakkuus oli tullut vireille perheen omasta aloitteesta 38:lla prosentilla ja 58:lla prosentilla yhteydenotto oli tullut jonain muuna kuin perheen omana aloitteena, kuten naapurilta tai muilta omaiselta. Selvä enemmistö ilmoituksista (65 prosenttia) oli tullut muilta viranomaisilta.

Aineistossa esiintyvät lapset olivat Suomeen tullessa olleet vaihtelevan ikäisiä. Pääasiallisesti lapset sijoittuivat ikähaarukaltaan nollan ja kahdeksan vuoden väliin, siten että määrällisesti 3 - 4-vuotiaita oli eniten ja 6 - 7-vuotiaina saapuneita oli toiseksi eniten. Vauvat olivat pääasiassa olleet kotimaisia adoptioita.

Lastensuojelun asiakkuuden alkamisessa ei ollut mitään selkeää yhteneväisyyttä lasten iän osalta. Joissakin tapauksissa huoli lapsesta ja perheestä oli ilmaantunut aika nopeasti lapsen Suomeen tulon jälkeen. Toisaalta huoli oli saattanut tulla ilmi ympäristölle muutamana vuoden lapsen Suomessa olon jälkeen tai joidenkin lasten kohdalla huoli aktivoitui siinä vaiheessa kun lapsi aloitti koulunkäynnin tai tuli murrosikään. Lastensuojelun asiakkuuden syntyyn johtaneet syyt olivat karkeasti neljään osa-alueeseen jaoteltuna: 1) perheyhteisön vuorovaikutuksen ongelmat, 2) adoptiolapsen käyttäytymiseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat, 3) adoptiovanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat ja 4) adoptiovanhemman tai -vanhempien uupumus ja pulassa oleminen.

Perheen vuorovaikutuksessa esiintyvistä ongelmista keskeisimpinä olivat äidin sensitiivisyyden puute ja kova vaatimustaso adoptiolasta kohtaan. Sensitiivisyyden puute ilmeni siten, että äiti ei kyennyt vastaamaan lapsen tunnepuolen tarpeisiin vaan vuorovaikutus äidin ja lapsen välillä oli näyttäytynyt sosiaalityöntekijöille kylmänä ja jotkut äidit

olivat puhuneet myös kielteiseen sävyyn adoptiolapsesta. Kova vaatimustaso ilmeni lapsen ikätasoon nähden kohtuuttoman kovina vaatimuksina tai siten, että lapselta odotettiin osallistumista päiväkotiin tai kouluun, vaikka sen joku muu viranomaistaho olisi arvioinut sen olevan vastoin lapsen sen hetkistä kykyä.

Lapsen käyttäytymisen- ja mielenterveydenongelmiin saattoi liittyä muistoja adoptiota edeltävistä traumaattisista tapahtumista. Niihin linkittyi muutaman lapsen kohdalla myös biologisen vanhemman yhteydenpito, joka sekoitti lapsen psyykettä. Lapsilla saattoi olla murrosiässä alkoholin tai huumeiden käyttöä, joka muodostui ongelmaksi. Myös adoptiovanhemmalla itsellään saattoi olla päihde- tai mielenterveysongelma, joka johti lastensuojelun mukaan tuloon.

Adoptiovanhemman tai -vanhempien uupumus ja pulassa olemisen kokemus olivat myös yhtenä syynä lastensuojelun asiakkuudelle. Uupumus ja pulassa olemisen kokemus liittyivät usein lapsen käyttäytymiseen, joka koettiin erittäin haasteelliseksi ja vaikeaksi. Uupumisen kokemiseen liittyi myös perheen tukiverkkojen puute. Tukiverkostot olivat silloin kadonneet tai tukiverkostolta oli vaikea pyytää tarvittavaa apua tai sitä ei saanutkaan, koska sukulaiset ja ystävät eivät olleet uskaltaneet ottaa lasta hoitoon pelätessään etteivät pärjää lapsen kanssa. Uupumisen ja pettymyksen kokemukseen liittyi myös se, että joidenkin lasten kohdalla vanhemmat halusivat irtisanoutua kokonaan lapsesta, eivätkä halunneetkaan pitää adoptoitua lasta.

Heinon selvitykseen (2007) verrattuna, jossa ei siis tarkasteltu vain adoptoituja lapsia vaan lastensuojelun asiakkuutta yleisesti on omalla tutkielmallani yhtymäkohtia kuten huoli äidin jaksamattomuudesta. Lastensuojelun asiakkuudessa huoli nivoutuu herkästi äitiin ja omassa tutkielmassani paitsi jaksamattomuuteen mutta myös sensitiivisyyden puutteeseen. Äidin jaksamattomuus herkästi vaikuttaa koko perhesysteemiin sitä heikentävästi. Huolta isän jaksamattomuudesta ei Heinon (2007) selvityksessä tullut. Omassakin aineistossa tuli esiin isiä joiden vanhemmuus oli ollut lapsen näkökulmasta kantavampaa kuin äidin. Päihteidenkäyttöön ja mielenterveysongelmiin liittyvät ongelmat ovat yksi perinteisemmistä lastensuojelun asiakkuuden syistä. Tutkielmassani

esiintyi näitä joissain määrin, mutta pienessä aineistossa ei kuitenkaan juuri merkittävästi. Jonkin asteisiin mielenterveysongelmiin tai käsittelemättömiin asioihin voi liittyä kuitenkin uupuminen ja omien tunnetilojen armoilla oleminen.

Erikssonin (2007) adoptioeuvontaa käsittelevässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät olivat arvioineet adoptiovanhempien ominaisuuksista erityisen tärkeäksi sensitiivisyyden eli herkkyyden. Sensitiivisen vanhemmuuden koettiin sisältävän lapsen tarpeiden kuulemistä ja näkemistä sekä viestien ymmärtämistä ja niihin vastaamista. Sensitiivisyyttä pidettiin tärkeänä adoptiovanhemmuudessa, koska lapsen viestit voivat olla piilossa, vaimenneita tai jopa virheellisiä johtuen hänen taustalla olevista laiminlyönneistä. Empatian ja sensitiivisyyden merkiksi arvioitiin adoptiovanhemmalla kyvyn näyttää tunteitaan ja kyvyn myös puhua niistä. (Mt., 63.) Edelliseen viitaten vanhemmuuden tunnepuolella on vaikutusta siihen, miten hän suhtautuu lapseen. Tunteet toimivat suorana viestinä myös lapselle ja vaikuttavat lapsen kokemukseen kuuluvuuden tunteesta ja ymmärretyksi tulemisesta ja tällä on vaikutusta edelleen siihen miten lapsi voi uudessa perhetilanteessaan.

Pelastakaa Lapset ry:n työntekijät kokivat yhteistyön lastensuojelun kanssa tärkeäksi ja lastensuojelun kanssa tehtiin paikoitellen tiivistä yhteistyötä. Toisaalta Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijät kokivat, että yhteistyössä lastensuojelun kanssa oli tullut esiin lastensuojelun kokemattomuus adoptoiduista lapsista ja he toivoivat kuntiin lisää osaamista ja tietoa adoptiolapsiin liittyvistä asioista. Työskentelyssä oli tullut esiin muun muassa lastensuojelun ymmärtämättömyyttä siitä, että kiintymyssuhteen muodostumiselle lapsen ja vanhempien välillä tulisi antaa aikaa. Toisaalta haastatellut sosiaalityöntekijät olivat huolissaan myös tulevaisuuden suhteen siitä miten lastensuojelu pystyy vastaamaan erityistarpeisempien lasten vaatimuksiin, jonka he ajattelivat olevan suuntaus tulevaisuudessa. Steele ym. (2007, 65) ovat päätyneet samaan toteamukseen kokiesaan, että adoptiolasten kasvaneet emotionaaliset ja käyttäytymisen ongelmat, jotka johtuvat heidän aikaisemmasta kaltoinkohtelustaan, voi aiheuttaa tulevaisuudessa tarvetta sellaisille palveluille, joilla pyritään vastaamaan paremmin lasten ja vanhempien tarpeisiin.

Kehittämisehdotuksena työntekijät näkivät intensiivisen varhaisvaiheen vuorovaikutuksen tuen heti adoptioiden jälkeen ja pohtivat Pelastakaa Lapset ry:n oman ehkäisevän tukiperhetyön mahdollisuutta tuen lisäämiseksi ja lastensuojelun asiakkuuden ehkäisemiseksi. Pohdinnassa oli myös pitäisikö kotimaisten adoptioiden kohdalla seurantakäyn- tejä adoption jälkeen olla useampia nykyisen yhden sijaan.

Tutkielman keskeisempiä johtopäätöksiä on, että adoptoitujen lasten lastensuojelun asi- akkuuteen vaikuttavia psykososiaalisia ongelmia ovat perheyhteisön vuorovaikutukses- sa olevat ongelmat, jotka ensisijaisesti liittyivät adoptiovanhemmuuteen ja heidän ky- kynsä ymmärtää ja vastata lapsen tarpeisiin. Lastensuojelun asiakkaaksi tulleilla per- heillä oli osittain alentunut kyky vastata lapsen tarpeisiin tunne- ja vuorovaikutustasolla. Adoptiovanhemmilla saattoi olla myös päihde- ja mielenterveysongelmia, jotka luon- nollisesti heikensivät myös kykyä vastata lapsen tarpeisiin. Lastensuojelun asiakkuuteen päätyneillä adoptiolapsilla saattaa olla käytös- ja mielenterveysongelmia, jotka johtuvat yleensä adoptiolapsen menneisyydestä ja koetuista traumoista. Keskeistä näyttää olevan miten adoptiovanhempi pystyy hyväksymään menneisyyden osana lasta, puhumaan siitä lapsen kanssa ja hyväksymään ja näkemään lapsen oireilevan käyttäytymisen osana menneisyyden traumaa. Jos vanhempi ei kykene tähän ja saa riittävää tukea voi heillä olla suurempi riski uupua lapsen kanssa ja se voi johtaa haluun irtautua kokonaan lap- sesta. Adoptiovanhemman myönteinen, avoin ja sensitiivinen suhtautuminen ja vuoro- vaikutus lapsen kanssa, voi siten ennustaa vahvempaa kiinnittymistä ja sitoutumista lap- seen tulevaisuudessa.

7 POHDINTA

Tämä tutkielma ja aikaisempi kirjallisuus ja tieto ovat osoittaneet, että adoptoitujen lasten elämään voi liittyä paljon haasteita. Heidän psyykkinen hyvinvointi riippuu paljolti siitä minkälaisen elämänpolun he kulkevat tai joutuvat kulkemaan. Adoptoitujen lasten elämään liittyy monia kipupisteitä, joista ensimmäinen on hylätyksi tuleminen ja varhaiset traumat, jotka voivat vaikuttaa lapsen psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin vielä pitkään, vaikka ympäröivä koti ja ihmissuhteet olisivatkin adoption jälkeen turvallisia. Adoption ja kiinnittymiseen liittyvät kysymykset eivät ole uusia asioita. Jo 50 vuotta sitten kirjoitetussa ja sittemmin klassikoksi muodostuneessa teoksessa David Kirk (1964) on käsitellyt adoption liittyviä erityiskysymyksiä. Kirkin teoksessa tulee esiin hyvin paljon samoja adoption liittyviä kysymyksiä, joita vielä tänä päivänäkin pohditaan. Kirk piti luonnollisena adoptiolapsen oman taustansa käsittelyn tarpeen ja toisaalta näki lapsen kannalta ehdottoman tärkeänä adoptiovanhempien kyvyn käsitellä asiaa yhteisesti lapsen kanssa. Hän ymmärsi adoptiolapsen kipuilun omasta kuulumisestaan biologisen ja adoptioperheen välillä ja näki tärkeäksi adoptiovanhempien kyvyn empatiaan ja kyvyn käsitellä adoptiolapsen kanssa biologisen äidin ”menetystä”. Kirk kiteytti asian teoksen nimellään, joka oli *shared fate* eli jaettu kohtalo, joka sisältää ajatuksen tarpeiden ja avun vastavuoroisuudesta adoptiovanhempien ja adoptiolapsen välillä. (Mt.,156 – 166, 173.)

Huolimatta siitä, että adoptioeuvonnassa korostetaan lapsen tarvetta käsitellä omaa taustaansa. Aineistossa tuli esiin, että joillakin vanhemmilla oli vaikeuksia vastata lapsen tarpeeseen tietää omasta taustastaan ja juuristaan. Miksi vanhemmille lapsen tarve saada tietoa juuristaan ja kulttuuristaan voi olla vaikea asia? Herättääkö se mustasukkaisuutta ja pelkoa, että adoptiolapsi haluaisikin lähteä biologisten juuriensa perään? On vaikea saada yksiselitteistä vastausta, mutta pohdittavaksi jää, voiko joillekin adoptiovanhemmille biologiset vanhemmat olla uhka, joka täytyy ajatustasolla torjua.

Äitien sensitiivisyyden puute voi olla seurausta äitien omista ihmissuhteista, joihin ei ole vastattu siten kun olisi pitänyt ja äidit törmäävät tähän seikkaan omien adoptoitujen

lasten kohdalla. Äiti voi olla vaikkapa itse turvottomasti kiintynyt omiin vanhempiinsa. Adoptioneuvonnassa käydään läpi sukupuuta, mutta sen avulla on kuitenkin mahdollista täysin valmistautua tulevaan. Äiti joutuu kohtaamaan lapsen saapuessa, paitsi uuden lapsensa myös itsensä uudelleen äitinä, lisäksi hän kohtaa myös oman historiansa ja oman äitinsä sen kautta millaisen kiintymyssuhteen hän on itse aikanaan luonut ja saanut. (Sinkkonen & Kalland 2001, 175 - 176.) Lapsuuden käsittelemättömien asioiden lisäksi tärkeä adoptioneuvonnassa on myös käsitellä parisuhteessa jääneet käsittelemättömät asiat, jotka voivat liittyä aikaisempiin suhteisiin tai nykyiseen parisuhteeseen. (Eriksson 2007, 67.)

Kansainvälisiä ja kotimaisia adoptioita vertailtaessa, on paljon pohdittu sitä vaikuttaako ikä kotimaisissa adoptioissa suojaavana tekijänä. Lapset adoptoidaan lähes poikkeuksetta vauvoina, usein kahdeksanviikon harkinta-ajan jälkeen. Tällöin lapset ovat niin pieniä, että kiintymyssuhteen rakentumiselle ei yleensä ole esteitä tai vaikeuksia samalla tavalla kuin, jos lapsi on selvästi vanhempi. Kansainvälisten adoptioiden kohdalla lapset ovat kuitenkin selkeästi vanhempia. Pienimmätkin aineistossa adoptoidut ulkomailta tulleet lapset olivat jo 3-vuotiaita. Toisaalta aineistossani oli myös kotimaisen adoption kautta tullut vauva, johon sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan vanhemmat eivät olleet kyenneet kiinnittymään samalla tavalla kuin perheen biologiseen lapseen. Huolimatta siitä, että tutkimusten perusteella kiintymyssuhteen rakentumisen kannalta voi olla parempi, mitä pienempi lapsi on, ei se kuitenkaan ole ainoa tekijä, joka ennustaa lapsen kiinnittymistä. Suureessa roolissa ovat myös adoptiovanhemmat ja heidän kykynsä vanhemmuuteen.

Pelastakaa Lapset ry tarjosi erilaisia palveluita lastensuojelun asiakkaina oleville adoptioperheille; varhaisvaiheen vahvennettua tukea, adoptiovanhemman ja adoptiolapsen välille vuorovaikutuksen tukena vuorovaikutuksen videointeja, elämäntarinan läpikäyntiä ja tukikäyntejä adoptiolapsen omaan vanhemmuuteen liittyen ja erilaisia terapioiden muun muassa perheterapiaa. Pelastakaa Lapset ry:n antamiin palveluihin liittyi lastensuojelun antamia avoimuuden palveluita muun muassa tukiperheitä ja perhetyöntekijöitä ja lisäksi saattoi olla hoitokontakteja myös erikoissairaanhoidon- ja psykiatrian puolelta. Palveluiden pariin pääsy muodostui joillekin aineistossa oleville perheille ongelmia li-

sääväksi tekijäksi. Perheneuvolaan olevat jonot olivat yhdessä esimerkissä puoli vuotta. Varhainen reagointi ja palveluiden ja tuen piiriin haluaminen eivät siis aina olleet riittäviä, jos palveluita ei ollut kunnissa juuri silloin tarjolla. Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä koki, että vastaavassa tapauksessa kotikunta voisi ostaa heiltä varhaisen vuorovaikutuksen tukea. Eräässä kunnassa perhe oli pyytännyt tukiperheapua asioiden kriisiytyttyä, mutta lastensuojelu ei ollut antanut sitä perheelle. Sosiaalityöntekijän mukaan kunta oli katsonut, että koska perhe on hyvin toimeentuleva, niin lastensuojelun kautta ei suostuttu järjestämään tukiperhettä. Perhe otti yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:hyn ja saivat tukiperheen sitä kautta ja maksoivat sen itse. Tässä tilanteesta olisi Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä toivonut parempaa yhteistyötä lastensuojelun taholta. Eräs kunta oli itse esittänyt kehittämisehdotuksena, että Pelastakaa Lapset -järjestöstä sosiaalityöntekijä voisi mennä työpariksi lastensuojeluun, sellaisissa tapauksissa, joissa lapsi on adoptoitu. Näin on toimittukin joidenkin asiakkaiden kohdalla ja Pelastaa Lasten sosiaalityöntekijä näki myös yhteistyön molempia tahoja hyödyttäväksi ja parhaaksi ratkaisuksi asioiden eteenpäin viemiseksi ja perheen auttamiseksi.

Pelastakaa Lapset -järjestössä koettiin vaikeaksi ennakoida kaikkia perheen vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia. Pohdinnassa eräs sosiaalityöntekijä toi esiin, että stressin sietokykyä ja empaattisuutta voisi mitata ehkäpä enemmän adoptiovanhemmilta, mutta kaikkien mahdollisten tulevien ongelmien ennakointi koettiin hyvin vaikeaksi ja arvioitiin mahdottomaksikin. Erikssonin (2007, 69) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät totesivat myös, että adoptioeuvonta ei valmenna ketään täydellisesti siihen, mitä edessä voi olla. Sosiaalityöntekijät näkivät adoptiovalmennuksen valmentavan haasteeseen eli adoptioon, mutta kokivat, että joillekin perheille tämä haaste voi olla suurempi kuin toisille ja siksi toiset tarvitsevat enemmän tukea adoption jälkeen kuin toiset.

Riitta Granfelt (1998, 18 - 19) on todennut, että erityisesti sosiaalityöntutkimuksen yksi keskeisimmistä tehtävistä on osaltaan tuoda vaikeassa asemassa elävien ihmisten todellisuutta näkyviin. Koen, että lapset ovat yksi tällainen ryhmä, jotka elävät siinä suhteessa vaikeassa asemassa, että he eivät itse saa omaa ääntään helposti kuuluville ja ovat aikuisten armoilla. Vaikka tällä tutkielmallani en antanutkaan ääntä lapselle, niin ajattelen, että sen avulla on kuitenkin mahdollista tuoda esille adoptoitujen lastensuojelu-

asiakkaana olevien lasten todellisuutta, edes ripausta siitä. Koen, että tästä tutkielmasta saatu tieto voi palvella sekä lastensuojelua, että adoptiojärjestöjä. Pelastakaa Lapset ry:ssä tämä tutkielma voi toimia eräänlaisena koosteena, jo olemassa olevasta tiedosta, jota ei ole kirjattu aikaisemmin paperille. Tulosten perusteella näkisin, lastensuojelussa olevan tarvetta tämän kaltaiselle tiedolle siten, että he pystyisivät paremmin ymmärtämään adoptoidun lapsen näkökulmaa ja miettimään perheille suunnattuja palveluita paremmin tarpeita vastaavaksi ja valitsemaan yksittäiselle adoptoidulle lapselle valmiista palveluverkosta paremmin lapselle sopivat palvelut, mutta ennen kaikkea ottamaan kiintymyssuhteisiin liittyvää tietoa osaksi omaa sosiaalityötään adoptoitujen lasten kanssa työskennellessä.

Arvioidessani tutkimuksen eettistä kestävyyttä, tunnustan sen tosiasian, että tutkijana minulla ei ole mahdollisuutta tavoittaa yksiselitteistä ja ristiriidatonta kuvausta todellisuudesta. Tämän tutkielman aineisto koostuu asiakastapauksista, jotka on kerätty Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöiltä. Asiakastapauksia käsiteltiin ja pohdittiin kuitenkin ajallisesti ja sisällöllisesti hyvin eri tavoin. Toisia asiakastapauksia vain pinta-puolisesti, siten että sain niistä tiedot pääpiirteittäin ja lyhyesti ja toisia puolestaan siten, että niistä kertyi useita sivua litteroitua tekstiä. Koska käytäntötutkimuksen yhtenä kriteerinä on tavoittaa kokemustietoa, oli keskeisenä ajatuksena tavoittaa sosiaalityöntekijöiden pohdintaa asiakasprosesseista ja niihin liittyvistä tekijöistä, eikä yksiselitteisesti vain asiakastapauksiin liittyviä tosiasioita, jotka olisin voinut koota asiakirja-aineistonakin. Tällöin olisin tästä tutkimuksesta kadottanut jotain oleellista, jonka koen nyt hyvin arvokkaaksi. Sosiaalityöntekijöillä on työn luonteen vuoksi kokemuksen tuomaa ammattitaitoa ja ymmärrystä ihmissuhdeasioissa ja koen, että tätä pitäisi rohkeammin hyödyntää tutkimuksissa. Olen useasti miettinyt tämän tutkimuksen teon aikana miten erinäköisiä tutkimuksen tulokset voivat olla riippuen myös siitä keneltä tietoa kerätään. Jos olisin esimerkiksi haastatellut näiden adoptoitujen lasten vanhempia, olisin voinut saada hyvin erinäköisen kuvan tutkittavasta ilmiöstä tai puolestaan jos olisin haastatellut näitä lapsia. Kaikki tieto on arvokasta ja parhaimmillaan tutkittu tieto voi ollakin toistaan täydentävää.

Adoptoitujen lasten ajautuminen lastensuojelun asiakkaiksi on aiheena vaikea. Ensi kuulemalta se saattaa herättää kuulijassa monenlaisia tunteita ja sisäisiä kysymyksiä, joita ei ehkä uskalla sanoa ääneen. Tämä johtuu, ehkä siitä mielle yhtymästä mikä liittyy toisaalta lastensuojelun huonoon maineeseen ja toisaalta ajatukseen adoptiolapsista hyvin toivottuina lapsina. Eroaako adoptoitu lapsi lastensuojelun asiakkaana sitten tavallisesta lastensuojelun perheestä ja mikä on tavallinen lastensuojelun perhe, onko sellaista? Adoptiovanhemmat olivat muutamissa tapauksissa kokeneet narsistisen loukkauksen siinä, että he eivät kokeneet olevansa tavallinen lastensuojelun perhe. Heinon (2007, 37-38) selvityksen mukaan lastensuojelun asiakkuuteen tulevat lapset elävät pääsääntöisesti köyhissä perheissä. Joka toisen lastensuojelun asiakkaaksi tulevan lapsen perhe on saanut tai saa toimeentulotukea ja erityisesti korostuu yksinhuoltajaperheiden osuus ja vain 4 % asiakasperheistä arvioitiin asuvan vauraissa perheissä. Tässä mielessä adoptoitujen lasten perheet eivät ole välttämättä tavallisia lastensuojelun asiakkaita, koska he eivät elä toimeentulotuen varassa. Toisaalta adoptoitu perhe voi olla lastensuojelun näkökulmasta tavallinenkin perhe siinä mielessä, että ongelmat voivat olla myös samankaltaisia kuin lastensuojelun asiakasperheissä noin keskimäärin.

Tutkielmani kiinnostuksen kohteena ovat olleet psyykkiset ja sosiaaliset tekijät, jotka ovat vaikuttaneet adoptioperheissä lastensuojelun asiakkuuden syntyyn. Psykkinen hyvinvointi voidaan katsoa linkittyvän sosiaaliin suhteisiin; pahoinvointi sosiaalisissa suhteissa altistaa psyykkisille häiriöille. Psykkinen häiriö liittyy keskeisesti lapsen kiintymykseen ja kiinnittymiseen häntä läheisesti hoitaviin henkilöihin. Kiintymyssuhdeteorian mukaan mitä turvallisemmassa lapsi-vanhempisuhteessa lapsi on saanut kasvaa, sen vähemmän hänellä on psyykkisiä häiriöitä tulevaisuudessa. Tämän tutkielman ja aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että adoptiovanhempien ja lasten psykososiaaliset ongelmat ovat keskeisessä roolissa, jos adoptioperheissä on ongelmia. Tässä tutkielmassa ei oltu lähtökohtaisesti kiinnostuneita muista kuin psykososiaalisista tekijöistä, esimerkiksi perheen sosioekonomisesta tilanteesta ei oltu suoranaisesti kiinnostuneita, mutta siihen liittyviä huolenaiheita ei myöskään tullut esiin. Oman tutkielmani syyt lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen olivat osittain yhteneviä Heinon (2007) selvityksen kanssa. Yhteistä oli vanhempien avuttomuus ja jaksamattomuus, vanhempien päihteiden käyttö ja mielenterveydelliset syyt, lapsen käyttäytymisen syyt. Omassa tutkielmassani adoptoitujen lasten kohdalla yksi osa-alue oli perheyhte-

sön vuorovaikutukselliset ongelmat, joissa keskeistä oli aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen ongelmat, joissa korostui äidin sensitiivisyyden puute ja kova vaatimustaso adoptoitua lasta kohtaan ja puolestaan myös jaksamattomuuden ja riittämättömän vanhemmuuden huolet olivat liittyneet enemmän äitiin myös Heinon (2007, 42 – 43) selvityksessä.

Ihmisen menneisyys kulkee hänen mukanaan ja vaikuttaa häneen enemmän tai vähemmän tietoisina tunnelmina, ajatuksina ja mielikuvina alitajunnasta käsin. Aikaisemmat kokemukset vaikuttavat tähän päivään herättämällä erilaisia tunteita, jotka voivat varsinkin stressi- ja ristiriitatilanteissa nousta pintaan. Tunnekokemukset ovat jokaiselle yksilöllisiä ja siksi esimerkiksi samassa perheessä kasvaneet sisarukset saattavat kokea lapsuutensa ja lähtöperheensä hyvinkin eri tavalla. Äitiys kuvataan onnellisena ja onkin monille yleensä myönteisiä tunteita herättävä kokemus, niin tätä se ei ole kuitenkaan kaikille. Äitiys sisältää myös stressiä ja asettaa niin fyysiset kuin psyykkisetkin voimavarat koetukselle. Tällaisissa tilanteissa äidin oma historia ja lapsuudessa sisäistyneet selviytymiskeinot tulevat helposti näkyviin; kriisi, stressi ja väsymys altistavat varsinkin pitkään jatkuessaan käyttäytymään elämän varrella koettujen asioiden ja niiden kautta välittyvien tunnekokemusten pohjalta. Tällöin omat keskeneräisyydet ja mahdolliset traumatisoitumiset tulevat esiin itselle käsittämättöminä tunteina ja käyttäytymisenä ja saattaa hämmentää äitiä itseään, joka on saattanut ajatella, että ei esimerkiksi toimi omien vanhempiansa toimimalla tavalla. (Kaimola 2008, 62.) Myös adoptiolapsella menneisyys kulkee hänen mukanaan. Varhaisen vuorovaikutusympäristön merkittävät puutteet altistavat lapsen vakaville kiintymyssuhdehäiriöille. Jos lapselle ei ole syntynyt kiintymyssuhdetta kehenkään ja lapsi on kohdannut lukuisia hylkäämiskokemuksia, altistaa se lapsen reaktiiviselle kiintymyssuhdehäiriölle. Paranemisprosessi ei aina ole kovin suoraviivainen, vaikka vuorovaikutusympäristö olisi hyväkin. Tutkimuksissa saatujen tulosten perusteella lasten valikoimaton sosiaalisuus saattaa jatkua vielä vuosia, vaikka lapsi onnistuisikin kiinnittymään kohtalaisen turvallisesti adoptiovanhempiinsa. (Pesonen ym., 2008, 1838 - 1839; Gray 2012, 79 – 84.)

Tutkielmalla en ole halunnut ”patologisoida” adoptioon liittyviä kysymyksiä ja unohtaa sitä puolta, että on myös lukuisia adoptiolapsia, joille adoptioperhe on tarjonnut sen tur-

vallisen kodin ja pysyvät ja rakastavat vanhemmat. Lastensuojelun asiakkaana olevan adoptiolapsen tarpeita täytyy kuitenkin tarkastella myös lapsen menneisyyden ja adoptioprospektiivin valossa. Osaamisen ja tiedon lisääminen lastensuojelussa on tärkeää sillä saralla. Lastensuojelun asiakkuus ei saisi olla adoptiovanhemmille tai muillekaan vanhemmille kuitenkaan leima otsassa tai taakka, josta pitää tietoisesti pyrkiä eroon mahdollisimman nopeasti. Se voi olla myös kanava saada apua vaikeassa tilanteessa. Tukiperheen saaminenkin edellyttää Suomessa lastensuojelun asiakkuutta pääsääntöisesti. Lastensuojelussa on asiakkaina enemmän ja vähemmän tarvitsevia perheitä ja kenen tahansa elämäntilanne voi ajautua kriisiin niin, että apua tarvitaan ulkopuolelta. Lastensuojelun asiakkuus voi parhaimmillaan kääntyä perhettä vahvistavaksi voimavaraksi.

LÄHTEET:

- Arkimies, Johanna (2001) Matkalla adoptiovanhemmuuteen. Adoptiovanhempien ajatuksia lapsettomuudesta ja adoptiosta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Barfoed, Elizabeth Martinell (2008) Berättelser om adoption. Akademisk avhandling. Lund Dissertations in Social Work 33. Socialhögskolan. Lund: Lunds universitet.
- Bernler, Gunnar & Johnsson, Lisbeth (2001) Teori för psykosocialt arbete. Borås: Natur och Kultur.
- Bowlby, John (1994) En trygg bas. Kliniska tillämpningar av bindningsteorin. Natur och Kultur.
- Bowlby, John (1964) Attachment and loss. Vol.I: Attachment. London: The Hogarth Press.
- Davis, Mary Ann (2011) Children for Families or Families for Children. The Demography of Adoption Behavior in the U.S. Huntsville Texas: Sam Houston State University. Department of Sociology.
- Elmund A. & Lindblad F. & Vinnerljung B. & Hjern A. (2007) Intercountry adoptees in out-of-home care: a national cohort study. *Akta Paediatr* 96, 437 - 442.
- Eriksson, Pia (2007) Prosessiluontoinen adoptioeuvonta. Ruotsinkielinen alkuperäistös: Den processartade adoptionsrådgivning. FSKC Rapporter 1/2007. Helsinki: Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.
- Eronen, Tuija (2007) Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämishanke.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Cacciatore, Raisa (2008) Vaaran merkkejä. Teoksessa: Kristiina Janhunen ja Minna Oulasmaa (toim.) Äidin kielletyt tunteet. *Väestöliitto*, 54 - 61.
- Coakley, Jenifer F & Berrick, Jill D. (2008) Reseach Review: In a rush to permanency: preventing adoption disruption. *Child and Family Social Work* (2008):13, 101 - 112.
- Garrett, Paul Michael & Sinkkonen, Jari (2003) Putting children first? A comparison of child adoption policy and practice in Britain and Finland. *European Journal of Social work*, 6(2003):1, 19 - 32.
- Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (1993) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Gray, Deborah D.(2012) Attaching in adoption. Practical tools for Today`s Parents. United States.

- Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus..
- Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (toim.)(2011) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Marjatta Bardy (2011) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 89 - 100.
- Heiska, Sanna (2007) ”Lapsen on parempi siellä missä rakkautta on”: Narratiivinen analyysi adoption merkityksestä. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Helo, Hanna- Mari (2006) Adoptiohakijoiden kokemuksia adoptioeuvonnasta. Pro gradu –tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hjern A. & Lindblad F. & Vinnerljung B. (2002) Suicide, psychiatric illness and social maladjustment in intercountry adoptees in Sweden: a cohort study. *Lancet* 360, 443-448.
- Högbacka, Riitta (2009) Ikioma lapsi vieraasta maasta: yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptioperheissä. Teoksessa: Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudamus, 162 - 190.
- Janhunen, Kristiina & Saloheimo, Anja (2008) Äitiyden tunnepakkaus. Teoksessa: Kristiina Janhunen ja Minna Oulasmaa (toim.) Äidin kielletyt tunteet. Väestöliitto, 28 - 52.
- Jokinen, Miia (2012) Oma lapsi. Tutkimus vanhemmuudesta ja kiintymyksestä perheissä, joissa on sekä adoptoituja että biologisia lapsia. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Järvenpää, Terhi (2011) Kansainvälinen adoptio ja äitiys – ”Äitiys on mulle iso juttu , mutta se adoptioäitiys ei oo iso juttu”. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Kajastie, Katarina (2010) Isäksi kansainvälisen adoption kautta: ...kun tulee tommonen pieni räpäle vastaan sinne rappusille ja sanoo et ”Pappa”, niin kaikki valahtaa vaan pois ja sit tajuu, et hei, tää on elämä...Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kalland, Mirjam (2002) Menetyksen läsnäolo vuorovaikutuksessa. Varhainen adoptio ja sen hoito. *Psykoterapia* 3(2002), 184 - 195.
- Kalland, Mirjam (2001) Kiintymysteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa: Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.)(2001) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198 - 233.
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2010) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tietosanoma.
- Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997) Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922 - 1997. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Kaimola, Kari (2008) Lähtöperheen perintö - aarrearkku vai rasite äitiydelle? Teoksessa: Kristiina Janhunen ja Minna Oulasmaa (toim.): Äidin kielletyt tunteet. Väestöliitto, 62 – 71.

Kestilä, Soile (2007) Adoptiovanhempien vanhemmuus – ”se on semmoinen elämänläheinen asia”. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Kiuru, Taru (2006) Adoptoidun paikat perheissä – Miten adoptoitu suhteuttaa itsensä sosiaaliseen ja biologiseen perheeseen. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Kirk, David H. (1964) Shared fate. A theory on adoption and mental health. New York: The Free Press of Glencoe.

Kokkonen, Tuomas (2013) Sosiaali- ja terveydenhuoltolainsäädäntö. Suomen laki. Helsinki: Talentum Media.

Lahti, Ilpo (1991) Adoptiolapsi nuoruusiässä. 90 adoptiolapsen ja heidän perheensä psykiatrinen tutkimus. Akateeminen väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Landerholm, Lotta (2003) Adopterad. Lämnad. Vald. Och sen? Stockholm.

Lindblad, Frank (2004) Adoption. Lund: Studentlitteratur.

Lindblad F. & Hjern A. & Vinnerljung B. (2003) Intercountry adopted children as young adults – a Swedish cohort study. *Am J Orthopsychiatry* 73, 190 - 202.

Markkanen, Milja (2009) ”Se haluaa sille paremmat elinolosuhteet, kun mitä hän pystyy antaa”. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsen adoptioon luovuttamisen syistä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Mäkipää, Sanna (2007) Neuvotellen rakennettu perhe. Perhe, vanhemmat ja lapsi adoptiota ohjaavassa tekstissä. Teoksessa: Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) (2007) Perheyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Niemelä, Liisa & Tuomi, Paula (2008) Tavallista äitiyttä lisämaustein – naisten kokemuksia adoptioäitiydestä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Nurmi-Ahola, Heidi (2007) Mistä olet kotoisin?: Haastattelututkimus aikuistuneiden Suomeen lapsena adoptoitujen etnisestä identiteetistä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Parviainen, Heikki (2003) Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970-2000. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja E 15/2003. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto.

Pasanen, Kaarina & Tervonen-Arnkil, Kaisa (2013) Avoimuutta adoptioon – yhteys voi säilyä. Teoksessa: Timonen, Piritta (2013) (toim.) Adoptio – lapsen etu? Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 51 - 87.

Pasanen, Kaarina (2003): Elämäntarinan rakentaminen ja sukuun tutkiminen adoptio- ja perhehoitotyössä. *Perheterapia* (2003):1, 17 - 45.

- Peltonen, Reetta & Timonen, Piritta (2013) Kuinka paljon lapsen etu ja oikeudet painavat uudessa adoptiolaisissa? Teoksessa Timonen, Piritta (2013) (toim.) *Adoptio – lapsen etu?* Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 12 - 33.
- Pesonen Anu-Katriina & Räikkönen, Katri & Paavonen, Juulia & Heinonen, Kati (2008) Adoptiolasten psyykinen hyvinvointi. *Duodecim* 124(2008):16, 1835 - 1841.
- Pihlajamäki, Susanna (2005) ”Sydämessä syntynyt”: Haastattelututkimus naisen kasvusta adoptioäitiyteen. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Punamäki, Raija-Leena (2001) Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteys. Teoksessa: Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) (2001) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 174 - 197.
- Pösö, Tarja (2013) *Adoptio lastensuojeluna*. Teoksessa: Piritta Timonen (toim.) (2013) *Adoptio – lapsen etu?* Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 34 - 50.
- Raaska, H. & Lapinleimu H. & Sinkkonen J. & Salmivalli C. & Matomäki J. & Mäkipää S. & Elovainio M. (2012a) Experiences of School Bullying Among Internationally Adopted Children: Results from the Finnish Adoption (FINADO) Study. *Child psychiatry and Human Development* 43(2012):4, 592 - 611.
- Raaska H., Elovainio M., Sinkkonen J., Matomäki J., Mäkipää S., Lapinleimu H. (2012b) Internationally adopted children in Finland: parental evaluations of symptoms of reactive attachment disorder and learning difficulties – FINADO study. *Child care Health and Development* 38 (2012):5, 697 - 705.
- Rautanen, Elina (1972) *Avioton äiti ja adoptiopäätös*. Väitöskirjatutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa: Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) (2005) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, 9 - 19.
- Selin, Marjatta (2007) *Ulkomailta lapsen adoptoineiden vanhempien kokemuksia adoptioprosessista sekä tuen saannista*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Simon, Rita J. & Roorda, Rhonda M. (2000) *In their own voices*. New York: Columbia University Press.
- Sinkkonen, Jari (2001) Adoptiolapsen psyykkisen kehityksen haasteet. *Duodecim* (2001):117, 499 - 504.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) (2001) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Vantaa: WSOY.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2012) *Väliraportti. Toimiva lastensuojelu. Selvitys kuntien perhetyön, lastensuojelun toimintatapojen sekä lastensuojelulain toimivuuden kehittämisestä*. Sosiaali ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:28.
- Sukula, Seija (2009) *Matka äidiksi. Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere.

Statens institutions styrelse (SiS) (2012) Ungdomar intagna på sis särskilda ungdomshem 2012. Institutionsvård i focus, (2013):4.

Steele, Mirjam & Hodges, Jill & Kaniuk, Jeanne & Steele, Howard & D'Agostino, Debra & Blom, Inga & Hillman, Saul & Henderson, Kay (2007) *Intervening with Maltreated Children and Their Adoptive Families. Identifying Attachment-Facilitative Behaviors*. Teoksessa: David Oppenheim & Douglas F. Goldsmith (toim.) (2007) *Attachment Theory in Clinical Work with Children. Bridging the Gap between Research and Practice*. New York: The Guilford Press.

Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Oppaita 65.

Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos (2012) Sosiaali- ja terveystieteiden tilastollinen vuosikirja 2012. Tampere: Suomen Yliopistopaino.

Tidefors, Inga (2010) ”Det känns som jag inte har haft nåt riktigt liv än” Fyrtiofem tonårspojkar som har begått sexuella övergrepp. Forskningsrapport. Västra Aros: Edita.

Timonen, Piritta (toim.) (2013) *Adoptio-lapsen etu?* Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2011) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Vantaa: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymmistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki.

Törrönen, Maritta (2012) *Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi*. Helsinki: Gaudeamus.

Valkonen, Leena (1995) *Kuka on minun vanhempani? Perhehoitovuorten vanhempisuhteet*. Stakes, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 52. Saarijärvi: Gummerus.

Varilo, Esko (1993) *Ottolapsisijoitusarviointi- ja toimenpideprosessina*. *Psychiatria Fennica Monografiasarja No 18*. Helsinki: Psykiatrian tutkimussäätiö.

Van den Dries, Linda & Juffer, Femmie & van IJzendoorn, Marinus H. & Bakermans-Kranenburg, Marian J. (2009) *Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children*. *Children and Youth Services Review*, (2009):31, 410 – 421.

Virkki, Heidi (2006) *Suomalaisuuden peilissä – kansainvälisesti adoptoitujen nuorten kokemuksia suomalaisuudesta ja erilaisuudesta*. Tampereen yliopisto.

Von Borczyskowski A. & Hjern A. & Lindblad F. & Vinnerljung B. (2006) *Suicidal behavior in national and internal adult adoptees: a Swedish cohort study*. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 41(2006), 65 - 102.

Internet-lähteet:

(<http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf>[Viittauspäivä 30.3.2014]

(<<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelu/kehittamishankkeet>>[Viittauspäivä 1.3.2014].)

(<<http://www.stat-inst.se/folasa>>[Viittauspäivämäärä 3.11.2013].)

(<<http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>[Viittauspäivä 28.2.2014])

(<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkäsikirja/työprosessi/huostaanotto>.>[Viittauspäivä 1.11.2012].)

(<<http://www.finlex.fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>[Viittauspäivä: 28.2.2014].)

(< <http://www.tilastokeskus.fi/til/adopt/index.html>> [Viittauspäivä 1.9.2012])

(<<http://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/aiti-pahoinpiteli-adoptiolasta>>[Viittauspäivä 15.4.2014])

LIITE:

Kysymysrunko: (tutkimuskysymys, joka ei ole haastattelukysymys, on tummennettu)

1) Millaisissa tilanteissa adoptoitujen lasten vanhemmat ottavat yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:hyn?

- Millainen perheen elämäntilanne on, kun yhteydenotto lasten vanhemmilta tulee?
- Millaista apua vanhemmat pyytävät?
- Montako ko. asiakastilanteita koskevia yhteydenottoja sosiaalityöntekijä on saanut?
- Minkä ikäinen lapsi on ollut kun asiat ovat alkaneet kriisiytyä perheessä?

2) Millaisissa tilanteissa lastensuojelun sosiaalityöntekijät/viranomaiset ottavat yhteyttä Pelastakaa Lapset ry:hyn?

- Millainen perheen elämäntilanne on, kun yhteydenotto lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä tulee?
- Millaista apua lastensuojelun sosiaalityöntekijät/viranomaiset pyytävät?
- Montako ko. asiakastilanteita koskevia yhteydenottoja Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä on saanut?
- Minkä ikäinen lapsi on ollut kun asiat ovat alkaneet kriisiytyä perheissä?

3) Mitä Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijät tietävät adoptoitujen lasten lastensuojeluasiakkuuksista?

- Ovatko kyseessä olleet kotimaiset vai ulkomaiset adoptiot, vai sekä että?
- Millainen on ollut adoptoivan perheen perherakenne? Ovatko henkilöt olleet yksin adoptoivia vai pariskuntia?
- Mitä tunteita tai reaktioita lastensuojeluprosessi on herättänyt vanhemmissa?
- Mitä tunteita tai reaktioita lastensuojeluprosessi on herättänyt Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöissä?

4) Millaista tukea Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijät tarjoavat/toivoisivat voivansa tarjota adoptoitujen lasten perheille?

- Miten sosiaalityöntekijät ovat pystyneet auttamaan vanhempia?
- Millaista apua vanhemmat toivovat ottaessaan yhteyttä Pelastakaa ry:hyn?
- Missä asioissa sosiaalityöntekijät toivoisivat paremmin pystyvänsä auttamaan

vanhempia/lasta/perhettä?

- Millaisia ideoita sosiaalityöntekijöillä on uusista työmuodoista?